

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΦΥΛΟ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ρητές και άρρητες αντιστάσεις στις πολιτικές ισότητες: το παράδειγμα
των στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία στην Ελλάδα

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σιούλα-Γεωργουλέα Ισμήνη

5320M012

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Στρατηγάκη Μαρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής,
Πάντειο Πανεπιστήμιο (Επιβλέπουσα)

Χαλκιά Αλεξάνδρα, Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Αναγνώστου Ντία, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο
Πανεπιστήμιο

Copyright © Σιούλα-Γεωργουλέα, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Η κύρια ευθύνη εκπόνησης της παρούσας εργασίας βαρύνει αποκλειστικά εμένα, ωστόσο θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που υπήρξαν συνοδοιπόροι σε αυτή τη διαδρομή και συνέβαλαν καθοριστικά τόσο στην ολοκλήρωσή της όσο και στη διόρθωση ορισμένων εκ των αδυναμιών της.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσά μου, κα. Μαρία Στρατηγάκη, καταρχάς για το γεγονός ότι μου άνοιξε ένα νέο πεδίο έρευνας το οποίο κέντρισε το ενδιαφέρον μου, αλλά και για την διακριτική καθοδήγηση και υποστήριξή της καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας εργασίας. Ευχαριστώ, επίσης, την κα. Αλεξάνδρα Χαλκιά που πλαισίωσε και αυτή μου την ακαδημαϊκή εξερεύνηση με το ειλικρινές της ενδιαφέρον και την οξυδερκή της ματιά. Ενώ, ευχαριστώ και το έτερο μέλος της τριμελούς επιτροπής, κα. Ντία Αναγνώστου, για τα σχόλιά της.

Ευχαριστώ θερμά όλες τις συμμετέχουσες στην έρευνα, καθώς η δική τους φωνή μου επέτρεψε να διερευνήσω ερωτήματα που έχουν ελάχιστα μελετηθεί στο ελληνικό συγκείμενο, αλλά και να μοιραστώ μαζί τους τις δικές μου σκέψεις και προβληματισμούς. Κυρίως, όμως, τις ευχαριστώ για τη δύναμη που αναβλύζουν, ιδιαίτερα εκείνες που εργάζονται καθημερινά για να απαλύνουν το τραύμα της έμφυλης βίας.

Παρά τα εμπόδια της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης, νιώθω ευγνωμοσύνη για το συναδελφικό κλίμα που καταφέραμε να διαμορφώσουμε με τις συμφοιτήτριες και τους συμφοιτητές στο ΔΠΜΣ, ένα κλίμα το οποίο επέτρεψε τόσο την γόνιμη ανταλλαγή ιδεών και προβληματισμών, όσο και την υποστήριξη και τη φροντίδα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στη συνάδελφο Αλεξάνδρα Γιαμά για την αμέριστη υποστήριξη, το ενδιαφέρον και την έμπρακτη κατανόησή της. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου, Ελένη και Γιώργο, για την αγάπη τους, αλλά και για το ενδιαφέρον, τον ενθουσιασμό και την πίστη που δείχνουν σε καθετί που επιχειρώ.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή	6
Ο χάρτης της έρευνας	8
A' Μέρος: Θεωρητικό πλαίσιο	10
Η αναπαράσταση του κοινωνικού προβλήματος της έμφυλης ανισότητας.....	10
Η ανάδειξη της βίας κατά των γυναικών ως ενός προβλήματος πολιτικής.....	14
Πολιτικές αντιμετώπισης της έμφυλης ανισότητας.....	23
Πολιτικές ισότητας για την έμφυλη βία στην Ελλάδα.....	26
Αντιστάσεις στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας.....	33
Τύποι και μορφές αντίστασης.....	35
Αντιστάσεις στην εφαρμογή πολιτικών για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών	37
Ο ρόλος των στατιστικών δεδομένων.....	41
Τρόποι μέτρησης της έμφυλης βίας.....	41
Το ζήτημα της έμφυλης συμμετρίας.....	43
B' Μέρος: Έρευνα πεδίου.....	47
Μεθοδολογία της έρευνας	47
Οι συμμετέχουσες στην έρευνα	49
Περί θεσιακότητας	51
Η συλλογή στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα ..	54
Παράγοντες ενίσχυσης ή αποδυνάμωσης των αντιστάσεων	58
Ο ρόλος του νομικού πλαισίου	59
Ο ρόλος της ιεραρχίας	61
Ο ρόλος της πολιτικής βούλησης.....	64
Ο ρόλος της κοινωνικής πίεσης και της επικαιρότητας.....	66
Οι θεσμικοί φορείς αντιμετώπισης της έμφυλης βίας	69
Η στάση της δικαιοσύνης	69
Η στάση της αστυνομίας.....	75
Ο ρόλος των έμφυλων σχέσεων εξουσίας	80
Η έλλειψη συνεργασίας των φορέων ως ένα παιχνίδι εξουσίας.....	82
Ο ρόλος της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων.....	84
Να μη συμμετέχουν συμμετέχοντας	86
Συμπερασματικές παρατηρήσεις	88
Βιβλιογραφία	94
Παράρτημα Α.....	103
Παράρτημα Β.....	104
Παράρτημα Γ	106

Περίληψη

Το ξέσπασμα της πανδημίας covid-19 έφερε στην επιφάνεια και μια «σκιάδη πανδημία» (UN WOMEN, 2021), εκείνη της βίας κατά των γυναικών. Η ορατότητα που απέκτησε το φαινόμενο ήταν μεγάλη τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και στην Ελλάδα. Ωστόσο, οι έμφυλες σχέσεις εξουσίας και τα κοινωνικά στερεότυπα δεν επιτρέπουν την πλήρη αποτύπωση των χαρακτηριστικών του φαινομένου, καθώς τα περισσότερα θύματα έμφυλης βίας δεν καταγγέλλουν τη βία που έχουν δεχτεί, με έναν από τους κυριότερους λόγους να αποτελεί η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους επίσημους κρατικούς φορείς επιβολής του νόμου. Η καταγραφή, συλλογή και ανάλυση στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία αποτελεί απαραίτητο εργαλείο για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή εξειδικευμένων παρεμβάσεων για την καταπολέμηση του φαινομένου. Παράλληλα, η ευρύτερη νοηματική πλαισίωση ενός κοινωνικού προβλήματος οδηγεί και σε συγκεκριμένες αναπαραστάσεις του φαινομένου (Bacchi, 1999). Έτσι, η παρούσα εργασία εκκινώντας από την θεωρία του Foucault αναφορικά με τις σχέσεις εξουσίας, μελετά τις αναπαραστάσεις μέρους των πολιτικών ισότητας που έχουν εφαρμοστεί στο ευρωπαϊκό επίπεδο, εστιάζοντας στις πολιτικές αντιμετώπισης της έμφυλης βίας στην Ελλάδα, αλλά και μέρος των αντιστάσεων που ανακύπτουν στη διαδικασία εφαρμογής πολιτικών ισότητας των φύλων. Ενοσιολογώντας, δηλαδή, την αντίσταση ως εγγενή της εξουσίας, μελετάται η πατριαρχική αντίθεση απέναντι στην εφαρμογή φεμινιστικών στόχων (Lombardo & Mergaert, 2013). Στο ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας εξετάζεται ένα μέρος των αντιστάσεων που αναδύονται στην προσπάθεια εφαρμογής μιας πολιτικής ισότητας για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας στην Ελλάδα, εστιάζοντας στο πεδίο της συλλογής διοικητικών στατιστικών δεδομένων για το φαινόμενο. Μέσα από τον συνδυασμό θεματικής ανάλυσης, αυτοεθνογραφίας και ανάλυσης λόγου, εξετάζονται οκτώ ημι-δομημένες συνεντεύξεις με πληροφορήτριες-κλειδιά στο πεδίο και επιχειρείται η ανάδειξη των χαρακτηριστικών των αντιστάσεων που παρατηρήθηκαν στα πλαίσια εφαρμογής της υποχρέωσης για τη συλλογή και διάχυση στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα σύμφωνα με το άρθρο 11 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (N. 4531/2018).

Λέξεις κλειδιά: Έμφυλη βία, σχέσεις εξουσίας, αντιστάσεις, πολιτικές ισότητας, στατιστικά δεδομένα

Abstract

The outbreak of the covid-19 pandemic brought to the surface a “shadow pandemic” (UN WOMEN, 2021), that of violence against women. The visibility that the phenomenon gained was substantial both at the global level and in Greece. However, gendered power relations and social stereotypes do not allow to fully capture the characteristics of the phenomenon, as most of gender-based violence victims do not report the violence they have been subjected to, one of the main reasons being the lack of trust in official law enforcement state agencies. The recording, collection and analysis of statistical data on gender-based violence are essential tools for planning and implementing specialized interventions to combat the phenomenon. At the same time, the broader conceptual framing of a social problem also leads to specific representations of the phenomenon (Bacchi, 1999). Thus, the present study, drawing on Foucault’s theory of power relations, looks into the representations of a number of equality policies that have been implemented at a European level, with a focus on the policies on combating gender-based violence in Greece, as well as into a part of the resistances that arise in the implementation process of gender equality policies. By conceptualizing resistance as inherent to power, it therefore explores the patriarchal opposition to the implementation of feminist goals (Lombardo & Mergaert, 2013). In the research chapter, the study examines some of the resistances emerging in the effort to implement an equality policy on combating gender-based violence in Greece, focusing on the field of collecting administrative data on the phenomenon. Through the combination of thematic analysis, autoethnography and discourse analysis, it examines eight semi-structured interviews with key informants in the field; further to that, an attempt is made to highlight the characteristics of the resistances observed in the implementation of the obligation to collect and disseminate statistical data on domestic violence in Greece in accordance with the Article 11 of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Law 4531/2018).

Key words: Gender-based violence, power relations, resistances, gender equality policies, statistical data

Εισαγωγή

Το ξέσπασμα της πανδημίας covid-19 και τα μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης που έλαβαν τα περισσότερα κράτη παγκοσμίως, οδήγησε και στην ανάδειξη του φαινομένου της έμφυλης βίας, με τον διεθνή οργανισμό UN WOMEN (2021) να χαρακτηρίζει την έμφυλη βία ως μια σκιώδη πανδημία [shadow pandemic]. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, η ορατότητα που έλαβε το φαινόμενο ήταν πρωτόγνωρη, με τον αριθμό των καταγγελιών για ενδοοικογενειακή βία να αυξάνεται,¹ παράλληλα με τις καμπάνιες ευαισθητοποίησης που έλαβαν χώρα τόσο από τον θεσμικό φορέα για την ισότητα των φύλων,² όσο και από την αστυνομία³.

Η βία κατά των γυναικών πλαισιώνεται από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς και κινήματα ως μια σοβαρή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών που έχει τις ρίζες της στην έμφυλη ανισότητα, ενώ ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας την μελετά και ως ένα παγκόσμιο πρόβλημα δημόσιας υγείας. Οι εκτιμήσεις αναφορικά με τη συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών σε παγκόσμιο επίπεδο κάνουν λόγο για 1 στις 3 γυναίκες να έχει υπάρξει θύμα βίας καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής της (WHO, 2021), ενώ αντίστοιχες είναι και οι εκτιμήσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο (FRA, 2014). Ωστόσο, η μη συστηματική καταγραφή, συλλογή και ανάλυση στατιστικών στοιχείων για την έμφυλη βία από τα κράτη, παράλληλα με τα χαμηλά ποσοστά καταγγελιών περιστατικών έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας στις αρμόδιες αρχές, δυσχεραίνουν την πληρέστερη αποτύπωση του φαινομένου.

Οι λόγοι μη καταγγελίας εγκλημάτων έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας είναι τόσο κοινωνικοί όσο και προσωπικοί (EIGE, 2016b: 20·Wolitzky et al., 2011). Σε αυτούς συγκαταλέγονται οι επικρατούσες κοινωνικές πεποιθήσεις και αντιλήψεις

¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι οι κλήσεις προς την Γραμμή SOS 15900 του δικτύου δομών της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων υπερδιπλασιάστηκαν το 2020 σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, καθώς για το διάστημα 1.11.2019-31.10.2020 οι κλήσεις που αφορούσαν σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας ανήλθαν σε 6.042, ενώ οι αντίστοιχες κλήσεις το 2018 είχαν ανέλθει σε 2.952.

² Καμπάνια ενημέρωσης για την Γραμμή SOS 15900 με το σύνθημα «Μένουμε σπίτι, αλλά δεν μένουμε σιωπηλές. Η παραμονή στο σπίτι δεν σημαίνει ανοχή στη βία» της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων <https://www.youtube.com/watch?v=oCGFDpoyfn4> (07.04.2020). Καθώς και ενημερωτική καμπάνια για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων με τον τίτλο «Λέξεις μαχαίρια» <https://ypergasias.gov.gr/lexeis-machairia-to-minyma-tis-neas-enimerotikis-kabani-as-gia-tin-exaleipsi-tis-vias-kata-ton-gynaikon/> (11.11.2021).

³ Βίντεο για την ευαισθητοποίηση αναφορικά με την ενδοοικογενειακή βία και την καταγγελία των περιστατικών στην ΕΛ.ΑΣ. με τον τίτλο «Σπάσε τη σιωπή. Είμαστε εδώ» <https://www.youtube.com/watch?v=qAS7btIzSxc> (14.07.2021)

αναφορικά με την ισότητα των φύλων που ενίοτε οδηγούν στην αποδοχή της έμφυλης βίας. Όταν η βία κατά των γυναικών πλαισιώνεται κοινωνικά ως ένα ιδιωτικό και όχι ως κοινωνικό ζήτημα, ή ακόμα και όταν γίνεται αντιληπτή ως μια «κανονική» συνθήκη στα πλαίσια μιας συντροφικής σχέσης, τα θύματα αποθαρρύνονται από το να την καταγγείλουν. Η έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στις αρμόδιες αρχές και ο στιγματισμός των θυμάτων αποτελούν τους κρισιμότερους αποτρεπτικούς παράγοντες μη καταγγελίας. Ακόμα, η επίρριψη ευθυνών στο θύμα [victim blaming] δημιουργεί στις γυναίκες θύματα σκέψεις ότι εκείνες προκάλεσαν τη βίαιη αντίδραση που δέχθηκαν και άρα ότι εκείνες ευθύνονται, αποτρέποντάς τες από τα να προχωρήσουν σε καταγγελία. Επομένως, είναι εμφανής η ανάγκη για πληρέστερη αποτύπωση του φαινομένου με στόχο την καλύτερη αντιμετώπισή του.

Η παρούσα εργασία εκκινεί από την επιθυμία σύζευξης της φεμινιστικής θεωρίας με την άσκηση κοινωνικής πολιτικής και περισσότερο συγκεκριμένα με την εφαρμογή πολιτικών ισότητας για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας στην Ελλάδα. Με αφορμή την ανάδειξη του φαινομένου, αλλά και του αντικειμένου της εργασίας μου που αφορά στη συλλογή στατιστικών στοιχείων στα πλαίσια της εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης (Ν. 4531/2018), επιχειρώ να διερευνήσω ένα μέρος των αντιστάσεων που ανακύπτουν κατά την προσπάθεια εφαρμογής μιας πολιτικής με στόχο την καταπολέμηση του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών. Εστιάζοντας στον λόγο οκτώ πληροφορητριών-κλειδιά, λόγω της θέσης εργασίας τους στο πεδίο της αντιμετώπισης της έμφυλης βίας στην Ελλάδα, η παρούσα εργασία θα προσπαθήσει να φωτίσει πλευρές των έμφυλων σχέσεων εξουσίας που εμποδίζουν την καταγραφή και τη συλλογή αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων για το φαινόμενο στην Ελλάδα. Καθώς τα στατιστικά δεδομένα αποτελούν εργαλεία των πολιτικών ισότητας, οι αντιστάσεις στη συλλογή τους υποστηρίζουμε ότι δυσχεραίνουν σε ένα βαθμό και την καταπολέμησή του.

Η καταπολέμηση της έμφυλης βίας αποτελεί έναν τομέα του ευρύτερου πεδίου των πολιτικών αντιμετώπισης της έμφυλης ανισότητας. Ωστόσο, η εφαρμογή πολιτικών ισότητας συναντά πλήθος αντιστάσεων, στρέφοντας τα τελευταία χρόνια ένα τμήμα της κοινωνικής έρευνας προς τη μελέτη τους (Verloo, 2018· Mergaert & Lombardo, 2014· Dragiewicz, 2008· Flood et al, 2020· Krizsán & Popa, 2018). Οι αντιστάσεις απέναντι στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας γίνονται αντιληπτές ως μια κατά βάση πολιτική αντίθεση απέναντι στην ισότητα των φύλων. Προέρχονται, δηλαδή, από στερεοτυπικές πατριαρχικές αντιλήψεις που διαιώνίζουν την ανδρική

κυριαρχία (Prügl, 2010) Ενώ, η ανάπτυξη πολιτικών ισότητας δημιουργεί και συγκεκριμένες αναπαραστάσεις, αποδυναμώνοντας ή κάποιες φορές ενισχύοντας τα έμφυλα κοινωνικά στερεότυπα.

Ο χάρτης της έρευνας

Στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η σημασία της πλαισίωσης του προβλήματος της έμφυλης ανισότητας, καθώς και των αναπαραστάσεων αυτής μέσα από τις πολιτικές που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται για την αντιμετώπισή της. Μέσα από τη μεταδομιστική φεμινιστική κριτική επιχειρείται η ανάδειξη της σημασίας του λόγου, αλλά και της κριτικής των εφαρμοζόμενων πολιτικών για την αντιμετώπιση της έμφυλης ανισότητας. Στην υποενότητα του πρώτου κεφαλαίου παρουσιάζεται μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση της διαδικασίας ανάδειξης της έμφυλης βίας ως ενός προβλήματος πολιτικής μέσα από την σταδιακή πολιτικοποίηση και αποπολιτικοποίηση του φαινομένου, καταλυτικό ρόλο στην οποία διαδραμάτισε το φεμινιστικό κίνημα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια σύντομη κριτική επισκόπηση των ασκούμενων πολιτικών ισότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με στόχο την ανάδειξη των νοηματικών και πολιτικών πλαισίων που φαίνεται να τις διαμόρφωσαν. Η υποενότητα του δεύτερου κεφαλαίου επικεντρώνεται και εκείνη στο πεδίο της έμφυλης βίας και συγκεκριμένα στις πολιτικές –τόσο νομοθετικού περιεχομένου όσο και κοινωνικού χαρακτήρα– που έχει υιοθετήσει το ελληνικό κράτος για την αντιμετώπιση του φαινομένου, αναδεικνύοντας παράλληλα και τις επιδράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται τμήμα της βιβλιογραφίας που εστιάζει στις αντιστάσεις που παρατηρούνται κατά την εφαρμογή πολιτικών ισότητας και παρουσιάζεται και η σχετική τυπολογία των παρατηρούμενων αντιστάσεων. Κεντρικός αναδεικνύεται ο ρόλος των έμφυλων σχέσεων εξουσίας, καθώς η αντίσταση στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας γίνεται αντιληπτή ως μια εναντίωση στους φεμινιστικούς στόχους. Η υποενότητα και αυτού του κεφαλαίου εστιάζει στην έμφυλη βία, και συγκεκριμένα στις αντιστάσεις που έχουν μελετηθεί κατά την

πλαisiώση της ενδοοικογενειακής βίας ως ενός προβλήματος που αναδεικνύει την έμφυλη ανισότητα.

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στον ρόλο των στατιστικών δεδομένων και στη σημασία τους στον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των πολιτικών για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας. Οι δύο υποενότητες του τέταρτου κεφαλαίου εστιάζουν στους τρόπους μέτρησης της ενδοοικογενειακής βίας και στο φαινόμενο της έμφυλης συμμετρίας –της αναπαράστασης της ενδοοικογενειακής βίας ως ενός φαινομένου που πλήττει εξίσου και τα δύο φύλα– αντίστοιχα.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αποτελείται από την έρευνα πεδίου. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας που ακολουθήθηκε για τη διεξαγωγή οκτώ ημι-δομημένων συνεντεύξεων με πληροφορήτριες-κλειδιά στο πεδίο της εφαρμογής πολιτικών για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, το προφίλ των συμμετεχουσών, καθώς και η θέση μου στο υπό διερεύνηση πεδίο.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η προσβασιμότητα σε διοικητικά και ερευνητικά δεδομένα για τη βία κατά των γυναικών στην Ελλάδα, καθώς και η θεσμική υποχρέωση συλλογής τους όπως ανέκυψε από την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

Στο έβδομο και το όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας που διενεργήθηκε. Στο έβδομο κεφάλαιο αναλύονται οι παράγοντες ενίσχυσης ή αποδυνάμωσης των αντιστάσεων στη διαδικασία συλλογής διοικητικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα αντιστάσεων που ανέδειξαν στον λόγο τους οι συμμετέχουσες στην έρευνα. Ενώ στο όγδοο κεφάλαιο αναλύεται, μέσα από την διερεύνηση των έμφυλων σχέσεων εξουσίας, η στάση των κύριων θεσμικών φορέων αντιμετώπισης της έμφυλης βίας, της δικαιοσύνης, της αστυνομίας και του θεσμικού φορέα για την ισότητα των φύλων, απέναντι στη συλλογή διοικητικών δεδομένων, αλλά και οι αντιστάσεις που παρατηρήθηκαν στο εσωτερικό τους.

Α' Μέρος: Θεωρητικό πλαίσιο

Η αναπαράσταση του κοινωνικού προβλήματος της έμφυλης ανισότητας

Η ανάπτυξη πολιτικών για την αντιμετώπιση των κοινωνικών φαινομένων γενικότερα, αλλά και θεμάτων που άπτονται της ισότητας των φύλων ειδικότερα, από τα κράτη ενέχει συνδηλώσεις γύρω από τις έννοιες του έθνους, του φύλου, της τάξης, της φυλής, της σεξουαλικότητας κ.α.. Μέσω του λόγου κατασκευάζεται το «εμείς» στο οποίο απευθύνονται οι πολιτικές, περιχαρακωμένο από τους/τις αποκλειόμενους/ες «άλλους/ες» (Butler, 1993· 2006· Φουκώ, 2019). Η παραγωγή αυτού του λόγου, ωστόσο, δεν ακολουθεί μια μονόδρομη κατεύθυνση από τα πάνω προς τα κάτω, αποτελεί προϊόν των συγκρούσεων και των αντιστάσεων που αρθρώνονται απέναντι στα διαφαινόμενα προβλήματα, τόσο στο εσωτερικό των θεσμών όσο και ευρύτερα κοινωνικά. Ο ορισμός ενός κοινωνικού προβλήματος συνιστά μια «γνώση», ένα σώμα ή ορθότερα σύστημα γνώσης, η οποία διαπλέκεται με τις σχέσεις εξουσίας που συντηρούν το εκάστοτε σύστημα διακυβέρνησης (Φουκώ, 1991: 111).

Ένας από τους κεντρικούς θεωρητικούς άξονες της παρούσας εργασίας είναι η ανάλυση πολιτικών μέσα από μια φουκωική μεταδομιστική οπτική (Bacchi, 1999· Bacchi, 2005· Bacchi, 2010· Bacchi & Goodwin, 2016· Raffnsøe et al, 2019). Η Bacchi (2005: 226) θεωρεί ότι για την κατανόηση των βαθύτερων λόγων που η κοινωνική αλλαγή είναι τόσο δύσκολο να επιτευχθεί πρέπει να εστιάσουμε στον τρόπο που αναπαρίσταται ένα κοινωνικό πρόβλημα. Στο επίκεντρο, επομένως, της ανάλυσής της δεν είναι το ίδιο το πρόβλημα, αλλά η προβληματοποίησή του κι αυτό διότι βλέπει την μελέτη των προβληματοποιήσεων ως μια μελέτη της εξουσίας, του τρόπου άσκησης της διακυβέρνησης (Bacchi & Goodwin, 2016: 17).

Ονομάζει την μέθοδό της *What's the Problem Represented to be?* (WPR) (Bacchi, 1999· 2005· 2010· 2016), τονίζοντας τον ρόλο των αναπαραστάσεων και στοχεύοντας στην ανάδειξη του περιεχομένου των προβληματοποιήσεων που λαμβάνουν χώρα, εκείνων που αποσιωπώνται, καθώς και στις συνέπειες αυτών (όπως για παράδειγμα τα είδη των υποκειμένων και των υποκειμενοποιήσεων που διαμορφώνονται μέσω του λόγου) (Bacchi, 1999: 202). Η μέθοδος της Bacchi (2005: 224) βρίσκεται σε κοινή γραμμή και με την ανάλυση των νοηματικών πλαισίων που

προτείνει η Verloo (2005), αναδεικνύοντας τη σημασία του λόγου στην κατασκευή της πραγματικότητας με υλικές και μη υλικές συνέπειες. Για την Verloo (2005: 20) τα νοηματικά πλαίσια «δεν είναι περιγραφές της πραγματικότητας, αλλά συγκεκριμένες κατασκευές που δίνουν νόημα στην πραγματικότητα, και διαμορφώνουν την κατανόηση της πραγματικότητας».

Στην προσέγγισή της, η Bacchi (2010: 2) δεν εστιάζει στην πρόθεση των εμπλεκόμενων μερών στον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας πρότασης πολιτικής, αλλά στον τρόπο που συγκεκριμένες γνώσεις διαμορφώνουν τελικώς το εκάστοτε κοινωνικό πρόβλημα. Είναι εμφανής επομένως η επίδραση του Foucault (1991: 105-107) στο έργο της. Την ενδιαφέρουν οι εννοιολογικές προϋποθέσεις που καθιστούν την αναγνώριση ενός θέματος ως πρόβλημα και τον τρόπο που αυτό καταλήγει να κατασκευάζεται στον λόγο της εκάστοτε εφαρμοζόμενης πολιτικής. Όπως, χαρακτηριστικά, δηλώνει «το πώς οι πολιτικές αναπαριστούν τα ζητήματα μετράει» (Bacchi, 2010: 3).

Για παράδειγμα όταν η πρόταση πολιτικής για την αντιμετώπιση των διακρίσεων που υφίστανται οι γυναίκες στην αγορά εργασίας (πχ λιγότερες γυναίκες σε θέσεις ευθύνης και χαμηλότερους μισθούς) είναι η προσφορά εκπαιδευτικών σεμιναρίων στις γυναίκες ούτως ώστε να αυξήσουν τα προσόντα τους, τότε η Bacchi (2010: 3-4) παρατηρεί ότι η επικέντρωση στις γυναίκες και όχι για παράδειγμα στην κουλτούρα που αναπαράγει αυτές τις διακρίσεις, κατασκευάζει τις γυναίκες ως το πρόβλημα. Αντί, με άλλα λόγια, οι πολιτικές αυτές να εστιάζουν στον μετασχηματισμό της υπάρχουσας κατάστασης, καταλήγουν να προτείνουν στις γυναίκες να προσαρμοστούν σε αυτή (Verloo, 2005: 14).

Σε αυτές τις κονστρουκτιβιστικές προσεγγίσεις που αναδεικνύουν τη σημασία του λόγου στην κατασκευή της πραγματικότητας με υλικές και μη υλικές συνέπειες (Verloo, 2005: 20), εντάσσεται και η μελέτη της Στρατηγάκη (2009) για την απουσία των μεταναστριών από τα ευρωπαϊκά κείμενα πολιτικής τόσο αυτών για την ισότητα των φύλων όσο και αυτών για την μετανάστευση. Παρατήρησε ότι οι μετανάστριες ουσιαστικά αποσιωπώνται, καθώς οι πολιτικές για τη μετανάστευση εστιάζουν στους άνδρες ως τα κύρια υποκείμενα της μετανάστευσης, ενώ οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων εστιάζουν στις γυναίκες που κατάγονται από την κυρίαρχη εθνικότητα κάθε κράτους μέλους. Έτσι οι μετανάστριες υφίστανται μια διπλή διάκριση και η πολυπλοκότητα των σχέσεων εξουσίας που διαμορφώνουν την πολιτική της

Ευρωπαϊκής Ένωσης τις αφήνει εκτός του πεδίου της ορατότητας του πολιτικού λόγου.

Όταν οι κοινωνικές διαδικασίες που διαμορφώνουν τις συνθήκες ζωής και τα βιώματα των γυναικών δεν κατονομάζονται από τις προτάσεις πολιτικής που επιδιώκουν να επιλύσουν τα κοινωνικά προβλήματα, τότε οι δομικές αιτίες αυτών των προβλημάτων δεν αμφισβητούνται και μένουν αδιασάλευτες και τα κοινωνικά προβλήματα υποβαθμίζονται σε ατομικά (Bacchi, 1999: 204). Η Χαλκιά (2007), μελετώντας το φαινόμενο του υψηλού αριθμού των εκτρώσεων που λάμβαναν χώρα τη δεκαετία του 1990 στην Ελλάδα, παράλληλα με την ανάδειξη του δημογραφικού ως εθνικού προβλήματος, εστιάζει στις κοινωνικές συνθήκες που οδηγούν στην «φυσικοποίηση» της έκτρωσης ως μιας φυσικότερης επιλογής αντισύλληψης από τις υπόλοιπες διαθέσιμες. Καταλήγει να θεωρεί ότι αυτή η θεώρηση της έκτρωσης από τη μεριά των γυναικών και η επιλογή τους να προχωρήσουν σε αυτή αποτελεί συνέπεια της σύγκρουσης δύο αντιθετικών λόγων στη δημόσια σφαίρα της χώρας. Από τη μία βρίσκεται ο λόγος της παράδοσης που καλεί τις γυναίκες να γεννήσουν για την διάσωση του έθνους και από την άλλη ο λόγος της νεωτερικότητας αναφορικά με τον έλεγχο των γεννήσεων μέσω αντισυλληπτικών μεθόδων.

Κεντρική θέση στη μεταδομιστική κριτική των πολιτικών ισότητας κατέχει ο λόγος και η υποκειμενοποίηση, ο τρόπος που τα πολιτικά υποκείμενα σκέφτονται για τον εαυτό τους και για τους άλλους (Bacchi, 2010: 9), εστιάζοντας στην έννοια του υποκειμένου ως προϊόντος και ταυτόχρονα φορέα της εξουσίας (Φουκώ, 1991: 107), καθώς και στη ρευστότητα του περιεχομένου των κοινωνικών ταυτοτήτων (Μπραϊντότι, 2014). Η ουσιοκρατική θεώρηση της έμφυλης ταυτότητας αρχίζει να δέχεται τις πρώτες της ρωγμές από τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό, ο οποίος αναδεικνύει την κοινωνική εκμάθηση της έμφυλης ταυτότητας, ενώ η συμβολή του έργου της Butler (2009) και των μεταδομιστικών φεμινιστικών προσεγγίσεων αναφορικά με την επιτελεστικότητα του φύλου καθίσταται καταλυτική στην θέαση του έμφυλου σώματος και της έμφυλης ταυτότητας ως μιας διαδικασίας παρά ως μιας κατάστασης. Η αποφυσικοποίηση του διπολικού στατικού συστήματος του φύλου, της θεμελίωσης δηλαδή των δύο φύλων -άνδρας/γυναίκα- σε ένα φυσικό υπόβαθρο, συνιστά κεντρικό εγχείρημα της μεταδομιστικής φεμινιστικής κριτικής. Πρόκειται ουσιαστικά για την φεμινιστική κριτική που ασκήθηκε στο (αρσενικό, λευκό, δυτικό, ετεροφυλοφιλικό) έλλογο και αυτόνομο υποκείμενο του Διαφωτισμού, στην αποδόμηση του βουλησιαρχικού υποκειμένου (Χαλκιά, 2011: 105).

Η κριτική που ασκείται στις πολιτικές της ταυτότητας εστιάζει κυρίως στον κατακερματισμό και καταμερισμό των διεκδικήσεων, επιτρέποντας με αυτό τον τρόπο την αναγνώριση εξατομικευμένων δικαιωμάτων από τον νεοφιλελευθερισμό και αναπαράγοντας τις υφιστάμενες διαιρέσεις, ανισότητες και αποκλεισμούς. Σύμφωνα με την Butler και την Scott (όπως αναφέρει η Αθανασίου, 2006: 65) «ο μεταδομισμός δεν είναι μια θέση, με την αυστηρή έννοια της λέξης, αλλά, αντίθετα, μια κριτική ανάλυση των αποκλεισμών μέσω των οποίων οι ‘θέσεις’ εγκαθιδρύονται». Η Μπραϊντόττι (2014: 109) υποστηρίζει ότι «μια ριζοσπαστική φεμινιστική μεταμοντέρνα πρακτική απαιτεί να δοθεί προσοχή τόσο στην ταυτότητα ως σύνολο ταυτίσεων όσο και στην πολιτική υποκειμενικότητα ως αναζήτηση τρόπων αντίστασης». Στην ίδια κατεύθυνση, ο Ferguson (2021) επιχειρεί να ανασυστήσει το κούιρ και τον αγώνα για την γκέι απελευθέρωση ως μια πολυδιάστατη πολιτική που αναπτύχθηκε, –αντίθετα από ό,τι υποστηρίζει η νεοφιλελεύθερη πλαισίωση του ζητήματος– παράλληλα και σε σχέση με τα αιτήματα για φυλετική, έμφυλη και ταξική δικαιοσύνη. Η αφομοίωση των ταυτοτικών διεκδικήσεων από ένα νεοφιλελεύθερο περιβάλλον καθίσταται εφικτή μέσα από μια «νεοφιλελεύθερη καταναλωτική προσέγγιση της ταυτότητας» (Μπραϊντόττι, 2014: 448), καθιστώντας τελικά τις ταυτοτικές διεκδικήσεις «ακίνδυνες ως αφετηρία διεκδικήσεων και αγώνων» (Παντελίδου-Μαλούτα, 2018: 43) για το σύγχρονο σύστημα διακυβέρνησης.

Η αναγνώριση του ρόλου του κράτους στην πλαισίωση και επομένως στη διαμόρφωση του εκάστοτε κοινωνικού προβλήματος, βρίσκεται στο επίκεντρο της διαμάχης των φεμινιστριών αναφορικά με το αν η συνεργασία τους με το κράτος και άρα η αναπόφευκτη ιδιοποίηση από μέρους του των εννοιών που αναπτύσσουν συνιστά μια επιθυμητή επιλογή (Bacchi, 1999: 201). Η φεμινιστική θεωρία του κράτους αναγνωρίζει το κράτος «ως ένα σύνολο νομικών κανόνων που ενισχύουν τις κοινωνικές πρακτικές της ανδρικής κυριαρχίας» (Prügl, 2010: 454). Για το μέρος της φεμινιστικής σκέψης που προσεγγίζει το ζήτημα του φύλου διαθεματικά, το κράτος αποτελεί μια πατριαρχική, καπιταλιστική και ρατσιστική δομή, με την έννοια ότι επιβεβαιώνει, ισχυροποιεί και αναπαράγει τις έμφυλες, ταξικές και φυλετικές σχέσεις (Walby, 1990). Χαρακτηριστικά, η Walby (1990: 150) επισημαίνει ότι από τη στιγμή που η έμφυλη βία που ασκούν οι άνδρες ενός κράτους απέναντι στις γυναίκες μένει ατιμώρητη, το κράτος πρακτικά νομιμοποιεί αυτή τη βία.

Παρόλα αυτά, το κράτος δεν πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως μια αναλλοίωτη κοινωνική δομή, αλλά ως ένας τύπος όπου διαφορετικά πολιτικά συμφέροντα και συστήματα εξουσίας συναρθρώνουν κόμβους. Σύμφωνα με τον Foucault (2005: 126) οι λόγοι που παράγονται γίνονται αντιληπτοί ως αποτέλεσμα ενός συσχετισμού δυνάμεων και επομένως δεν μπορούν να διαχωριστούν στον λόγο της εξουσίας από τη μία πλευρά και στον λόγο της αντίστασης από την άλλη, καθώς ακόμα και στο εσωτερικό της ίδιας στρατηγικής αυτοί οι λόγοι μπορεί να είναι αντιφατικοί. Για την Bacchi (1999: 204) το ζήτημα δεν πρέπει να τίθεται με όρους είτε συνεργασίας με τους θεσμούς είτε όχι, καθώς οι συνθήκες της ζωής μας διαμορφώνονται αναπόφευκτα ούτως ή άλλως από τον τρόπο που κατασκευάζονται τα κοινωνικά προβλήματα μέσω του λόγου. Επομένως, για την ίδια οι φεμινίστριες δεν μπορούν παρά να έρχονται σε επαφή με το κράτος ούτως ώστε να αντιστέκονται σε και να αμφισβητούν τις κυρίαρχες εννοιολογικές κατασκευές που οδηγούν στην αποδυνάμωση των γυναικών. Εντούτοις, η Currie (1990: 92) εστιάζει στην μελέτη της ιδεολογίας ως μιας πρακτικής λόγου και υποστηρίζει ότι μια θεωρία της αλλαγής πρέπει να προσεγγίζει την αλλαγή ως πρακτική, παρατηρώντας ότι «όσοι και όσες παράγουν ιδεολογικό λόγο, ανεξαρτήτως πρόθεσης, συχνά εργάζονται για τη διατήρηση των πατριαρχικών σχέσεων που αναπτύσσονται εντός του καπιταλισμού και καθίστανται με αυτό τον τρόπο –αυστηρά μιλώντας– μέρος του κυρίαρχου συστήματος». Αντίστοιχα, η Davis (2014) μελετώντας τον μύθο του μαύρου βιαστή στις ΗΠΑ, την περίοδο της Ανασυγκρότησης μετά τον εμφύλιο πόλεμο, ως μια πολιτική επινόηση για την δικαιολόγηση της ρατσιστικής στρατηγικής του λιντσαρίσματος, παρατηρεί ότι αυτός ο μύθος έχει αφομοιωθεί στον λόγο των λευκών φεμινιστριών με αποτέλεσμα την μη μαζική συμμετοχή των μαύρων γυναικών στους κόλπους του κινήματος κατά του βιασμού.

Η ανάδειξη της βίας κατά των γυναικών ως ενός προβλήματος πολιτικής

Παρακολουθώντας την εξέλιξη της εννοιολόγησης του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών⁴ διαχρονικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι πρόκειται για μια

⁴ Όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια, ο όρος «βία κατά των γυναικών» έχει μεταβληθεί αρκετές φορές μέσα στο χρόνο και στα διαφορετικά κοινωνικά συμφραζόμενα. Η επιλογή του στα πλαίσια αυτής της εργασίας έγινε με γνώμονα την ανάδειξη του εμφυλίου χαρακτήρα της και χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο «έμφυλη βία». Παράλληλα, η χρήση του όρου «ενδοοικογενειακή βία» σε

διαδικασία δυναμικής και σταδιακής πολιτικοποίησης και αποπολιτικοποίησης του φαινομένου. Οι σχέσεις εξουσίας και ο δομικός χαρακτήρας της έμφυλης βίας τέθηκαν στο επίκεντρο της κριτικής των φεμινιστικών κινημάτων που έδωσαν ορατότητα στο φαινόμενο και το αναγνώρισαν με πολιτικούς όρους, εντάσσοντάς το στην ατζέντα της διεκδίκησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών. Η εστίαση στον τρόπο πλαισίωσης της έμφυλης βίας κρίνεται ιδιαίτερα κομβική καθώς, όπως σημειώνει η Gordon (όπως αναφέρει η Bacchi, 1999: 166), «η σύγχρονη ιστορία της οικογενειακής βίας δεν είναι μια ιστορία μεταβαλλόμενων ανταποκρίσεων σε ένα επίμονο πρόβλημα, αλλά στο μεγαλύτερο μέρος της ένας επανορισμός του ίδιου του προβλήματος». Ενώ η σταδιακή ανταπόκριση του κράτους στα φεμινιστικά αιτήματα πλαισιώνει το πρόβλημα είτε με όρους ποινικοποίησης/εγκληματοποίησης είτε με όρους ιατρικοποίησης, οδηγώντας ουσιαστικά στην αποπολιτικοποίηση του.

Η ισότητα ανδρών και γυναικών κατοχυρώθηκε στο διεθνές δίκαιο το 1948 με την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ένα χρόνο μετά την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων η Arendt χρησιμοποίησε τη φράση «το δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα» ως μια κριτική στα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς στον απόηχο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του Ολοκαυτώματος το διεθνές δίκαιο απέτυχε να αναγνωρίσει τους πρόσφυγες ως υποκείμενα δικαιωμάτων (Αβραμοπούλου, 2019: 179). Η χρησιμότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σύμφωνα με τον Ignatieff, όπως σημειώνει η Brown (2004: 451-452), έγκειται στην αποτελεσματικότητά τους να μειώνουν τον ανθρώπινο πόνο και να περιορίζουν την κρατική βία, αυτό είναι «το περισσότερο στο οποίο μπορούμε να ελπίζουμε». Ωστόσο μέσα από την αναγνώριση της αναγκαιότητας ενός έθνους-κράτους εγγυητή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ό.π.: 454), γίνεται αντιληπτό ότι τα δικαιώματα δεν αποδίδονται απλά στα υποκείμενα, αλλά αποτελούν μέσα άσκησης ελέγχου και κυριαρχίας με αποτέλεσμα την ίδια την παραγωγή και την ρύθμιση των υποκειμένων (ό.π.: 459).⁵

σχέση με το συγκεκριμένο της Ελλάδας, επιλέγεται σε ορισμένες περιπτώσεις καθώς η νομική πλαισίωση του ήρθε με τον Ν. 3500/2006, «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις». Η τροποποίηση του Ν. 3500/2006 ήρθε με την κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Ν. 4531/2018) από το ελληνικό Κοινοβούλιο, διευρύνοντας την έννοια της οικογένειας και συμπεριλαμβάνοντας και συντρόφους ανεξαρτήτως του αν συνοικούσαν ή όχι στο παρελθόν (παράγραφος 2 του άρθρου 3 του Ν. 4531/2018).

⁵ Η φεμινιστική κριτική έχει εστιάσει και στον οικουμενικό χαρακτήρα που προσδίδεται στα ανθρώπινα δικαιώματα –κυρίως μέσα από διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ–, ωστόσο παρατηρείται

Η κατοχύρωση του δικαιώματος της προστασίας των θυμάτων βίας περνά μέσα από την ποινικοποίηση και την ιατρικοποίηση⁶ του φαινομένου της έμφυλης βίας, όπως αυτό διαμεσολαβείται από τους νόμους ενός κράτους, τα αντιμαχόμενα κινήματα που δραστηριοποιούνται σε αυτό το κράτος, τα ίδια τα υποκείμενα που αναγνωρίζονται ως δράστες και θύματα, καθώς και από τους λειτουργούς που αναλαμβάνουν την δίωξη ή την θεραπεία των δραστών, αλλά και την υποστήριξη των θυμάτων.

Το φαινόμενο που σήμερα ονομάζεται έμφυλη βία ή βία κατά των γυναικών απέκτησε ορατότητα και πέρασε από την ιδιωτική στη δημόσια σφαίρα ως «κακοποίηση γυναικών» [wife battery], επικεντρωμένο στην σωματική βία που ασκούν οι άνδρες στις γυναίκες συζύγους τους, μέσα από τις δράσεις του φεμινιστικού κινήματος και του κινήματος των κακοποιημένων γυναικών [battered women's movement] όπως αυτό έδρασε κυρίως στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1970. Εντάσσοντας την κακοποίηση γυναικών στο ευρύτερο πολιτικό πρόταγμα που υποστήριζε «ότι το προσωπικό είναι πολιτικό», το κίνημα των κακοποιημένων γυναικών επιδίωξε και κατόρθωσε να πολιτικοποιήσει ένα θέμα που ως τότε θεωρούνταν ότι αφορούσε την οικογένεια, είχε εξατομικευμένο χαρακτήρα και επομένως δεν αφορούσε τον δημόσιο λόγο και τις κρατικές πολιτικές (Currie, 1990: 89).

Έτσι, η βία κατά των γυναικών πλαισιώθηκε από το φεμινιστικό κίνημα ως ένα κοινωνικοπολιτικό ζήτημα στο επίκεντρο του οποίου βρίσκονταν η πατριαρχία ως ένα σύστημα αναπαραγωγής της έμφυλης ανισότητας, με την ανδρική βία κατά των γυναικών να αποτελεί ένα τρόπο ελέγχου των γυναικών ως τάξης και

και μια υιοθέτηση της κριτικής της οικουμενικότητας των δικαιωμάτων από τον «αντιφιλελεύθερο λαϊκισμό» [illiberal populism] (Korolczuk & Graff, 2018). Μέσα από έναν αντιαποικιοκρατικό λόγο που επιθυμεί να στοχοποιήσει τον νεοφιλελευθερισμό και την παγκοσμιοποίηση, η τάση αυτή στοχοποιεί τον φεμινισμό ως ένα εργαλείο για την ιδεολογική αποικιοποίηση (ό.π.: 799). Χαρακτηριστικό είναι ένα πανό σε διαδήλωση ενάντια στην σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία στην Πολωνία όπου αποκαλούσε το φύλο ως «Έμπολα για την Πολωνία από τις Βρυξέλλες» (ό.π.: 811).

⁶ Η ιατρικοποίηση συνιστά κατά τον Foucault (Φουκώ, 2012) έναν τρόπο ιατρικού κοινωνικού ελέγχου σύμφωνα με τον οποίο συγκεκριμένες παθήσεις ή συμπεριφορές γίνονται αντιληπτές μέσα από το «ιατρικό βλέμμα». Για τον Foucault η προσέγγιση του φαινομένου της ιατρικοποίησης γίνεται μέσα στη γενικότερη θεωρητική του σύλληψη για τις σχέσεις εξουσίας και τα καθεστάτα γνώσης που αυτές παράγουν μέσα από τον λόγο. Σύμφωνα με τον Foucault (2005:115-127) οι λόγοι (discourses) που συγκροτούν τις κατηγορίες του φύλου και της σεξουαλικότητας, αλλά και των θέσεων υποκειμενοποίησης που αυτές συνεπάγονται, συνιστούν αποτελέσματα των σχέσεων εξουσίας και οδηγούν σε συγκεκριμένα καθεστάτα αλήθειας, σε συγκεκριμένους τύπους γνώσης.

επιβεβαίωσης της ανδρικής κυριαρχίας (Kurz, 1989: 490· Crenshaw, 1991: 1241· Dobash et al., 1992· Krizsan et al., 2005: 66· McKendy, 1992).

Το κίνημα ενάντια στην κακοποίηση γυναικών, όπως αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ και σε ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη, αρχικώς στέκονταν ανεξάρτητο από το κράτος, δημιουργώντας τις δικές του δομές υποστήριξης των γυναικών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας. Με την αύξηση της ζήτησης για τις παρεχόμενες υπηρεσίες άνοιξε ο διάλογος για το ενδεχόμενο επιδοτήσεων από το κράτος. Η σταδιακή ανάπτυξη και εφαρμογή πολιτικών για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών σε θεσμικό επίπεδο αναγνωρίζεται ως αποτέλεσμα των φεμινιστικών κινημάτων (Currie, 1990: 83· Corradi & Stöckl, 2016: 12-13· Krizsán et al., 2005: 63· Krizsán & Popa, 2018: 99).⁷

Η νομική πλαισίωση της βίας κατά των γυναικών αναγνώρισε το πρόβλημα μέσα από την οργανωτική μονάδα της οικογένειας, αναδεικνύοντάς το ως «ενδοοικογενειακή βία», γεγονός που στην Ελλάδα έλαβε χώρα μόλις το 2006 (Ν. 3500/2006) Μέρος της φεμινιστικής κριτικής θεωρεί ότι με αυτό τον τρόπο το υποκείμενο που χρήζει προστασίας από το κράτος δεν είναι οι γυναίκες, αλλά η οικογένεια, ο στόχος παρεκκλίνει από την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και εστιάζει στην προστασία του θεσμού της οικογένειας (Στρατηγάκη, 2007: 163). Ενώ, ένα άλλο μέρος της φεμινιστικής κριτικής εστιάζει στον περιορισμό του εύρους της βίας κατά των γυναικών με τη χρήση του όρου «ενδοοικογενειακή», οδηγώντας στην ουδετεροποίηση του φαινομένου, στην αποσιώπηση της έμφυλης διάστασής του και στην απομάκρυνση από τις φεμινιστικές διεκδικήσεις (Krizsan et al., 2005: 68). Η Merry (2003: 381) παρατηρεί ότι στην προσπάθειά του να νομιμοποιηθεί και να αντλήσει τους απαραίτητους πόρους και την υποστήριξη από το νομικό σύστημα, το κίνημα των κακοποιημένων γυναικών έχει αναγκαστεί να μειώσει την κριτική του στην πατριαρχία και επομένως να χάσει τον πολιτικό του χαρακτήρα, επικεντρωνόμενο τελικά αποκλειστικά στην παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών στα θύματα. Παράλληλα, παρατηρείται και μια σταδιακή «επαγγελματικοποίηση» [professionalization] των φεμινιστικών οργανώσεων που επικεντρώνονταν στην αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και η οποία

⁷ Σε ευρύτερο επίπεδο, η ανάπτυξη γενικότερα πολιτικών ισότητας από τον ΟΗΕ και την ΕΕ αναγνωρίζεται ως αποτέλεσμα των διεκδικήσεων των κινημάτων του Μάη του '68 (Στρατηγάκη, 2021: 232).

θεωρείται ότι επίσης συνέβαλε ήδη από τη δεκαετία του 1980 στην ουδετεροποίηση του «φεμινιστικού τους ήθους» (Ishkanian, 2014: 341).

Η αναγνώριση, ωστόσο, δικαιωμάτων στις γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας ενέχει και μια απελευθερωτική διάσταση, καθώς μέσω του νομικού λόγου οι γυναίκες μπορούν να αποκτήσουν μια νέα θέση υποκειμενοποίησης, αναγνωρίζοντας τους εαυτούς τους ως έλλογα υποκείμενα με δυνατότητα επιλογής και αυτόνομης δράσης (Brown, 2004: 459· Merry, 2003: 350). Παράλληλα, εμβληματικής σημασίας στην ανάδειξη, αλλά και στην νομική πλαισίωση του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας υπήρξε το βιβλίο της ψυχολόγου Walker *The Battered Woman* στο οποίο ανέλυσε τον κύκλο της βίας – χτίσιμο της έντασης, ξέσπασμα της βίας και περίοδος ηρεμίας όπου ο δράστης δηλώνει τη μεταμέλειά του συνοδεύοντάς τη με χειριστικές εκφράσεις αγάπης– στην προσπάθειά της να εξηγήσει το πώς εγκλωβίζονται οι γυναίκες σε κακοποιητικές σχέσεις και το γιατί δεν αποχωρούν από αυτές (Ουόλκερ, 1989: 77-89). Η Walker εισήγαγε την ιατροκοποίηση των γυναικών θυμάτων βίας με το σύνδρομο της κακοποιημένης γυναίκας, ενός όρου που βοήθησε στην νομική υποστήριξη γυναικών που είχαν οδηγηθεί στη δικαιοσύνη για τον φόνο του κακοποιητικού συζύγου τους ως αντίποινα ή στα πλαίσια της αυτοάμυνας (Bacchi, 1999: 169-170· Stark, 2007: 137).

Φαίνεται, επομένως, ότι παράλληλα με την εγκληματικοποίηση, την μεταχείριση δηλαδή των δραστών έμφυλης βίας από το ποινικό σύστημα ως εγκληματιών, παρατηρείται και η σταδιακή μεταχείριση των θυμάτων της βίας από τη βιοϊατρική, αλλά και από τμήματα του κινήματος ενάντια στην κακοποίηση γυναικών, ως ομάδα «υψηλού κινδύνου» να δεχτεί βία κι έτσι το επίκεντρο μετατίθεται από την ανισότητα στον κίνδυνο (Sweet, 2015: 87). Η ενδοοικογενειακή βία μετασχηματίζεται σε μια κατηγορία ασθένειας από τον ιατρικό κλάδο, ο οποίος μεταχειρίζεται τις γυναίκες θύματα βίας ως έχουσες ψυχολογικά προβλήματα (Kurz, 1989: 501), με αποτέλεσμα την αποπολιτικοποίηση του φαινομένου της έμφυλης βίας.

Κομβικής σημασίας ήταν η θεωρητική αναπλαισίωση της βίας κατά των γυναικών μέσα από το πρίσμα του εξαναγκαστικού ελέγχου (Stark, 2007). Σύμφωνα με τον Stark (2007: 200) η επικέντρωση αποκλειστικά στη σωματική βία εναντίον των γυναικών αποκρύπτει την συναισθηματική κακοποίηση, τον εξαναγκαστικό έλεγχο που βρίσκονταν στο επίκεντρο της φεμινιστικής ανάλυσης των πρώτων ξενώνων που λειτούργησαν τη δεκαετία του 1970 και τον οποίο επιχειρεί να

ξαναφέρει στο προσκήνιο. Ο Stark (2007: 382) προτείνει την αναπλαισίωση της βίας ως ενός εγκλήματος κατά της ελευθερίας των γυναικών, ενώ αναγνωρίζοντας τον ρόλο που επιτελεί η ονομασία ενός προβλήματος στον τρόπο που αυτό θα αντιμετωπιστεί, προτείνει το πλαίσιο του εξαναγκαστικού ελέγχου έναντι του κύκλου της βίας.

Πέρα, όμως, από τις φεμινιστικές προσεγγίσεις στην ενδοοικογενειακή βία που έθεταν στο επίκεντρο τον ανδρικό έλεγχο των γυναικών (Dobash et al, 1992· Stark, 2007), αναπτύχθηκε και η προσέγγιση της οικογενειακής βίας [family violence], με επικεφαλής τον Straus και τους συνεργάτες του (Gelles και Steinmetz), οι οποίοι ήδη από το 1970 μέσα από ποσοτικές έρευνες χρηματοδοτούμενες από τα Εθνικά Ινστιτούτα Ψυχικής Υγείας των ΗΠΑ είχαν τις περισσότερες δημοσιεύσεις στο πεδίο της κοινωνικής επιστήμης για το συγκεκριμένο κοινωνικό πρόβλημα, υποστηρίζοντας ότι η ενδοοικογενειακή βία ασκείται στον ίδιο βαθμό και με την ίδια ένταση τόσο από τους άνδρες όσο και από τις γυναίκες (Kurz, 1989: 490-491). Πρόκειται για το φαινόμενο της έμφυλης συμμετρίας,⁸ όπου σύμφωνα με τους υποστηρικτές του στο επίκεντρο δεν βρίσκονται οι έμφυλες σχέσεις εξουσίας, αλλά η οικογένεια, ενώ ο σεξισμός είναι μόνο ένας από τους παράγοντες που οδηγούν στην άσκηση βίας από τους άνδρες προς τις γυναίκες (ό.π.).

Η επικέντρωση του φεμινιστικού κινήματος στην πατριαρχία⁹ ως τη γενεσιουργό αιτία της βίας κατά των γυναικών έχει δεχθεί κριτική ως προς το ότι παραβλέπει άλλους παράγοντες (ατομικούς και κοινωνικούς, όπως το στρες, η κοινωνική εκπαίδευση, οι διαταραχές προσωπικότητας, η κατάχρηση αλκοόλ κ.α.)· εντούτοις ο λόγος που οι φεμινίστριες επιμένουν στην ανάδειξη των έμφυλων ανισοτήτων και των σχέσεων εξουσίας ως κεντρικών τόπων στην ανάλυση της βίας κατά των γυναικών αιτιολογείται από το ότι αυτές οι ανισότητες συνεχίζουν να μην αναγνωρίζονται ευρέως ως κεντρικές (Heise, 1998: 263).

Το φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών αναπαρίσταται πολύ συχνά στον δημόσιο λόγο ως ένα φαινόμενο που δεν γνωρίζει κοινωνική τάξη, φυλή, μορφωτικό

⁸ Η διαμάχη ανάμεσα στον έμφυλο ή μη χαρακτήρα της ενδοοικογενειακής βίας που έλαβε χώρα ανάμεσα στη φεμινιστική προσέγγιση και την προσέγγιση της έμφυλης συμμετρίας, καθώς και οι θεωρητικές και μεθοδολογικές βάσεις αυτής της διαμάχης θα αναπτυχθούν περαιτέρω στο κεφάλαιο που εξετάζεται ο ρόλος των στατιστικών.

⁹ Φυσικά, η σχέση της πατριαρχίας με τα άλλα συστήματα εξουσίας –καπιταλισμός και ρατσισμός– διαφέρει ανάλογα με την πολιτική τοποθέτηση του εκάστοτε ρεύματος της φεμινιστικής σκέψης (ριζοσπαστικός φεμινισμός, μαρξιστικός, φιλελεύθερος, ή συνδυασμός ριζοσπαστικής και μαρξιστικής κριτικής) (βλ. Walby, 1990).

επίπεδο, ηλικία κ.α.¹⁰ Παρότι αυτή η αναπαράσταση απομακρύνεται από εκείνες που θεωρούν τη βία κατά των γυναικών ως ένα φαινόμενο που αφορά συγκεκριμένες κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, στιγματίζοντας συχνά τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα και τον μεταναστευτικό πληθυσμό, έχει δεχθεί κριτική αναφορικά με την αορατοποίηση των περισσότερο ευάλωτων γυναικών. Στο συγκείμενο των ΗΠΑ η κριτική στην εν λόγω αναπαράσταση έχει ασκηθεί εδώ και παραπάνω από 30 χρόνια (Crenshaw, 1991: 1258-1260), καθώς θεωρείται ότι με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται μεγαλύτερη ορατότητα και ευαισθητοποίηση αναφορικά με τη βία που υφίστανται οι γυναίκες που ανήκουν στην κυρίαρχη ομάδα (λευκές, μεσοαστές, ετεροφυλόφιλες κλπ), οδηγώντας στην αορατότητα τη βία που υφίστανται οι γυναίκες που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες (έγχρωμες, μετανάστριες και προσφύγισες, φτωχές, ομοφυλόφιλες, τρανς κλπ). Μέσω της αορατότητας αυτές οι μορφές βίας «όχι μόνο παραμελούνται, αλλά νομιμοποιούνται» (Collins, 1998: 66). «Οι άρρητοι όροι αυτής της ορατότητας» (Χαλκιά, 2012: 216) παράγονται τόσο μέσω του κυρίαρχου λόγου όσο και μέσω «των στρατηγικών αποσιωπήσεων του αντιρατσισμού και του φεμινισμού» (Crenshaw, 1991: 1253).

Παράλληλα, η σχέση ανάμεσα στους οικονομικούς πόρους και την άσκηση ενδοοικογενειακής βίας δεν είναι γραμμική και εύκολα εξηγήσιμη (Myhill & Kelly, 2021: 289). Οι Walby και Towers (2018: 26) εστιάζουν στην ταξική διάσταση του φαινομένου, υποστηρίζοντας ότι η συχνότητα και η σοβαρότητα της ασκούμενης βίας εξαρτάται περισσότερο από την μείωση των οικονομικών πόρων του θύματος παρά από το έμφυλο κίνητρο του δράστη. Όπως και ότι μετά την ύφεση του 2008, η ενδοοικογενειακή βία ως εγκληματικό φαινόμενο έχει αυξηθεί (Walby et al., 2016: 1222). Αντίθετα, οι Myhill και Kelly (2021: 289) υποστηρίζουν ότι δεδομένα από τον παγκόσμιο νότο δείχνουν ότι η βελτίωση της θέσης των γυναικών στην αγορά εργασίας έχει σε ορισμένες περιπτώσεις οδηγήσει στην αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας. Ένα φαινόμενο που έχει χαρακτηριστεί ως ‘backlash effect’

¹⁰ Πρόσφατο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί απόσπασμα λόγου του τότε Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, Μιγάλη Χρυσοχοϊδη, σε εκδήλωση στις 14 Ιουλίου 2021 για την παρουσίαση της πρώτης ετήσιας έκθεσης της ΕΛ.ΑΣ. για την ενδοοικογενειακή βία, σύμφωνα με το οποίο δήλωσε ότι «η ενδοοικογενειακή βία δεν γνωρίζει χρώμα, φυλή, τάξη, ηλικία ή κατάσταση. Μπορεί να συμβεί σε κάθε οικογένεια και σε κάθε άνθρωπο». Το σχετικό δελτίο τύπου που εξέδωσε η αστυνομία είναι διαθέσιμο εδώ:

http://www.mopocp.gov.gr/index.php?option=ozo_content&lang=GR&perform=view&id=7440&Itemid=723. Ενώ ολόκληρη η ομιλία του Υπουργού είναι διαθέσιμη εδώ: <http://www.mopocp.gov.gr/images/stories//2021/prokirikseis21/14072021omiliaypourgou.pdf>.

για να εξηγήσει και τα υψηλά ποσοστά συχνότητας περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας στις σκανδιναβικές χώρες που καταγράφουν υψηλά επίπεδα ισότητας.

Σε χώρες όπου η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας έχει ενσωματωθεί στο κράτος πρόνοιας εδώ και αρκετές δεκαετίες, όπως οι ΗΠΑ (Merry, 2003· Sweet, 2015), ο Καναδάς (Currie, 1991), το Ηνωμένο Βασίλειο (Ishkanian, 2014) και η Ολλανδία (Krizsan et al., 2005), παρατηρείται ότι οι νεοφιλελεύθερες¹¹ πολιτικές μετασχηματίζουν τόσο τη χρηματοδότηση των οργανισμών που δραστηριοποιούνται στην αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας όσο και του λόγου τους, του τρόπου πλαισίωσης δηλαδή του εν λόγω κοινωνικού προβλήματος. Οι χρηματοδοτήσεις μπορεί να στρέφονται στην αστυνομία ή σε προγράμματα για τους άνδρες κακοποιητές (Currie, 1991: 90), ή μπορεί η περικοπή κρατικών δαπανών για την κοινωνική πολιτική και το επακόλουθο άνοιγμα στον ανταγωνισμό της αγοράς να οδηγεί στην μετατροπή των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στην αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας –και οι οποίες υποχρηματοδοτούνταν διαχρονικά– σε επιχειρήσεις με στόχο την εξοικονόμηση πόρων (Ishkanian, 2014: 335).

Μέσα από την συνδιαλλαγή των φεμινιστικών λόγων με τους λόγους του κράτους, καθώς και μέσω της επιρροής από την υιοθέτηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών, το αίτημα για «αναδιανομή της εξουσίας» (Currie, 1991: 91) μετατρέπεται σε ένα αίτημα ουδέτερο φύλου [gender neutral], αποεμφυλοποιημένο που τελικά καταλήγει να ισχυροποιεί τους πατριαρχικούς θεσμούς (Sweet, 2015: 101). Πρόκειται για μια «λάιτ» εκδοχή του φύλου [gender lite], όπου το φύλο αναλύεται αποσυνδεδεμένο από τον φεμινισμό, την εξουσία, τη σεξουαλικότητα, τη φυλή και την εθνικότητα (Bracke, 2014: 45).

Για την Currie (1991: 93) αυτό καθίσταται εφικτό και μέσω των φεμινιστικών λόγων και όχι απαραίτητα ενάντια σε αυτούς. Αναδεικνύεται, επομένως, η ανάγκη

¹¹ Η κατανόηση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στο συγκεκριμένο παράδειγμα συνίσταται στην απομάκρυνση του κράτους από τη διαχείριση του προβλήματος, στην εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής με όρους αγοράς εργασίας και στην έμφαση στην επιχειρηματικότητα και την ατομική πρωτοβουλία και ευθύνη (Ishkanian, 2014: 334). Η επίδραση του νεοφιλελευθερισμού που αναπτύχθηκε από τη δεκαετία του 1980 στα εύρωστα δυτικά κράτη, ήταν καταλυτική σε μεγαλύτερο βαθμό για τις γυναίκες απ' ότι για τους άνδρες, καθώς συρρίκνωσε το κράτος πρόνοιας στο οποίο στηρίζονται περισσότερο οι γυναίκες, τον δημόσιο τομέα στον οποίο εργάζονται περισσότερο γυναίκες, αλλά και τη δημόσια εκπαίδευση που αποτελεί σημαντικό βήμα για την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, ενώ η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας οδήγησε τις γυναίκες σε επισφαλείς μορφές εργασίας (Connell, 2005: 1815), Σύμφωνα με την Brown (2017: 319), «η νεοφιλελεύθερη λογική υπήρξε πολύ αποτελεσματική στην ταύτιση του καπιταλισμού με τη δημοκρατία».

αναστοχασμού και αυτοκριτικής στο εσωτερικό τόσο των φεμινιστικών ακαδημαϊκών και ερευνητικών κύκλων όσο και των φεμινιστικών κινημάτων. Το κάλεσμα της Crenshaw (1991) για όξυνση των αναλυτικών μας εργαλείων προς μια διαθεματική κατανόηση του φύλου, ενσωματώνοντας την οπτική της τάξης και της φυλής (Davis, 2014), είναι ακόμη και σήμερα επίκαιρο (Bracke, 2014: 49). Ενώ, η Collins (1998: 78) προτείνει και την επανοικειοποίηση της έννοιας της οικογένειας μέσω μιας διαθεματικής προσέγγισης από τα κινήματα που αντιστέκονται στις κοινωνικές ανισότητες.

Κλείνοντας αυτή την ενότητα και περνώντας στην ενότητα που αφορά στις πολιτικές ισότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα, θεωρούμε ότι έχει αναδειχθεί σε ένα βαθμό η συνθετότητα με την οποία έχει αρθρωθεί το κοινωνικό πρόβλημα της έμφυλης βίας σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια και χρόνους, οι διαφορετικοί δρώντες σε αυτή τη διαδικασία (φεμινιστικά κινήματα, κράτος, δομές παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών στα θύματα, ακαδημαϊκούς και ερευνήτριες), αλλά και η ανάγκη συνεχούς επαγρύπνησης ούτως ώστε οι κοινωνικές ρίζες του φαινομένου να μην καλυφθούν από ένα πέπλο αορατότητας. Κατ' αντιστοιχία του επιλόγου της Χαλκιά (2011: 150) στο βιβλίο της *Έμφυλες βιαιότητες*:

Αν οι βιαιότητες που διατρέχουν την υλοποίηση ταυτοποιήσεων καταστούν ορατές και θεματοποιήσιμες, μπορούμε πιο βάσιμα να ελπίζουμε στη δυνατότητα σχεδιασμού ουσιαστικότερων πολιτικών και πολιτισμικών παρεμβάσεων.

Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αν οι αντιστάσεις που αρθρώνουν θεσμοί και κοινωνικοί δρώντες καταστούν ορατές και θεματοποιήσιμες, μπορούμε πιο βάσιμα να ελπίζουμε στη δυνατότητα πολιτικών και πολιτισμικών παρεμβάσεων.

Πολιτικές αντιμετώπισης της έμφυλης ανισότητας

Η εννοιολόγηση της έμφυλης ανισότητας από τις σχεδιαζόμενες πολιτικές για την αντιμετώπισή της, η διάγνωση και η διαμόρφωση του νοηματικού πλαισίου, δηλαδή, είναι κεντρικής σημασίας στην παρούσα εργασία καθώς συμβάλει στην κατανόηση των αντιστάσεων που παρατηρούνται κατά την εφαρμογή των πολιτικών. Η γέννηση των πολιτικών για την αντιμετώπιση της έμφυλης ανισότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση εντοπίζεται στη δεκαετία του 1970 και θεωρείται προϊόν των διεκδικήσεων του Μάη του '68 (Στρατηγάκη, 2021: 232). Η πλαισίωση των ευρωπαϊκών πολιτικών ισότητας διαχρονικά φαίνεται να αναγνωρίζει ως κεντρικό παράγοντα για την ανάπτυξή τους την αγορά εργασίας. Γεγονός που καθίσταται εμφανές από την επικέντρωση των εν λόγω πολιτικών στα ατομικά δικαιώματα μέσω συγκεκριμένων νομοθετικών ρυθμίσεων που στόχευαν στην καταπολέμηση των διακρίσεων, την ίση μεταχείριση και τις ίσες ευκαιρίες ανδρών και γυναικών στην αγορά εργασίας (Daly, 2005: 437). Τη δεκαετία του 1980 αυτές οι νομοθετικές ρυθμίσεις ενισχύθηκαν από στοχευμένες πολιτικές θετικών δράσεων [positive action] για την βελτίωση της μειονεκτικής θέσης των γυναικών στην αγορά εργασίας μέσα από την αντιμετώπιση του έμφυλου καταμερισμού της εργασίας, αλλά και της συμφιλίωσης οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων (Στρατηγάκη, 2021: 88-89). Τη δεκαετία του 1990 κυριάρχησε η πολιτική του gender mainstreaming, της διάχυσης της οπτικής του φύλου σε όλες τις πολιτικές, η οποία επεδίωκε να απομακρυνθεί από το ατομικό επίπεδο και να επικεντρωθεί στο κοινωνικό, εστιάζοντας στα συστήματα και τις νοοτροπίες που γεννούσαν και αναπαρήγαγαν τις έμφυλες ανισότητες, αλλά και στη διεύρυνση των πολιτικών πέρα από την ίση μεταχείριση και τις θετικές δράσεις (Stratigaki, 2005: 180· Daly, 2005: 438). Ενώ, από τη δεκαετία του 2000 έως και σήμερα παρατηρείται μια επιβράδυνση της ανάπτυξης των πολιτικών ισότητας λόγω των ευρύτερων πολιτικών που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης (Στρατηγάκη, 2021: 82).

Από τη γέννηση των πολιτικών ισότητας φαίνεται ότι δύο συζητήσεις βρίσκονται στο επίκεντρο αυτών των πολιτικών: το ζήτημα της ομοιότητας-διαφοράς μεταξύ ανδρών και γυναικών και το ζήτημα της δομής και του υποκειμένου (Benschop & Verloo, 2011: 278). Η σχέση ανάμεσα στις δομές (θεσμούς) και τα

υποκείμενα (άτομα που απαρτίζουν τον εκάστοτε θεσμό) είναι δυναμική, καθώς οι δύο αυτοί δρώντες αλληλοκαθορίζονται. Οι θεσμοί αποτελούνται από άτομα τα οποία μαθαίνουν την κουλτούρα και τις νόρμες που καθορίζουν τον εκάστοτε θεσμό, αλλά παράλληλα έχουν τη δυνατότητα να αλλάζουν τις ισχύουσες νόρμες (Mergaert & Lombardo, 2014: 6). Η εσωτερίκευση των έμφυλων στερεοτύπων από τα υποκείμενα οδηγεί στην επανεπιβεβαίωση του πατριαρχικού χαρακτήρα μιας δομής, με αποτέλεσμα όταν έρχονται αντιμέτωπα με πολιτικές που επιδιώκουν τον μετασχηματισμό του δομικού χαρακτήρα ενός θεσμού, να αντιστέκονται και να επιδιώκουν τη διατήρηση του status quo, οδηγώντας ουσιαστικά στην μη εφαρμογή αυτών των πολιτικών.

Η τυπολογία των πολιτικών ισότητας μελετά το μίγμα των στοιχείων που κάθε μοντέλο πολιτικής περιλαμβάνει σε σχέση με το όραμα και την στρατηγική της, χωρίς ωστόσο να υπαινίσσεται ότι αυτή η κατηγοριοποίηση είναι κλειστή, αλλά αντίθετα τα μοντέλα πολιτικής που περιγράφονται επικοινωνούν και συνδέονται μεταξύ τους (Walby, 2005). Έτσι, η ιστορική περιοδοποίηση των πολιτικών ισότητας στην ΕΕ που περιγράφηκε παραπάνω φαίνεται να εμπλουτίζεται θεωρητικά ως εξής:

- α) η πρώτη περίοδος επικεντρώνεται στην ομοιότητα ανδρών και γυναικών και επιδιώκει την ενσωμάτωση των γυναικών στην αγορά εργασίας μέσα από μια προσέγγιση ίσης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών, β) η δεύτερη περίοδος εστιάζει στη διαφορά ανδρών και γυναικών και στην ανατροπή της επικρατούσας έμφυλης ανισότητας μέσα από θετικές δράσεις, ειδικά, δηλαδή, σχεδιασμένα προγράμματα, επικεντρωμένα στη ‘γυναικεία οπτική’ και τα ‘γυναικεία θέματα’ (όπως για παράδειγμα οι στόχοι της Βαρκελώνης για την αύξηση του αριθμού των παιδιών που δέχονται υπηρεσίες φροντίδας ως ένα μέτρο για την (επαν)ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας), ενώ γ) η τρίτη περίοδος φαίνεται να εστιάζει στον κοινωνικό μετασχηματισμό, και η ‘γυναικεία οπτική’ της δεύτερης περιόδου να αντικαθίσταται, μέσα από την πρόταση για εφαρμογή της πολιτικής του gender mainstreaming, από την ‘έμφυλη οπτική’ (Walby, 2005: 325-326· Daly, 2005: 437).

Οι Benschop και Verloo (2011) εμπλουτίζουν περαιτέρω την παραπάνω τυπολογία των πολιτικών ισότητας των φύλων, ενσωματώνοντας την διάσταση της πολιτικής θέσης που εκφράζει το κάθε μοντέλο πολιτικής σε σχέση με δύο διαστάσεις, όπου η μια διάσταση περιλαμβάνει το κατά πόσο η εκάστοτε πολιτική εστιάζει στο άτομο ή στη δομή και η άλλη στο κατά πόσο προτείνει μια στάση αλλαγής μέσω της συμπερίληψης, της επαναξιολόγησης ή του μετασχηματισμού.

Συνοπτικά, η φιλελεύθερη προσέγγιση αφορά σε ένα μοντέλο που επιδιώκει τη συμπερίληψη του ατόμου (παροχή ίσων ευκαιριών και εφοδίων στις γυναίκες), η ριζοσπαστική προσέγγιση στη συμπερίληψη σε ένα δομικό επίπεδο (δημιουργία ίσων ευκαιριών μέσω της αφαίρεσης των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες με πολιτικές όπως οι θετικές δράσεις και οι ποσοτώσεις), η διαχείριση της διαφορετικότητας επιδιώκει την επαναξιολόγηση του ατόμου (μέσα από την θετική αναγνώριση των θηλυκών χαρακτηριστικών, ενισχύοντας την έμφυλη διαφορά και αφήνοντας απροβλημάτιστες τις κοινωνικές συνθήκες που την παράγουν) και η προσέγγιση του gender mainstreaming που αφορά στον δομικό μετασχηματισμό.

Μέσα από αυτό το σύντομο πέρασμα στην ιστορία των πολιτικών ισότητας στην ΕΕ μπορούμε να διακρίνουμε και την ευρύτερη θεωρητική, φιλοσοφική και πολιτική μετατόπιση που συντελείται αναφορικά με την έννοια του φύλου. Παρατηρείται ένα σταδιακό πέρασμα από μια ουσιοκρατική θεώρηση του γυναικείου υποκειμένου σε μια προσπάθεια μεγαλύτερης συμπερίληψης των αναγκών του υποκειμένου «γυναίκα» ως του υποκειμένου που ταυτίζεται με τη μητρότητα και νοσηματοδοτώντας τη μαζικότερη είσοδό του στην αγορά εργασίας ως επωφελή τόσο για το ίδιο όσο και για την οικονομία των κρατών-μελών της ΕΕ.

Η στρατηγική του gender mainstreaming που σε ευρωπαϊκό επίπεδο ξεκίνησε το 1991 με το Τρίτο Πρόγραμμα Δράσης και διεθνώς υιοθετήθηκε κατά την Τέταρτη Παγκόσμια Συνδιάσκεψη Γυναικών στο Πεκίνο το 1995 –οι στόχοι της οποίας παραμένουν ακόμα και σήμερα επίκαιροι (Στρατηγάκη, 2021: 54)– στόχευε στην «αμφισβήτηση των ανδροκεντρικών νορμών» και στον «μετασχηματισμό των θεσμικών και οργανωσιακών κουλτούρων» (Lombardo & Mergaer, 2013: 298). Σύμφωνα με τον ορισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης, ως στόχοι του gender mainstreaming αναδεικνύονται: «η (αναδι)οργάνωση, η βελτίωση, η ανάπτυξη και η αξιολόγηση των διαδικασιών των πολιτικών, έτσι ώστε η προοπτική της ισότητας των φύλων να ενσωματωθεί σε όλες τις πολιτικές σε όλα τα επίπεδα και σε όλα τα στάδια, από τους δρώντες που εμπλέκονται κανονικά στη διαμόρφωση πολιτικών [policy-making]» (Council of Europe, 1998: 12).

Κατά γενική ομολογία η προσπάθεια ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές [gender mainstreaming] δεν έχει καταφέρει να επιτευχθεί, καθώς η οικειοποίηση από την πλευρά του κράτους ορισμένων φεμινιστικών στόχων έχει ουσιαστικά οδηγήσει στην αποσιώπηση του κεντρικού φεμινιστικού στόχου για μετασχηματισμό της υπάρχουσας κοινωνικής δομής (Bacchi, 1999· Daly, 2005·

Walby, 2005· Meier et al, 2005· Stratigaki, 2005· Prügl, 2010· Mergaert & Lombardo, 2014). Η Στρατηγάκη (2005) αναλύει τον τρόπο που η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές [gender mainstreaming] στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή λειτούργησε ως «άλλοθι» για την απομάκρυνση από την πολιτική των θετικών δράσεων, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση του απώτερου στόχου της ισότητας των φύλων. Χαρακτηριστικά αναφέρει (Stratigaki, 2005: 168) ότι:

Το πιο σημαντικό καινοτόμο στοιχείο του gender mainstreaming –η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής και της σχετικότητας της ισότητας των φύλων με όλες τις πολιτικές σε μια προσπάθεια μετασχηματισμού τους– μετατρέπεται στη μεγαλύτερη αδυναμία του, χρησιμοποιείται ως δικαιολογία για την εξάλειψη της ισότητας των φύλων σε συγκεκριμένες πολιτικές.

Ενώ, παράλληλα, αμφισβητείται και το κατά πόσο η πολιτική του gender mainstreaming κατόρθωσε να απομακρυνθεί από τη διχοτομία ομοιότητας-διαφοράς (Benschop & Verloo, 2006: 21-22· Walby, 2005). Οι Meier κ.α. (2005), ακολουθώντας την μεθοδολογία της Bacchi (1999) αναφορικά με την αναπαράσταση των κοινωνικών προβλημάτων, θεωρούν ότι η αποτυχία του gender mainstreaming κατά την πρώτη δεκαετία εφαρμογής του εντοπίζεται στην εσφαλμένη αρχική πεποίθηση [benchmarking fallacy] ότι εστιάζοντας σε ποσοτικά δεδομένα που τεκμηριώνουν την έμφυλη ανισότητα (πχ χαμηλός αριθμός γυναικών στην πολιτική), οι πολιτικές που σχεδιάζονται (πχ αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων) επικεντρώνονται στους αριθμούς και απομακρύνονται από τον διακηρυγμένο στόχο της αντιμετώπισης των πατριαρχικών δομών που την αναπαράγουν (πχ έμφυλοι ρόλοι και εκλογικό σύστημα).

Πολιτικές ισότητας για την έμφυλη βία στην Ελλάδα

Η επίδραση της ΕΕ στις πολιτικές για την ισότητα των φύλων γενικότερα, αλλά και για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας ειδικότερα, στην Ελλάδα φαίνεται να είναι ισχυρή κυρίως μέσω των χρηματοδοτήσεων που έφτασαν στην Ελλάδα από τα τρία Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης για τις ευρύτερες πολιτικές, και το Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) για τη λειτουργία του δικτύου δομών ενάντια στη βία κατά των γυναικών (Στρατηγάκη, 2021: 82), αλλά και από την υποχρέωση εναρμόνισης με τις ευρωπαϊκές οδηγίες και συντονισμού των ευρωπαϊκών

πολιτικών.¹² Η σύντομη επισκόπηση των ασκούμενων πολιτικών για την έμφυλη βία στην Ελλάδα, πέρα από την σύσταση του δικτύου δομών, περιλαμβάνει και την αναφορά στις κεντρικότερες νομοθετικές ρυθμίσεις που έλαβαν χώρα. Σύμφωνα με τον Foucault (1991: 101) το δίκαιο παράγει λόγους αλήθειας που επιτρέπουν την αναπαραγωγή των σχέσεων εξουσίας. Έτσι, η μελέτη των νομοθετικών κειμένων υπό αυτό το πρίσμα επιτρέπει την ανάδειξη κομβικών λόγων για την αναπαραγωγή ή τη διασάλευση της έμφυλης τάξης στο συγκεκριμένο που μελετάται.

Αρχικά, μελετώντας την πορεία των πολιτικών ισότητας στην Ελλάδα παρατηρούμε ότι μέχρι τις αρχές του 2000 οι πολιτικές ισότητας φαίνεται να πλαισιώνονταν με όρους γυναικείας «διαφοράς» (Meier et al, 2005: 48), ενισχύοντας το διπολικό στατικό σύστημα του φύλου που προσδίδει ξεκάθαρους και διακριτούς ρόλους στα δύο φύλα, χωρίς να αμφισβητούνται οι κυρίαρχες έμφυλες αναπαραστάσεις και οι δομικές αιτίες που οδηγούν στην (ανα)παραγωγή τους. Η πορεία των πολιτικών ισότητας στην Ελλάδα χωρίζεται σύμφωνα με τη Στρατηγάκη (2021: 135-213· 2018) σε τρεις φάσεις. Η πρώτη αφορά την περίοδο 1975-1993 και χαρακτηρίζεται ως η περίοδος *ανάπτυξης* των πολιτικών ισότητας στην Ελλάδα,¹³ με σημαντικότερους σταθμούς της την συνταγματική αναθεώρηση του 1975 στην οποία εντάσσεται και η συνταγματική κατοχύρωση της ισότητας γυναικών και ανδρών, την ίδρυση του θεσμικού μηχανισμού για την ισότητα (Συμβούλιο Ισότητας των δύο Φύλων παρά τω Πρωθυπουργώ το 1982), καθώς και προοδευτικές για την εποχή αναθεωρήσεις του νομικού πλαισίου ως συνέπεια των διεκδικήσεων του μεταπολιτευτικού φεμινιστικού κινήματος (Στρατηγάκη, 2021: 138-150).

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας δεν θα σταθούμε στην αναθεώρηση του οικογενειακού δικαίου (Ν.1329/1983), στην ισοτιμία πολιτικού και θρησκευτικού γάμου, καθώς και της ισοτιμίας της ονοματοδοσίας με τη θρησκευτική βάφτιση (Ν. 1250/1982), ή τη νομιμοποίηση των εκτρώσεων (Ν.1609/1986), αλλά αξίζει να σταθούμε στην ποινικοποίηση του βιασμού που έλαβε χώρα με την ψήφιση του νέου Ποινικού Κώδικα το 1984 (Ν.1419/1984). Ο νόμος αυτός αποτελεί ουσιαστικά την

¹² Παρότι δεν στεκόμαστε στο ρόλο που φαίνεται να έχει διαδραματίσει και ο ΟΗΕ στην προώθηση της ισότητας των φύλων στην Ελλάδα, οφείλουμε να αναφερθούμε στην επίδρασή του μέσα από την Σύμβαση CEDAW, η οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα το 1983 (Ν.1342/1983), η Επιτροπή της οποίας έχει εξετάσει επτά Εθνικές Περιοδικές Εκθέσεις της Ελλάδας σχετικά με τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που έχει λάβει για την εφαρμογή των άρθρων της Σύμβασης και έχει επισημάνει ελλείψεις και συστάσεις στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις που έχουν ακολουθήσει (Στρατηγάκη, 2021: 136, 168, 240).

¹³ Σε αυτή τη φάση εφαρμόζεται και το Α' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1989-1993) επικεντρωμένο κυρίως στην κατάρτιση γυναικών σε ανδροκρατούμενα επαγγέλματα (Στρατηγάκη, 2021:151-153).

πρώτη πράξη ποινικοποίησης της βίας κατά των γυναικών στην Ελλάδα, καθώς από έγκλημα κατά των ηθών αντιμετωπίζεται πλέον ως έγκλημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και έρχεται να ικανοποιήσει ένα αίτημα του φεμινιστικού κινήματος (Βαΐου κ.α., 2021: 13). Ωστόσο, είναι καίριας σημασίας το γεγονός ότι ο βιασμός εντός του γάμου δεν συμπεριλαμβάνεται στα εγκλήματα που εντάσσονται σε αυτό το νόμο. Η Μαραμπουτάκη (2021: 29) μεταφέροντας τη σθεναρή αντίσταση του ελληνικού κοινοβουλίου κατά την ψήφιση του νέου Ποινικού Κώδικα να εντάξει στον νόμο και την ποινικοποίηση του βιασμού εντός του γάμου, τη στιγμή που οι ασελγείς πράξεις εντός γάμου περιλαμβάνονταν στο προς ψήφιση νομοσχέδιο, σχολιάζει ότι «ο νόμος κρατά κάποιες αποστάσεις από την οικία όταν πρόκειται για πρακτικές επενδυμένες με νοήματα αναπαραγωγής». Ενώ, εστιάζοντας σε αυτή την απροθυμία του ελληνικού κοινοβουλίου να ποινικοποιήσει το βιασμό εντός γάμου (γεγονός που τελικά έλαβε χώρα μετά από 22 χρόνια, το 2006, με την ψήφιση του νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας –Ν.3500/2006), η Παπαρρήγα-Κωσταβάρα (2007: 42) είχε χαρακτηρίσει τον γάμο ως «παραγωγό νόμιμων βιαστών».

Η δεύτερη φάση αφορά την περίοδο *εδραίωσης* των πολιτικών ισότητας στην Ελλάδα και εντοπίζεται στο διάστημα 1993-2004, με κυριότερα χαρακτηριστικά την κατοχύρωση των θετικών δράσεων ως εργαλείο επίτευξης της ισότητας στην εργασία (μείωση έμφυλων χασμάτων στην ανεργία και τις αμοιβές, συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής κλπ), καθώς και διεύρυνση των πεδίων εφαρμογής των πολιτικών ισότητας πέρα από το πεδίο της αγοράς εργασίας (συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, καθώς και κάποια βήματα στο πεδίο της βίας κατά των γυναικών) (Στρατηγάκη, 2021: 154-176).¹⁴

Σε αυτή τη φάση και αναφορικά με τα πρώτα βήματα προς τη νομοθετική πλαισίωση της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα, αξίζει να σημειωθεί ότι κατόπιν σχετικών συστάσεων της Επιτροπής CEDAW (της Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών), αλλά και της πίεσης του φεμινιστικού κινήματος, το 1999 η Γενική Γραμματεία Ισότητας είχε προχωρήσει στη δημιουργία Διπυργικής Επιτροπής για τη σύνταξη νομοθετικής ρύθμισης αναφορικά με την

¹⁴ Σε αυτή τη φάση οι ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις λαμβάνουν χώρα μέσω του Β' και Γ' ΚΠΣ, με το πρώτο (1994-1999) να αφορά τη δημιουργία δομών φροντίδας παιδιών, αναπήρων και ηλικιωμένων και το δεύτερο (2000-2006) την ανάπτυξη σπουδών φύλου, την προώθηση της ισότητας στην εκπαίδευση, τη χρηματοδότηση της έρευνας, αλλά και την ευαισθητοποίηση για την ισότητα των φύλων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Στρατηγάκη, 2021:158-159).

ενδοοικογενειακή βία (συμπεριλαμβάνοντας και τον βιασμό εντός γάμου). Το εν λόγω νομοσχέδιο, ωστόσο, δεν κατατέθηκε ποτέ στη βουλή προς ψήφιση από την τότε κυβέρνηση παρά το γεγονός ότι το νομοσχέδιο είχε κατατεθεί στο Υπουργείο Εσωτερικών το 2002 (Στρατηγάκη, 2021: 167-168· Εθνικό Παρατηρητήριο, 2004: 10).¹⁵

Η τρίτη φάση χαρακτηρίζεται από τη *διεύρυνση* των πολιτικών ισότητας στην Ελλάδα και καλύπτει την χρονική περίοδο 2004-2019 και στην οποία καταγράφονται οι σημαντικότερες πολιτικές για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, ενώ παράλληλα η φάση αυτή χαρακτηρίζεται και από περαιτέρω επέκταση των πεδίων εφαρμογής των πολιτικών ισότητας (γυναίκες πρόσφυγες, γυναίκες κρατούμενες, εκπαίδευση και υγεία, πέρα από την αγορά εργασίας και τα κέντρα λήψης αποφάσεων στα οποία συνέχισαν να πραγματοποιούνται παρεμβάσεις), αλλά και από ευρύ νομοθετικό¹⁶ έργο (Στρατηγάκη, 2021: 177-213).

Καταρχάς η ψήφιση του νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας (Ν.3500/2006) συνιστά την, αν και καθυστερημένη, αναγνώριση από την πλευρά του κράτους της βίας που υφίστανται οι γυναίκες μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας. Ένα μέσο πίεσης προς την Ελλάδα για την ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας αποτέλεσε σχετική σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης [Rec(2002)5] προς τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Οι μορφές βίας που περιλαμβάνονται στον νόμο είναι η ενδοοικογενειακή σωματική βλάβη (άρθρο 6), η ενδοοικογενειακή παράνομη βία και απειλή (άρθρο 7), ο βιασμός και η κατάχρηση σε ασέλγεια (άρθρο 8) –ποινικοποίηση για πρώτη φορά του βιασμού μέσα στον γάμο– και η ενδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας (άρθρο 9). Παράλληλα, ενσωματώνοντας την υποχρέωση που απορρέει από την απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της 15^{ης} Μαρτίου 2001 σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες (2001/220/JHA), στον συγκεκριμένο νόμο καθιερώνεται ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης (άρθρο 12) για τα πλημμελήματα της ενδοοικογενειακής βίας. Στόχος αυτού του άρθρου ήταν η προστασία των θυμάτων βίας, η πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη, το δικαίωμά τους σε

¹⁵ Ενώ, στο πλαίσιο των διεθνών υποχρεώσεων της Ελλάδας (Διεθνής Σύμβαση για το trafficking), το 2002 ποινικοποιήθηκε και η διεθνική διακίνηση γυναικών (trafficking) (Ν.3064/2002) (Στρατηγάκη, 2021: 166-167).

¹⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε την κατάργηση της καταβολής παράβολου για τα άτομα που υποβάλλουν μήνυση για τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και τα εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας (Ν.4055/2012), τον νόμο για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλου (Ν.4604/2019), τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου (Ν.4491/2017), την αυξημένη ποσοστώση 40% στα ψηφοδέλτια της τοπικής αυτοδιοίκησης (Ν.4555/2018) και τις επιτροπές ισότητας των φύλων στα πανεπιστήμια (Ν.4589/2019).

αποζημίωση για τις ζημιές που έχουν υποστεί, αλλά και ο μετριασμός των επιπτώσεων του εγκλήματος (Ranjan, 2020: 43). Ωστόσο, μέσα από πρόσφατη ποιοτική έρευνα που διενεργήθηκε σε 15 Εισαγγελίες Πρωτοδικών που αναλαμβάνουν περιπτώσεις ποινικής διαμεσολάβησης, ως κύριος στόχος της διαδικασίας αναδείχθηκε η προστασία της οικογένειας και του γάμου (Wasileski, 2017: 1956-1957).

Με την ψήφιση του νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας (Ν.3500/2006), και παρά την αρνητική επίδραση της οικονομικής κρίσης, άνοιξε ο δρόμος και για την υλοποίηση του «Εθνικού Προγράμματος για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών» (2009-2013) και τη χρηματοδότηση και δημιουργία του δικτύου δομών για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων, αποτελούμενο αρχικά από 61 δομές: την πανελλαδική 24ωρη γραμμή SOS 15900, τα 14 Συμβουλευτικά Κέντρα της ΓΓΙΦ, τα 25 Συμβουλευτικά Κέντρα Δήμων, τους 19 Ξενώνες Φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας, αλλά και την υποστήριξη των 2 Ξενώνων του ΕΚΚΑ για την υποδοχή γυναικών θυμάτων βίας (Στρατηγάκη, 2021: 195-197).¹⁷ Παράλληλα, έλαβαν χώρα εκπαιδύσεις στελεχών δομών, εκπαιδύσεις σε αστυνομικούς και νοσηλευτικό προσωπικό, εκδόθηκε οδηγός παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών, καταρτίστηκαν πρωτόκολλα συνεργασίας με φορείς που εμπλέκονται στην πρόληψη για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, καθώς και εκστρατείες ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης (εκδόθηκαν φυλλάδια σε 5 γλώσσες πέραν των ελληνικών για την τηλεφωνική γραμμή SOS 15900 και έτρεξε σχετική ραδιοφωνική και τηλεοπτική καμπάνια).

Το 2011 υπογράφηκε η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (που λόγω της υπογραφής της στην Κωνσταντινούπολη είναι ευρύτερα γνωστή ως «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης»). Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό διεθνές κείμενο για την πρόληψη και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας. Σε αυτή αναγνωρίζεται ρητώς ο έμφυλος χαρακτήρας της βίας, καθώς και το εξαναγκαστικό πλαίσιο άσκησης της. Χαρακτηριστικά στο Προοίμιο της Σύμβασης αναγνωρίζεται ότι η βία κατά των

¹⁷ Πλέον οι δομές του δικτύου ανέρχονται σε 64, καθώς τα Συμβουλευτικά Κέντρα των Δήμων ανέρχονται σε 30 και οι Ξενώνες Φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας σε 17 (οι 2 Ξενώνες του ΕΚΚΑ συνεχίζουν να δέχονται γυναίκες θύματα βίας).

γυναικών «συνιστά εκδήλωση των ιστορικά άνισων σχέσεων ισχύος μεταξύ των γυναικών και των ανδρών, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε επικυριαρχία και διακρίσεις κατά των γυναικών από τους άνδρες και στην παρακώλυση της πλήρους προόδου των γυναικών». Ενώ, η Ελλάδα προχώρησε στην κύρωση της εν λόγω Σύμβασης το 2018 (Ν. 4531/2018). Στους ορισμούς που δίνονται στο άρθρο 3 της Σύμβασης ως κύριες μορφές βίας αναγνωρίζονται η σωματική (καθώς και στο άρθρο 35), σεξουαλική (άρθρο 36), ψυχολογική (άρθρο 33) ή οικονομική βλάβη των γυναικών, καθώς και οι απειλές τέλεσης τέτοιων πράξεων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης λειτούργησε ως μοχλός πίεσης των γυναικείων, φεμινιστικών και ανθρωπιστικών οργανώσεων κατά την κύρωση του νέου Ποινικού Κώδικα τον Ιούνιο του 2019, έτσι ώστε ο νομικός ορισμός του βιασμού να ενσωματώσει την απουσία συναίνεσης (άρθρο 336, παρ. 5 του Ν. 4619/2019).

Παράλληλα, η έννοια της οικογένειας διευρύνεται σε σχέση με τον νόμο για την ενδοοικογενειακή βία (Ν. 3500/2006), ούτως ώστε να συμπεριλάβει και τους μόνιμους ή τέως συντρόφους ανεξαρτήτως του αν ο δράστης διαμένει ή διέμενε στην ίδια κατοικία με το θύμα. Ενώ οι νέες μορφές βίας που αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και τροποποίησαν την ελληνική νομοθεσία είναι οι ακόλουθες: ο καταναγκαστικός γάμος (άρθρα 32 και 37 της Σύμβασης, άρθρο 323Α του Ποινικού Κώδικα), η παρενοχλητική παρακολούθηση, όπως και η διαδικτυακή παρενοχλητική παρακολούθηση (stalking και cyberstalking, άρθρο 34 της Σύμβασης, άρθρο 333 του Ποινικού Κώδικα), ο ακρωτηριασμός γυναικείων γεννητικών οργάνων (άρθρο 38), τα εγκλήματα της ούτως αποκαλούμενης «τιμής» (άρθρο 42 της Σύμβασης, άρθρο 79 του Ποινικού Κώδικα).

Η πρόσβαση των θυμάτων βίας σε υπηρεσίες υποστήριξης καλύπτεται από το άρθρο 20 της Σύμβασης, ενώ γίνεται ρητή αναφορά σε ειδικές υπηρεσίες υποστήριξης (όπως τα Συμβουλευτικά Κέντρα του δικτύου δομών της ΓΓΔΟΠΠΦ, άρθρο 22), σε καταφύγια (όπως οι Ξενώνες του δικτύου, άρθρο 23), σε τηλεφωνικές γραμμές παροχής βοήθειας (όπως η γραμμή SOS 15900 του δικτύου, αλλά και η 197 του ΕΚΚΑ, άρθρο 24). Ενώ στα άρθρα 25 και 26 προβλέπεται η παροχή υποστήριξης σε θύματα σεξουαλικής βίας και σε παιδιά μάρτυρες αντίστοιχα.¹⁸ Η μετάβαση της χρηματοδότησης του δικτύου δομών της ΓΓΔΟΠΠΦ από ευρωπαϊκούς

¹⁸ Με την ψήφιση του νόμου για την πρόωση της ουσιαστικής ισότητας (Ν.4604/2019) στην Ελλάδα, αναγνωρίστηκε και νομικά το πλαίσιο λειτουργίας του δικτύου δομών (Κεφάλαιο Δ, άρθρα 25-30).

σε εθνικούς πόρους μελετάται την περίοδο που συντάσσεται η παρούσα έρευνα, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι έχει ήδη διενεργηθεί έλεγχος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, κατόπιν σχετικού αιτήματος της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής, αναφορικά με την αποτελεσματική προστασία των γυναικών θυμάτων έμφυλης βίας από τους Ξενώνες φιλοξενίας που λειτουργούν στην Ελλάδα (Ελεγκτικό Συνέδριο, 2021).

Παράλληλα, η μετονομασία της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων αρχικά σε Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων¹⁹ και στη συνέχεια σε Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων²⁰ μετασχηματίζει το περιεχόμενο των ασκούμενων πολιτικών. Σε συμβολικό επίπεδο, με αυτή την μετονομασία αναδεικνύεται εκ νέου η διπλή λειτουργία της οικογένειας ως «μιας ιδεολογικής κατασκευής και ως μιας θεμελιώδους αρχής της κοινωνικής οργάνωσης» (Collins, 1998: 63). Η επίκληση της οικογένειας ως μιας πρωταρχικής μορφής ενότητα αποτελεί γνωστή στρατηγική των συντηρητικών παρατάξεων. Παράλληλα, όμως, η μετονομασία του κρατικού φορέα ισότητας των φύλων σε «οικογενειακής πολιτικής» και αργότερα και σε «δημογραφικής», παραγκωνίζοντας το πεδίο της πολιτικής της ισότητας των φύλων στο τέλος μιας μακροσκελούς ονομασίας, επανανοηματοδοτεί, σε ένα συμβολικό επίπεδο αρχικώς, τόσο το αντικείμενο των κοινωνικών πολιτικών του φορέα όσο και το υποκείμενο στο οποίο απευθύνεται ο φορέας. Αναγνωρίζοντας την ετεροκανονική, λευκή, ελληνική οικογένεια ως τη βασική οργάνωση της κοινωνίας, αορατοποιούνται τα κοινωνικά υποκείμενα που δεν έχουν συνάψει οικογενειακούς δεσμούς αναγνωρισμένους από το κράτος. Η συγκεκριμένη αλλαγή της πλαισίωσης του θεσμικού φορέα της ισότητας των φύλων συνολικά θα μπορούσε να ειπωθεί και ως μια υπερίσχυση ενός μέρους των αντιστάσεων που περιχαράκωνουν τη γυναικεία ταυτότητα στα στενά όρια της οικογένειας. Τμήμα των εν λόγω αντιστάσεων, αλλά και των χαρακτηριστικών τους, αναλύεται περαιτέρω στο επόμενο κεφάλαιο.

¹⁹ Σύμφωνα με το Π.Δ. 84/2019, Τεύχος Α' ΦΕΚ 123, άρθρο 7, παρ. 3, που υπογράφηκε στις 17.07.2019.

²⁰ Σύμφωνα με το Π.Δ. 3/2021, Τεύχος Α' ΦΕΚ 3, άρθρο 2, που υπογράφηκε στις 06.01.2021.

Αντιστάσεις στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας

Η μελέτη των αντιστάσεων κατά την εφαρμογή αλλαγών στην οργάνωση οργανισμών αποτελεί αντικείμενο μελέτης για περισσότερο από 90 χρόνια (Agócs, 1997: 917). Ενώ, η μελέτη των αντιστάσεων στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας είναι ένα σχετικά νέο πεδίο έρευνας (Verloo, 2018: 4) που συναντάται στη βιβλιογραφία εδώ και περίπου τρεις δεκαετίες (όπως αναφέρει η Ahrens, 2018: 78, παραπέμποντας στους Salzman Chafetz & Dworkin, 1987). Στο επίκεντρο κάθε μελέτης που εστιάζει στην αντίσταση που παρατηρείται σε κάποια προσπάθεια εφαρμογής μιας αλλαγής βρίσκονται οι σχέσεις εξουσίας. Καθώς η άρνηση εφαρμογής μιας πολιτικής είναι ζήτημα εξουσίας, μιας εξουσίας που επιλέγει αν θα νομιμοποιήσει ή θα δώσει φωνή σε ένα αίτημα ή αν θα το αποσιωπήσει (Agócs, 1997: 922). Ενώ, η ρίζα της αντίστασης φαίνεται να εδράζεται στην υπεράσπιση των προνομίων των κυριάρχων ομάδων (Flood κ.α. 2020: 399-401).

Η Verloo, επιμελήτρια του συλλογικού τόμου «Varieties of Opposition to Gender Equality in Europe», ορίζει την εναντίωση [opposition] στην ισότητα των φύλων ως *«κάθε δραστηριότητα εντός της οποίας μια προοπτική που εναντιώνεται σε φεμινιστικές πολιτικές και πολιτικές ισότητας των φύλων²¹ αρθρώνεται με τέτοιο τρόπο που αναμένεται να επηρεάσει ή πραγματικά επηρεάζει την πολιτική [politics] ή τη διαμόρφωση πολιτικών [policymaking] σε κάθε στάδιο»* (Verloo, 2018: 6, επισήμανση στο πρωτότυπο, μετάφραση δική μας). Με αυτό τον ορισμό, η Verloo επιχειρεί να εστιάσει στα αποτελέσματα της διάδρασης ανάμεσα στο κλασικό δίπολο της κοινωνιολογίας, δομή-άτομο. Η επικέντρωση στον όρο *δραστηριότητα*, σύμφωνα με την Verloo (ό.π.), επιτρέπει την εστίαση στους δρώντες και όχι στις αφηρημένες δομές, ενώ η συμπερίληψη τόσο της *πολιτικής* όσο και των *πολιτικών* επελέγη στον ορισμό ούτως ώστε να καλυφθεί ένα μεγαλύτερο εύρος δρώντων: *«κινήματα, πολιτικά κόμματα, κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί, γραφειοκράτες, ακαδημαϊκούς και εξατομικευμένους/ες πολίτες»* (Verloo, 2018: 7). Παράλληλα, η Verloo (2018) τονίζει ότι το φαινόμενο δεν είναι νέο, αλλά η προσοχή των ακαδημαϊκών άρχισε σχετικά πρόσφατα να στρέφεται σε αυτό και πως η οποιαδήποτε αντίσταση ασκηθεί στη διαμόρφωση μιας πολιτικής ισότητας των φύλων εξαρτάται από το κοινωνικό,

²¹ Στον συλλογικό τόμο «Varieties of Opposition to Gender Equality in Europe» που επιμελήθηκε η Verloo (2018: 7) χρησιμοποιείται ο όρος “gender+ equality” ούτως ώστε να δοθεί έμφαση σε μια διαθεματική προσέγγιση των ανισοτήτων, στην συνάρθρωση δηλαδή του κόμβου φύλου, έθνους, φυλής, τάξης, σεξουαλικότητας, θρησκείας, ηλικίας, αναπηρίας κλπ.

ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο. Ανεξαρτήτως της μορφής της, η αντίσταση συνδέεται με τις νοοτροπίες των πολιτών σχετικά με την ισότητα των φύλων, ενώ οι επιπτώσεις αυτής εξαρτώνται από το πόσο ισχυροί είναι οι δημοκρατικοί θεσμοί μιας χώρας, αλλά και την επίδραση που τους ασκούν όσοι προωθούν ή αντιμάχονται την ισότητα των φύλων (Verloo, 2018: 3). Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, η πολιτική αφετηρία των ιδεολογικών αντιστάσεων που παρατηρούνται κατά την εφαρμογή πολιτικών ισότητας των φύλων εντοπίζεται στη νομιμοποίηση του λαϊκισμού, στον ενισχυμένο λόγο της ακροδεξιάς, του εθνικισμού, του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, του νεοφιλελευθερισμού, όπως και του καθεστωτικού αυταρχισμού (Στρατηγάκη, 2021: 17, 247· Korolczuk & Graff, 2018· Verloo, 2018: 8-9).

Μια αισιόδοξη παραδοχή ενός τμήματος των μελετητών των αντιστάσεων στην εφαρμογή προοδευτικών πολιτικών (ισότητας ή μη) συνιστά το γεγονός πως οι αντιστάσεις αυτές αποτελούν αναπόφευκτο γεγονός, αλλά και δείκτη πραγματικού μετασχηματισμού (Flood κ.α. 2020: 395· EIGE, 2016a: 47). Ενώ η Στρατηγάκη (2005: 169) και οι Benschop και Verloo (2006) χαρακτηρίζουν πολύ εύγλωττα ως σισύφεια την προσπάθεια εφαρμογής της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming), λόγω της παλινδρόμησης και της ανάσχεσης κάποιων κεκτημένων τη στιγμή που το πεδίο της εφαρμογής των πολιτικών ισότητας διευρύνεται.

Η εφαρμογή πολιτικών ισότητας συνιστά μια «φεμινιστική παρέμβαση στην έμφυλη τάξη της κοινωνίας» (Benschop & Verloo, 2006: 20), ενώ η αντίσταση που ασκείται απέναντι στην εφαρμογή αυτών των πολιτικών επιδιώκει τη διατήρηση της έμφυλης ανισότητας (Flood κ.α. 2020: 394), τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης και τη μη αμφισβήτηση της κοινωνικής τάξης (Mergaert & Lombardo, 2014: 3), πρόκειται για την πατριαρχική εναντίωση στους φεμινιστικούς στόχους (Lombardo & Mergaert, 2013: 301· Prügl, 2010).

Η ιδεολογική υπεράσπιση της ανδρικής κυριαρχίας μπορεί να γίνει αντιληπτή και μέσα από το ομώνυμο έργο του Bourdieu (2015), ο οποίος επιχειρώντας να προχωρήσει πέρα από την ευρέως, πλέον, αποδεκτή θεωρία της κοινωνικής κατασκευής του έμφυλου σώματος, τονίζει τον τρόπο που αυτή η κοινωνική κατασκευή φυσικοποιείται. Έτσι, απομακρυνόμενος από οποιαδήποτε ουσιοκρατική θεώρηση με επίκεντρο τις βιολογικές διαφορές των έμφυλων σωμάτων, στρέφει το φακό στην ίδια την θεώρηση του κόσμου ως μιας «ανδρικής κοινωνιοδικίας» στην οποία αποδίδει δύο λειτουργίες, να «*νομιμοποιεί μια σχέση κυριαρχίας εγγράφοντάς τη*

σε μια βιολογική φύση που είναι και η ίδια με τη σειρά της μια φυσικοποιημένη κοινωνική κατασκευή» (Bourdieu, 2015: 63-64, η έμφαση στο πρωτότυπο).

Η μελέτη των αντιστάσεων στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας έχει εστιάσει σε μια πληθώρα πεδίων όπως την προσπάθεια εφαρμογής της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming) (Mergaert & Lombardo, 2014), τις επιμορφώσεις σχετικά με τη διάσταση του φύλου (Lombardo & Mergaert, 2013), την εκπαίδευση (Ikävalko & Kantola, 2017· Lombardo & Bustelo, 2021), την εφαρμογή ποσοτώσεων για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική (Jones et al, 2021), αλλά και πολιτικών για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών (Krizsán & Popa, 2018· Rosen et al., 2009· Girard, 2009· Flood, 2012· Dragiewicz, 2008). Ενώ, ως στόχοι της μελέτης των αντιστάσεων αναφέρονται από τις Mergaert και Lombardo (2014: 4): «η ταυτοποίηση των αντιστεκόμενων δρώντων και μέσω ποιων μηχανισμών λειτουργούν, ούτως ώστε αυτή η εναντίωση να γίνει ορατή, να διαγνωστεί ως πρόβλημα και να προταθούν λύσεις»

Τύποι και μορφές αντίστασης

Οι μορφές της αντίστασης στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας ποικίλουν ανάλογα με το κοινωνικοπολιτικό και ιστορικό πλαίσιο, καθώς διαμορφώνονται από τις αντιλήψεις για τους έμφυλους ρόλους και τις αναπαραστάσεις του φύλου (Flood κ.α. 2020: 399), αλλά και από την κουλτούρα οργάνωσης και τα χαρακτηριστικά του εκάστοτε οργανισμού που επιχειρεί να εφαρμόσει μια αλλαγή (EIGE, 2016a: 47).

Οι μελετητές και οι μελετήτριες της αντίστασης στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας σημειώνουν ότι η αντίσταση μπορεί να προέρχεται από τα πολιτικά και διοικητικά στελέχη, μπορεί να εκφράζεται συλλογικά ή ατομικά (Mergaert & Lombardo, 2014: 7· Lombardo & Mergaert, 2013: 301), άμεσα ή έμμεσα (Mergaert & Lombardo, 2014: 8· Lombardo & Mergaert, 2013: 302), κυρίως από άνδρες, αλλά και από γυναίκες (Flood et al., 2020: 396), οι λόγοι αντίστασης μπορεί να είναι ιδεολογικοί και πολιτικοί και να αφορούν τη διατήρηση της εξουσίας τους και του status quo. Το εύρος της αντίστασης εκκινεί από περισσότερο παθητικές αντιδράσεις, όπως η άρνηση, που επιδιώκουν να διατηρήσουν την υπάρχουσα κατάσταση και εκτείνεται μέχρι περισσότερο ενεργητικές και επιθετικές αντιδράσεις που στόχο έχουν την αποκατάσταση της πρότερης συνθήκης.

Η τυπολογία του εν λόγω φάσματος αντίστασης έχει ταξινομηθεί από τους Flood, Dragiewicz και Pease (2020) και έχει υιοθετηθεί από το ίδρυμα VicHealth της Αυστραλίας που στόχο έχει την προώθηση της υγείας (VicHealth, 2018), αλλά και από τον UN WOMEN του ΟΗΕ (Viswanathan, 2021: 11) στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν τις παρακάτω αντιστάσεις ως εξής:

Παθητικό άκρο

- **Άρνηση** [denial]
Άρνηση της ύπαρξης του προβλήματος ή της νομιμότητας του αιτήματος για αλλαγή («δεν υφίσταται τέτοιο πρόβλημα εδώ»)
- **Αποποίηση** [disavowal]
Άρνηση ανάληψης ευθύνης («δεν είναι δική μου ευθύνη»)
- **Αδράνεια** [inaction]
Άρνηση εφαρμογής της πρωτοβουλίας για αλλαγή («δεν είναι προτεραιότητα αυτή τη στιγμή»)
- **Κατευνασμός** [appeasement]
Προσπάθεια κατευνασμού όσων υποστηρίζουν την αλλαγή ούτως ώστε να περιοριστεί ο αντίκτυπος της εφαρμογής της («ναι, χρειάζεται να γίνει κάτι (κάποια στιγμή)»)
- **Ιδιοποίηση/εκμετάλλευση** [appropriation]
Δήθεν υιοθέτηση της αλλαγής, αλλά παράλληλη υπονόμευσή της («φυσικά θα αναθέταμε το έργο σε περισσότερες γυναίκες, αν είχαν περισσότερη εμπειρία» ή «θα υπουργοποιούσαμε περισσότερες γυναίκες, αν ήταν περισσότερο πρόθυμες να αναλάβουν τη θέση»)
- **Οικειοποίηση** [co-option]
Υιοθέτηση μιας προοδευτικής γλώσσας με αντιδραστικά κίνητρα («και τα δικαιώματα των ανδρών; Είναι και άνδρες θύματα ξέρετε»)
- **Καταστολή** [repression]
Αντιστροφή ή αποδόμηση της πολιτικής («το δοκιμάσαμε αυτό κάποια στιγμή και οι γυναίκες δεν ήθελαν να αναλάβουν αυτό το κόστο/αυτή την εκπαίδευση/αυτή την ευκαιρία»)
- **Βία** [violence]

Ενεργητικό άκρο

Αναφορικά με την αδράνεια ως μια μορφή έμμεσης και θεσμικής αντίστασης, η μελέτη της Ahrens (2018) αναδεικνύει τέσσερις περαιτέρω υποκατηγορίες: i) άγνοια [nescience], ii) αμέλεια [negligence], iii) μη υποστηρικτική ιεραρχία [unsupportive hierarchy], iv) ικανοποίηση με την υφιστάμενη κατάσταση [satisfaction]. Ενώ, αναφορικά με την ιδιοποίηση, η Στρατηγάκη (2004) μέσα από ανάλυση περιεχομένου θεσμικών κειμένων της ΕΕ αναλύει τον τρόπο που η ιδιοποίηση (cooptation) της έννοιας της «συμφιλίωσης εργασιακής και οικογενειακής ζωής» οδήγησε στον μετασχηματισμό του νοήματός της από τον φεμινιστικό στόχο του μοιράσματος των οικογενειακών ευθυνών ανάμεσα στις γυναίκες και τους άνδρες, στην υποστήριξη ευέλικτων μορφών εργασίας. Παρατηρούμε, έτσι, ότι η ιδιοποίηση από το κράτος των εννοιών που προωθούν οι φεμινίστριες για την εφαρμογή πολιτικών με στόχο την ισότητα των φύλων οδηγεί συχνά στον μετασχηματισμό του περιεχομένου αυτών των εννοιών και των σχεδιαζόμενων πολιτικών, συνιστώντας μια μορφή αντίστασης με πατριαρχικά χαρακτηριστικά.

Η παραπάνω τυπολογία αντλεί από την υπάρχουσα βιβλιογραφία αναφορικά με τις αντιστάσεις που παρατηρούνται απέναντι στην προσπάθεια εφαρμογής οργανωτικών αλλαγών εν γένει, και η οποία έχει καταγράψει 1) την άρνηση της ανάγκης για αλλαγή (χαρακτηρισμός του αιτήματος για αλλαγή ως υπερβολικό, προκατειλημμένο, παράλογο, καθώς και επίθεση στους φορείς της αλλαγής και της αξιοπιστίας τους), 2) την άρνηση ανάληψης ευθύνης, 3) την άρνηση εφαρμογής της συμφωνημένης αλλαγής και 4) την ενεργή δράση για την αποξήλωση της αλλαγής που έχει ήδη λάβει χώρα (Agócs, 1997: 920-929).

Αντιστάσεις στην εφαρμογή πολιτικών για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών

Ένα μέρος των αντιστάσεων απέναντι στην εφαρμογή πολιτικών για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών που έχουν μελετηθεί στην Ανατολική Ευρώπη την τελευταία 20ετία αφορά καταρχάς στην άρνηση της πλαισίωσης της έμφυλης βίας ως ενός ζητήματος ισότητας των φύλων (Krizsán & Popa, 2018). Για την Ρουμανία και την Πολωνία, για παράδειγμα, η μετάβαση στη μετακομμουνιστική περίοδο χαρακτηρίστηκε και συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από τον

νεοσυντηρητισμό (ό.π.: 109) και την χριστιανική ηθική (ό.π.: 107) αντίστοιχα. Συνέπεια αυτού του συσχετισμού δυνάμεων ήταν η περιθωριοποίηση των φωνών των φεμινιστικών οργανώσεων που διεκδικούσαν την ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας ως ενός ζητήματος έμφυλης ισότητας, αλλά και η ανάδειξη της καθολικής εκκλησίας και των οργανώσεων που σύστησαν ομάδες μπαμπάδων²² σε προνομιακούς συνομιλητές των Υπουργείων Δικαιοσύνης των υπό εξέταση χωρών. Ενώ, παράλληλα, η πλαισίωση του θέματος έγινε με όρους προστασίας της οικογένειας, του παιδιού, αλλά και των δικαιωμάτων των δραστών. Χαρακτηριστικά, οι αντιστάσεις στην Ρουμανία και την Πολωνία πλαισιώθηκαν από τα δικαιώματα των δραστών και τον υποτιθέμενο κίνδυνο αστεγίας των ανδρών δραστών στους οποίους υποβάλλονταν περιοριστικοί όροι για άσκηση ενδοοικογενειακής βίας. Τα ίδια πλαίσια εναντίωσης στις πολιτικές για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας χρησιμοποιήθηκαν και στην Ουγγαρία, ενώ οι γυναικείες οργανώσεις που διεκδικούσαν την αντιμετώπιση του προβλήματος απέφυγαν την μετωπική ρήξη, μη πλαισιώνοντας το ζήτημα με έμφυλους όρους (ό.π.: 106).

Οι οργανώσεις για τα δικαιώματα των μπαμπάδων επιστρατεύουν συχνά το επιχειρήμα ότι οι καταγγελίες κακοποίησης που υποβάλλουν οι μητέρες των παιδιών τους εις βάρος τους είναι ψευδείς (Flood, 2012: 241), αποδυναμώνοντας με αυτό τον τρόπο περαιτέρω τα θύματα βίας να προχωρήσουν σε σχετικές καταγγελίες· ή ακόμα και το επιχειρήμα ότι οι γυναίκες ασκούν ενδοοικογενειακή βία στην ίδια συχνότητα και ένταση με τους άνδρες, αν όχι σε μεγαλύτερο βαθμό (Rosen et al., 2009: 521·Girard, 2009: 7), επιχειρώντας να αναδείξουν τους εαυτούς τους ως τα αόρατα θύματα αυτού του κοινωνικού προβλήματος (Krizsán & Pora, 2018: 109). Φυσικά υπάρχουν και άνδρες θύματα ενδοοικογενειακής βίας με δράστριες γυναίκες, ωστόσο η επιχειρούμενη αναπλαισίωση του ζητήματος ως ενός ζητήματος είτε έμφυλης συμμετρίας, στην καλύτερη περίπτωση, είτε ως πλήρους αντιστροφής της πραγματικής κατάστασης, στην χειρότερη, επισκιάζει τις κοινωνικές αιτίες της ενδοοικογενειακής βίας, απομακρύνοντας το ενδεχόμενο αντιμετώπισής της, αυξάνοντας παράλληλα τον κίνδυνο και τον φόβο για τις γυναίκες θύματα βίας. Αυτή η προσπάθεια αναπλαισίωσης γίνεται αντιληπτή από ένα μέρος των ερευνητριών του πεδίου ως μια αντίσταση απέναντι στο φεμινιστικό κίνημα, αλλά και μια προσπάθεια

²² Θυμίζοντας τις αντίστοιχες οργανώσεις που ήρθαν στη δημοσιότητα στην Ελλάδα κατά την μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου που έλαβε τελικά χώρα τον Μάιο του 2021 (Ν. 4800/2021).

«επανεπιβεβαίωσης της πατριαρχικής κυριαρχίας επί των γυναικών» (Dragiewicz, 2008: 121).

Μια ανάλογη διαμάχη ανάμεσα στο κίνημα των δικαιωμάτων των πατέρων²³ και το φεμινιστικό κίνημα άνοιξε και στην Ελλάδα στα τέλη του 2020 και τις αρχές του 2021, αλλά το πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκε αυτή η διαμάχη αφορούσε στην αναμόρφωση του οικογενειακού δικαίου και όχι στην αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. Ωστόσο, μεγάλο μέρος της διαμάχης περιστράφηκε γύρω από το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας. Για πρώτη φορά στην Ελλάδα έκαναν την εμφάνισή τους διαφημίσεις σε στάσεις λεωφορείων και τρόλεϊ με αίτημα το παιδί που οι γονείς του αποφασίσουν να χωρίσουν να περνά ίσο χρόνο και με τους δύο γονείς,²⁴ εκπροσώπους των οργανώσεων για τα δικαιώματα των μπαμπάδων να καταλαμβάνουν τόσο χώρο στη δημόσια σφαίρα.

Το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα έχει αναδείξει το αίτημα για αναγνώριση της γυναικοκτονίας ως ενός ξεχωριστού ποινικού αδικήματος. Στόχος του αιτήματος είναι η αναγνώριση της έμφυλης φύσης του φαινομένου, του γεγονότος ότι γυναίκες δολοφονούνται λόγω του φύλου τους, αλλά και η αντιμετώπισή του. Η ανυπαρξία σχετικής νομοθεσίας οδηγεί και στη δυσκολία αποτύπωσης της έκτασης ακόμα και της πιο ακραίας μορφής έκφρασης της έμφυλης βίας, καθώς μέχρι σήμερα η συλλογή των σχετικών στοιχείων αντλείται μέσα από την εξέταση της σχέσης του θύματος με τον δράστη σε συνδυασμό με την τέλεση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας όπου το θύμα ήταν γυναίκα. Επομένως, στις περιπτώσεις όπου η σχέση θύματος-δράστη δεν καταγράφεται ως συντροφική ή ενδοοικογενειακή, οι γυναίκες που δολοφονήθηκαν δεν αναγνωρίζονται ως θύματα γυναικοκτονίας. Τον Νοέμβριο του 2021 ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου εξέδωσε εγκύκλιο (12/3.11.2021) προς τους εισαγγελείς Πρωτοδικών της χώρας με οδηγίες για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, αναγνωρίζοντας την έξαρση του φαινομένου στην Ελλάδα και την ανάγκη εγρήγορσης των εισαγγελικών αρχών. Σε αυτή την εγκύκλιο γίνεται

²³ Τρεις οργανώσεις φάνηκαν να έρχονται περισσότερο στο προσκήνιο: Ενεργοί Μπαμπάδες, Συνεπιμέλεια και ΓΟΝ.ΙΣ. (γονεϊκή ισότητα).

²⁴ <https://www.energoimpampades.gr/eygeniki-chorigia-osy/> . Αξίζει να σημειωθεί πως στον δείκτη ισότητας του EIGE η Ελλάδα καταγράφει το χαμηλότερο ποσοστό ανδρικής συμμετοχής στην ανατροφή των παιδιών και στη φροντίδα του νοικοκυριού από όλες της χώρες της ΕΕ (<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/compare-countries/time/1/bar>). Το 2016 μόλις το 20% των ανδρών στην Ελλάδα φαίνεται να φρόντιζαν καθημερινά για τις ανάγκες των παιδιών ή των εγγονιών τους, ηλικιωμένων ανθρώπων ή ανθρώπων με αναπηρίες, τη στιγμή που το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες είναι 38% (<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021/domain/time/EL>)

χρήση του όρου της γυναικοκτονίας και καταγράφεται το αίτημα για τη νομική της αναγνώριση.

Η σημασία των στατιστικών δεδομένων στην πλαισίωση και την αναπαράσταση της έμφυλης βίας αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Ο ρόλος των στατιστικών δεδομένων

Τα στατιστικά δεδομένα, μέσω της τεκμηρίωσης που παρέχουν, συμβάλλουν στον τρόπο πλαισίωσης και κατανόησης του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών και βρίσκονται σε έναν ανοιχτό διάλογο με τη θεωρία αναφορικά με τους τρόπους ορισμού του φαινομένου (Kurz, 1989: 499). Παράλληλα, αποτελούν σημαντικό εργαλείο στον σχεδιασμό, την εφαρμογή, αλλά και την αξιολόγηση των πολιτικών για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. Χαρακτηριστική είναι και σχετική δήλωση εκτελεστικής διευθύντριας του UN Women ότι «τα στατιστικά δεδομένα από μόνα τους δεν θα αλλάξουν ζωές, αλλά δεν θα αλλάξουμε ζωές χωρίς αυτά» (Fitz-Gibbon & Walkate, 2021: 327).

Έτσι, κομβικό ρόλο στην ανάδειξη της βίας κατά των γυναικών σε κοινωνικό θέμα έχουν επιτελέσει και οι ερευνητές και ερευνήτριες που προσπαθούν να μετρήσουν τα χαρακτηριστικά αυτής της βίας (Kurz, 1989: 489). Ωστόσο, οι διαφορετικές εννοιολογήσεις του φαινομένου, σε συνδυασμό με τις μεθόδους έρευνας, επηρεάζουν και τα αποτελέσματα των εμπειρικών δεδομένων, οδηγώντας στην «απόδειξη» ενός διαφορετικού –ανάλογα με τη θεωρητική αφετηρία της κάθε μεθόδου– προβλήματος. Ακόμη, δηλαδή και τα «σκληρά δεδομένα» δεν βρίσκονται εκτός του νοηματικού πλαισίου ενός κοινωνικού προβλήματος και των έμφυλων σχέσεων εξουσίας. Απεναντίας, μπορούν να λειτουργήσουν τόσο προς μια κατεύθυνση επιβεβαίωσης των κοινωνικών δομών που αναπαράγουν την έμφυλη ανισότητα όσο και προς μια κατεύθυνση ριζικής αμφισβήτησής τους.

Τρόποι μέτρησης της έμφυλης βίας

Οι Walby και Towers (2017) χρησιμοποιούν τον εύγλωττο τίτλο *Measuring violence to end violence* για να υποστηρίξουν ότι η μέτρηση της βίας είναι ένας τρόπος για την καταπολέμησή της και η επίτευξη αυτού του στόχου μπορεί να έρθει μέσα από μια θεωρία της αλλαγής που θα συνδέει «διακριτές πράξεις με αιτιώδεις διαδρομές» (Walby & Towers, 2017: 12).

Η αποτύπωση και καταγραφή της συχνότητας της έμφυλης βίας έχει αναδειχθεί εξαιρετικά δύσκολη, κυρίως λόγω της μη αποκάλυψής της. Οι λόγοι μη αποκάλυψης της έμφυλης βίας ποικίλουν εξαιτίας κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών παραγόντων. Η πραγματική συχνότητα των περιστατικών βίας αποτελεί ένα σχεδόν αχαρτογράφητο πεδίο, ενώ οι μόνοι δρόμοι προσέγγισης του φαινομένου συνίστανται στα διοικητικά και τα ερευνητικά δεδομένα. Τα διοικητικά δεδομένα αφορούν στις καταγγελίες στην αστυνομία, τις εισαγγελικές αρχές, τις δομές υποστήριξης των θυμάτων, τα νοσοκομεία κλπ. Η μη καταγγελία αυτών των περιστατικών έχει οδηγήσει στον χαρακτηρισμό της έμφυλης βίας ως ενός «κρυμμένου εγκλήματος» ή ως μιας «κρυμμένης επιδημίας» (Stark, 2007: 89).

Τα επίσημα στατιστικά των κρατών αποτελούν ένα μικρό υποσύνολο της πραγματικής κατάστασης. Ενώ, τα περιστατικά βίας που έρχονται στο φως μέσα από ερευνητικά ευρήματα καταφέρνουν να συλλάβουν μεγαλύτερα επίπεδα αποκάλυψης της έμφυλης βίας συγκριτικά με τα διοικητικά δεδομένα.

Η μέτρηση της έκτασης και της φύσης της βίας με βάση πληθυσμιακές έρευνες επιχειρείται εδώ και περισσότερο από 4 δεκαετίες. Η πρώτη έρευνα ήταν η US Family Violence Survey το 1975 στην Αμερική (Myhill, 2017: 33). Μεγάλες επιδημιολογικές έρευνες [prevalence surveys], όπως αυτή που διενεργήθηκε το 2012 από τον FRA σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, όταν σχεδιάζονται και υλοποιούνται σωστά, αποτελούν τα πιο αξιόπιστα δεδομένα αναφορικά με τη συχνότητα, τη φύση και τις συνέπειες της βίας κατά των γυναικών. Τα διαφορετικά ποσοστά καταγραφής περιστατικών έμφυλης βίας που εμφάνισαν οι χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα του FRA, ερμηνεύονται από τον ίδιο τον οργανισμό με βάση τις διαφορές αναφορικά με τα κοινωνικό-πολιτισμικά χαρακτηριστικά των κρατών μελών. Περισσότερο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον FRA (2014: 25), ο βαθμός κοινωνικής αποδοχής της αναφοράς περιστατικών βίας κατά των γυναικών επηρεάζει και τον βαθμό αποκάλυψης αντίστοιχων περιστατικών στις έρευνες. Ακόμα, ο FRA (ό.π.) υποστήριξε ότι σε κοινωνίες με υψηλότερα επίπεδα ισότητας, τα περιστατικά βίας κατά των γυναικών δημοσιοποιούνται ευκολότερα, καθώς και ότι η έκθεση των γυναικών σε περιστατικά βίας, ως μάρτυρες σε αυτά στο οικογενειακό/φιλικό/εργασιακό τους περιβάλλον, οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα αποκάλυψης και επομένως σε κανονικοποίηση και λεκτικοποίηση της βίας. Ενώ, οι Humbert κ.α. (2021: 3) σημειώνουν ότι «παρότι η ισότητα των φύλων οδηγεί σε μείωση της συχνότητας των περιστατικών βίας, αυτό φτάνει μέχρι του σημείου που οι

κοινωνικές νόρμες αμφισβητούνται και οι άνδρες χάνουν τον παραδοσιακά κυρίαρχο ρόλο τους στην κοινωνία».

Πέραν όμως των επιδημιολογικών ερευνών που είναι εξαιρετικά κοστοβόρες, ο σχεδιασμός και η χρηματοδότηση των οποίων αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια, ερευνητικά δεδομένα για την έμφυλη βία συλλέγονται είτε μέσω ad-hoc ερευνών είτε μέσα από την ενσωμάτωση μιας σχετικής ενότητας στα πλαίσια κάποιας περιοδικής έρευνας που προσεγγίζει τη θυματοποίηση σε ευρύτερο πλαίσιο ή άλλες κοινωνικές έρευνες (Kimmel, 2002: 1337).

Ένας άλλος τρόπος συνίσταται στην προσθήκη σχετικής ενότητας στα πλαίσια των περιοδικών ερευνών για το έγκλημα. Οι ερευνήτριες που υποστηρίζουν ότι αυτού του είδους οι έρευνες, με κάποιες μικρές αλλαγές, μπορούν να οδηγήσουν σε καλύτερη καταγραφή του φαινομένου, θεωρούν ότι με αυτό τον τρόπο το δίπολο ανάμεσα σε εκείνους που υποστηρίζουν ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας δεν έχει φύλο και σε εκείνες που εστιάζουν μόνο στις γυναίκες θύματα μπορεί να ξεπεραστεί και τα αποτελέσματα να είναι αξιόπιστα και ποιοτικά (Walby & Towers, 2017, 2018· Myhill, 2015).

Το ζήτημα της έμφυλης συμμετρίας

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο κεφάλαιο για την ανάδειξη της βίας κατά των γυναικών ως ενός προβλήματος πολιτικής, το ζήτημα της έμφυλης συμμετρίας έχει τεθεί από νωρίς στους κύκλους των κοινωνικών ερευνητριών, με προεξάρχοντες/ουσες τους Straus, Gelles και Steinmetz. Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, ο Straus ανέπτυξε την μέθοδο μέτρησης της ενδοοικογενειακής βίας CTS - Conflict Tactics Scale, ένα εργαλείο που εννοιολογεί την ενδοοικογενειακή βία ως αποτέλεσμα μιας διαμάχης ανάμεσα σε ένα ζευγάρι και όχι ως προσπάθεια ελέγχου του ενός συντρόφου από τον άλλο, ενώ τα ερωτήματα σχετικά με την συχνότητα άσκησης της βίας αφορούν αποκλειστικά τους τελευταίους 12 μήνες (WHO, 2005: 97· Kimmel, 2002: 1341). Πρόκειται για ένα εργαλείο που έχει χρησιμοποιηθεί σε εκατοντάδες έρευνες και συνεχίζει να αποτελεί το κύριο εργαλείο ερευνητικής προσέγγισης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας.²⁵ Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο

²⁵ Η αναβαθμισμένη εκδοχή αυτής της μεθόδου, η CTS2, χρησιμοποιήθηκε στην πανευρωπαϊκή έρευνα του FRA που δημοσιεύτηκε το 2014 (Walby & Towers, 2017: 20). Ένα από τα σημαντικότερα

ερωτηματολόγιο της μεθόδου CTS εστιάζουν σε συγκεκριμένες πράξεις περιγράφοντας συμπεριφορές. Περιλαμβάνει 18 υποκατηγορίες τριών κύριων τρόπων διαχείρισης διαπροσωπικών διενέξεων σε συντροφικές σχέσεις: εκλογίκευση, λεκτική επίθεση, σωματική βία, με τη χρήση της κλίμακας Likert για την αξιολόγηση της έντασης αυτών. Η μεθοδολογία αυτού του εργαλείου οδηγεί στην εξαγωγή μιας συμμετρικής εικόνας αναφορικά με το φύλο των ατόμων που ασκούν ενδοοικογενειακή βία, τα ποσοστά ανδρών και γυναικών δραστών ενδοοικογενειακής βίας είναι σχεδόν παρόμοια. Η υποτιθέμενη αυτή συμμετρία αφορά τόσο την έκταση, όσο και την σοβαρότητα της βίας, την πρόθεση, τα κίνητρα, αλλά και τις συνέπειες (Dobash et al., 1992)

Η θετική συμβολή της εν λόγω μεθόδου που περιγράφει συμπεριφορές και δεν αναφέρεται σε νομικούς και στιγματισμένους όρους όπως βιασμός ή επίθεση, αλλά ρωτά αν ο σύντροφός τους τις έχει χαστουκίσει, τους έχει δώσει μπουνιά ή έχει χτυπήσει τις ερωτώμενες, έγκειται στο ότι με αυτό τον τρόπο καθίσταται χρήσιμη σε διεθνείς συγκρίσεις. Επίσης, μπορεί να ανιχνεύσει γυναίκες που δεν θα αυτοπροσδιορίζονταν ως θύματα κακοποίησης κι έτσι κατορθώνει να αυξήσει τα επίπεδα αποκάλυψης της έμφυλης βίας (Martin-Fernández et al, 2020: 9). Σε ένα γενικότερο επίπεδο, όμως, το γεγονός ότι μετρά συμπεριφορές συγκαταλέγεται κυρίως στα αρνητικά της μεθόδου, καθώς δεν συμπεριλαμβάνει το πλαίσιο άσκησης της βίας και τις συνέπειες αυτής, ούτε βέβαια και τα σύνθετα ζητήματα του ελέγχου και της ψυχολογικής ταπείνωσης που θεωρούνται κεντρικά στην ενδοοικογενειακή κακοποίηση. Καθώς είναι επικεντρωμένη σε συγκεκριμένες πράξεις, δεν παρέχει πληροφορίες για το συγκεκριμένο ή την πρόθεση πίσω από την χρήση βίας, κι έτσι δεν διακρίνεται η αυτό-άμυνα, το είδος της βίας που συνήθως ασκούν οι γυναίκες, από τη βία που ασκείται με στόχο τον έλεγχο ή την τιμωρία και έχει ως κύριους δράστες άνδρες (WHO, 2005: 99). Μια γυναίκα που θα ασκήσει βία χαμηλής έντασης (πχ σπρώξιμο) για να απωθήσει τον κακοποιητή σύζυγό της θα καταγραφεί ως άσκηση βίας από μέρους της, ενώ η δική του προηγούμενη άσκηση βίας δεν θα καταγραφεί (Kimmel, 2002: 1341). Η επίδραση του εξαναγκαστικού ελέγχου [coercive control] στα θύματα επιδρά σωρευτικά, δημιουργώντας ένα καθεστώς μόνιμου φόβου που

ευρήματα της εν λόγω έρευνας, το δείγμα της οποίας αποτέλεσαν αποκλειστικά γυναίκες, ήταν ότι το 33% των γυναικών έχουν βιώσει σωματική ή/και σεξουαλική βία από την ηλικία των 15 ετών (FRA, 2014).

βλάπτει τα θύματα αυτού του είδους βίας περισσότερο από εκείνα που βιώνουν τη σωματική βία (Myhill & Kelly, 2021: 284).

Η κριτική που έχει ασκηθεί στην εν λόγω μέθοδο εστιάζει κυρίως στην αγνόηση του πλαισίου άσκησης της βίας, στα νοήματα που επενδύονται σε αυτήν, στα κίνητρά της, αλλά και στις επιβλαβείς συνέπειές της, αδυνατώντας έτσι να συλλάβει το εύρος της γυναικείας θυματοποίησης (Dobash et al., 1992). Παράλληλα, η φεμινιστική κριτική εστιάζει και στο γεγονός ότι η υπόθεση της διαπραγμάτευσης μιας διαμάχης υπονοεί την ύπαρξη δύο ίσων συντρόφων που διαπραγματεύονται, κάτι που αναδεικνύεται προβληματικό, δεδομένης της έμφυλης ανισότητας που επικρατεί. Έτσι, η μη αναγνώριση της έμφυλης διάστασης της ενδοοικογενειακής βίας λειτουργεί ενισχυτικά προς τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές που αναπαράγουν την έμφυλη ανισότητα (Myhill, 2017· Walby & Towers, 2017· Kimmel, 2002· DeKeseredy & Schwartz, 1998).

Ο Johnson (2005) επιχείρησε να λύσει αυτή τη διαμάχη γύρω από την έμφυλη συμμετρία της συντροφικής βίας, ξεκαθαρίζοντας αρχικά ότι δεν πρόκειται για ένα ενιαίο φαινόμενο και αντιπροτείνοντας τέσσερις τύπους ετεροφυλόφιλης συντροφικής βίας.²⁶ Για τον Johnson (2005: 1004) ο λόγος της διαμάχης έγκειται αρχικώς στις διαφορετικές μεθόδους δειγματοληψίας που οδηγούν στην καταγραφή διαφορετικών τύπων συντροφικής βίας. Τα διοικητικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι η βία ασκείται σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες προς τις γυναίκες – καταγράφοντας κυρίως τον τύπο που ο Johnson ονομάζει συντροφική τρομοκρατία –, ενώ οι έρευνες με αντιπροσωπευτικά δείγματα καταλήγουν στην έμφυλη συμμετρία – καθώς καταγράφουν κυρίως τον τύπο της περιστασιακής συντροφικής βίας (Johnson, 2005: 1011).

Οι Walby και Towers (2018) προτείνουν μια τρίτη προσέγγιση, εκείνη του ενδοοικογενειακού βίαιου εγκλήματος [domestic violent crime], η οποία δεν διακρίνει ανάμεσα στην έμφυλη βία που ασκείται στα πλαίσια του εξαναγκαστικού ελέγχου και σε εκείνη που είναι συμμετρική ανάμεσα στα φύλα και δεν έχει τον έλεγχο στο επίκεντρο της, καθώς θεωρούν ότι η βία είναι εξ ορισμού ενταγμένη σε

²⁶ Οι τέσσερις τύποι συντροφικής βίας που προτείνει ο Johnson (2005: 1006) είναι οι εξής: 1) ο τύπος της συντροφικής τρομοκρατίας, όπου το υποκείμενο ασκεί βία και έλεγχο, ενώ ο/η σύντροφός του όχι, 2) ο τύπος της βίαιης αντίστασης, όπου το υποκείμενο ασκεί βία, αλλά όχι έλεγχο, ενώ ο/η σύντροφος είναι το κυρίως βίαιο και ελεγκτικό υποκείμενο, 3) ο τύπος της περιστασιακής συντροφικής βίας, το υποκείμενο ασκεί βία, αλλά τόσο εκείνο όσο και ο/η σύντροφος δεν ασκεί και βία και έλεγχο, 4) ο τύπος του αμοιβαίου βίαιου ελέγχου, όπου τόσο το υποκείμενο όσο και ο/η σύντροφος είναι ταυτόχρονα και βίαιοι και ελεγκτικοί.

ένα πλαίσιο εξαναγκαστικού ελέγχου. Επιχειρούν να μελετήσουν το ενδοοικογενειακό βίαιο έγκλημα εστιάζοντας περισσότερο στη βία και τις κοινωνικοοικονομικές μεταβολές, παρά στα κίνητρα και τις ιδέες. Λαμβάνοντας υπόψη τους την ποινική νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου,²⁷ και αντλώντας από τα στοιχεία της Crime Survey for England and Wales (CSEW), ορίζουν τη βία ως βίαιο έγκλημα, και την ενδοοικογενειακή βία ως ένα υποσύνολο του βίαιου εγκλήματος στο οποίο περιλαμβάνονται τόσο οι πράξεις όσο και οι βλάβες τις οποίες προξενούν αυτές οι πράξεις (ό.π.: 12).

Παρότι οι Walby και Towers (2018: 8) θεωρούν ότι με την προσέγγιση του ενδοοικογενειακού βίαιου εγκλήματος η έμφυλη διάσταση της ενδοοικογενειακής βίας σε όλο το φάσμα της σοβαρότητας και της επαναληψιμότητας που αυτή λαμβάνει χώρα αποκτά ορατότητα, η κριτική που της ασκείται εστιάζει στο ότι αποκλείονται τακτικές και συμπεριφορές που περιγράφονται από τα θύματα, αλλά δεν είναι ποινικοποιημένες (Myhill & Kelly, 2021: 290).

²⁷ Στην ποινική νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου η βία λαμβάνει τις εξής μορφές: ανθρωποκτονία, κακοποίηση με τραυματισμό, κακοποίηση χωρίς τραυματισμό, βιασμός, σεξουαλική κακοποίηση, απειλή κατά της ζωής, απειλή άσκησης βίας (Walby & Towers, 2018: 12).

Β' Μέρος: Έρευνα πεδίου

Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα έρευνα εντάσσεται στους κόλπους του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού (Μπέργκερ & Λούκμαν, 2003· Phillips & Jørgensen, 2009), επομένως οι οντολογικές και επιστημολογικές μου παραδοχές με οδήγησαν στη χρήση ποιοτικών μεθόδων έρευνας. Επέλεξα να χρησιμοποιήσω το πρώτο πρόσωπο στην καταγραφή της μεθοδολογίας, αλλά και σε τμήματα της ανάλυσης του υλικού, καθώς η παρούσα έρευνα ενέχει και στοιχεία αυτοεθνογραφίας (Anderson, 2006· Cook, 2014). Επιλέγοντας να εστιάσω στις εμπειρίες και τις ερμηνείες των υποκειμένων που εργάζονται στο πεδίο της πρόληψης και της αντιμετώπισης της έμφυλης βίας, αναγνωρίζω τον λόγο τους ως συγκροτητικό της κοινωνικής πραγματικότητας που επιθυμούσα να διερευνήσω. Ενώ, μέσα από τη διάδραση μαζί τους αναγνωρίζω ότι μπορούν να εξαχθούν αξιοποιήσιμα επιστημονικά δεδομένα. Η αναστοχαστικότητα συνιστά μια κεντρική διαδικασία για την κοινωνιολογική έρευνα, καθώς η ερευνήτρια οφείλει να κατανοεί ότι «αναπαριστά και ταυτόχρονα συγκροτεί την πραγματικότητα» (Phillips & Jørgensen, 2009: 302). Σε αυτά τα πλαίσια αναγνωρίζω ότι τα συμπεράσματα της έρευνάς μου δεν αποτελούν μια αντανάκλαση της πραγματικότητας, αλλά καθοριζόμενα από τις θεωρητικές και μεθοδολογικές μου επιλογές, φωτίζουν όψεις της κοινωνικής πραγματικότητας μέσα από το πρίσμα της φεμινιστικής προσέγγισης, έχοντας ως απώτερο στόχο τη συμβολή στην αλλαγή της κοινωνικής πραγματικότητας.

Αναγνωρίζοντας, επομένως, την έρευνα ως μια πολιτική πρακτική (Phillips & Jørgensen, 2009: 311), η παρούσα έρευνα συντάσσεται με τη θεωρητική προσέγγιση που στέκεται κριτικά απέναντι στις πολιτικές που εφαρμόζονται, στις γνώσεις που στηρίζουν αυτές τις πολιτικές και τις προτάσεις πολιτικής, καθώς και τις συμβατικές μορφές ανάλυσης πολιτικής (Bacchi & Goodwin, 2016: 6).

Το υλικό που αναλύεται προέρχεται από οκτώ ημι-δομημένες συνεντεύξεις που, λόγω της πανδημίας covid-19, διεξήγαγα μέσω τηλεδιασκέψεων. Πριν τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων τέθηκαν τα ευρύτερα ερευνητικά ερωτήματα, σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν στο θεωρητικό μέρος της παρούσας έρευνας, τα οποία και αποτέλεσαν τον οδηγό της έρευνας. Έτσι, τα ερευνητικά αυτά ερωτήματα, που καθόρισαν τόσο το περιεχόμενο των συνεντεύξεων όσο και της ανάλυσης,

αποτελέσαν η πλαισίωση του αιτήματος συλλογής των διοικητικών στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία στην Ελλάδα τα τελευταία πέντε χρόνια, είτε αυτή η πλαισίωση αφορούσε κάποιο νομοθετικό κείμενο είτε κάποια εφαρμοζόμενη πολιτική, οι αντιστάσεις που παρατήρησαν και βίωσαν τα υποκείμενα της έρευνας, αλλά και οι σχέσεις εξουσίας, κομμάτι των οποίων απαρτίζουν οι ρόλοι της πολιτικής και διοικητικής ιεραρχίας. Τα ευρύτερα αυτά ερευνητικά ερωτήματα στη συνέχεια υποδιαιρέθηκαν σε μικρότερα, για να εξειδικευθούν στη συνέχεια σε συγκεκριμένες, απλές και κατανοητές ερωτήσεις που θα απευθύνονταν στις συμμετέχουσες στην έρευνα (Mason, 2009: 98-115). Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν με τη σύμφωνη γνώμη των συμμετεχουσών και στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν. Το ηχητικό υλικό, μετά το πέρας της επεξεργασίας του, διαγράφηκε. Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμάνθηκε από μισή έως μιάμιση ώρα, συγκεντρώνοντας ένα υλικό που ξεπερνά τις 8 ώρες και τις 60 σελίδες απομαγνητοφωνημένου υλικού, καλύπτοντας ένα εύρος μεγαλύτερο των όσων θα συζητηθούν στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

Το υλικό προσεγγίζεται κυρίως μέσω της θεματικής ανάλυσης, της συστηματικής δηλαδή ανίχνευσης και ανάδειξης νοημάτων από τον λόγο των συνομιλητριών μου στην παρούσα έρευνα (Τσιώλης, 2016· 2018), ενώ σε σημεία χρησιμοποιείται και η μέθοδος της κριτικής ανάλυσης λόγου (Phillips & Jørgensen, 2009). Επιδιώκω να ανασυνθέσω τις δικές τους ερμηνείες για τις αντιστάσεις που οι ίδιες βίωσαν στην εργασία τους, σε μια προσπάθεια συγκρότησης ενός, μερικού, σώματος γνώσης αναφορικά με τις αντιστάσεις που συναντά κάποια στην προσπάθειά της να εφαρμόσει μια πολιτική ισότητας και πιο συγκεκριμένα να συλλέξει διοικητικά δεδομένα για την έμφυλη βία στην Ελλάδα, μια πολιτική που εντάσσεται στην ευρύτερη πολιτική της πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου. Επέλεξα τα αποσπάσματα του λόγου των συνομιλητριών μου από ένα σώμα υλικού το οποίο δεν αναλύεται στο σύνολό του, επομένως επέλεξα τα θραύσματα που θεωρώ ότι αναπαριστούν το μέρος του κοινωνικού κόσμου που μελετώ με τρόπο συμβατό ως προς τις θεωρητικές μου αφετηρίες. Η προσέγγιση που ακολούθησα αποτελεί έναν τρόπο θέασης ανάμεσα σε διαφορετικούς, επιλέγεται όμως για να αναδείξει ένα μέρος της μικροφυσικής της εξουσίας που οδηγεί στην αναπαραγωγή της έμφυλης ανισότητας και της έμφυλης βίας σε θεσμικό επίπεδο.

Οι συμμετέχουσες στην έρευνα

Οι συμμετέχουσες στην έρευνά μου είναι οκτώ πληροφορήτριες-κλειδιά, καθώς εργάζονται σε φορείς που διαχειρίζονται περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας και καταγράφουν τα σχετικά δεδομένα ή σε φορείς που συλλέγουν τα σχετικά δεδομένα. Η ανωνυμία των συμμετεχουσών διατηρήθηκε στην έρευνα καθώς το ενδιαφέρον δεν επικεντρώνεται στον λόγο των συγκεκριμένων προσώπων, αλλά στον λόγο που εκφέρουν ως μέλη ενός φορέα. Ακόμη, η διατήρηση της ανωνυμίας τους ήταν παράγοντας που διευκόλυνε τις ερωτώμενες να μιλήσουν περισσότερο ανοιχτά για τα προβλήματα και τις αντιστάσεις που αντιμετωπίζουν στο έργο τους. Έτσι, επιλέχθηκε η χρήση τυχαίων μικρών ονομάτων ως ψευδωνύμων κατά την αναφορά στον λόγο που ανέπτυξαν.

Προσπάθησα να προσεγγίσω ένα σχετικά ευρύ φάσμα φορέων, το οποίο παραμένει αποσπασματικό, καθώς πέραν της επιλογής μιας μόνο συνομιλήτριας από κάθε φορέα, το δείγμα της έρευνάς μου δεν περιλαμβάνει το σύνολο των φορέων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο. Έτσι, επικεντρώθηκα στους φορείς επιβολής του νόμου (Ελληνική Αστυνομία και Δικαιοσύνη), στη ΓΓΔΟΠΦ ως τον φορέα στον οποίο υπάγεται το δίκτυο δομών για την παροχή υπηρεσιών σε γυναίκες θύματα βίας, καθώς και ως φορέα συλλογής των στατιστικών στοιχείων τόσο του δικτύου όσο και των υπόλοιπων διοικητικών πηγών, στην ΕΛΣΤΑΤ, σε ΜΚΟ που δραστηριοποιείται στο πεδίο της πρόληψης και της αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας, καθώς και σε δύο ερευνήτριες που εργάστηκαν για το ΕΙΓΕ με αντικείμενο την κατάρτιση των 13 δεικτών συντροφικής βίας.

Αναλυτικότερα, τα ψευδώνυμα και οι φορείς στους οποίους εργάζονται οι γυναίκες με τις οποίες συνομίλησα είναι τα εξής: η Κατερίνα είναι ανώτατο στέλεχος του Τμήματος Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας της Ελληνικής Αστυνομίας, η Μαρία είναι ανώτατο στέλεχος σε περιφερειακή Εισαγγελία Πρωτοδικών της χώρας, η Χαρά έχει εργαστεί για σειρά ετών στην κεντρική υπηρεσία της ΕΛΣΤΑΤ και συγκεκριμένα στο τμήμα συλλογής στατιστικών δεδομένων από την αστυνομία και τη δικαιοσύνη, η Σεμέλη εργάζεται μαζί μου στο Παρατηρητήριο Ισότητας των Φύλων της ΓΓΔΟΠΦ, η Δήμητρα εργάζεται στο ΚΕΘΙ ως επιστημονική επόπτρια του δικτύου δομών της ΓΓΔΟΠΦ, η Πηνελόπη είναι συνιδρύτρια και στέλεχος σε ΜΚΟ που δραστηριοποιείται ενάντια στη βία κατά των γυναικών, η Άννα είναι ανώτατο στέλεχος στον οργανισμό που ανέλαβε την έρευνα για την κατάρτιση των 13

δεικτών του EIGE και η Λουκία, η οποία δεν εκπροσωπούσε κάποιον φορέα, αλλά συμμετείχε στην έρευνα καθώς εργάστηκε ως ανεξάρτητη εξειδικευμένη σε θέματα φύλου ερευνήτρια στην έρευνα του EIGE καταγράφοντας την κατάσταση των στατιστικών δεδομένων της αστυνομίας και της δικαιοσύνης για την έμφυλη βία στην Ελλάδα και την Κύπρο, αλλά και συντάσσοντας τις συστάσεις του EIGE προς τις δύο αυτές χώρες. Συγκεντρωτικά, οι πληροφορίες των συμμετεχουσών στην έρευνα βρίσκονται στο Παράρτημα Α.

Η προσέγγιση των πληροφορητριών μου ήταν σχετικά εύκολη δεδομένης της εργασίας μου στο Παρατηρητήριο Ισότητας των Φύλων της ΓΓΔΟΠΦ και της συνεργασίας μου ήδη με τις περισσότερες. Οφείλω να σημειώσω ότι όλες τους παρουσίασαν ενδιαφέρον για το θέμα της έρευνάς μου και ήταν εξ αρχής θετικές στο να συμμετάσχουν. Ωστόσο, κατά την προσέγγιση από μέρος μου των θεσμικών φορέων επιβολής του νόμου, παρουσίασα την έρευνά μου ως επικεντρωμένη στα προβλήματα της συλλογής στατιστικών δεδομένων και όχι στις αντιστάσεις. Η επιλογή αυτή έγινε σε μια προσπάθεια να κάμψω κι εγώ τις δικές τους αντιστάσεις και να διερευνήσω αν υπάρχει περιθώριο να μιλήσουν για θέματα που ενδεχομένως να μην τίθενται ανοιχτά στην υπηρεσία τους.. Επίσημη διαδικασία αποστολής αιτήματος ακολουθήθηκε μόνο στην περίπτωση της εκπροσώπου της ΕΛ.ΑΣ., μια διαδικασία που διήρκησε έναν μήνα, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως η ικανοποίηση του αιτήματός μου είχε ως βασική προϋπόθεση την αποστολή των αποτελεσμάτων της έρευνας στην ΕΛ.ΑΣ. για την αξιοποίησή τους. Στις υπόλοιπες ερωτώμενες έστειλα το έντυπο πληροφόρησης και το έντυπο ενημέρωσης συναίνεσης (βλ Παράρτημα Β), ενώ σε εκείνες που ήθελαν παραπάνω πληροφορίες για το θέμα της συνέντευξης έστειλα έναν οδηγό συνέντευξης (βλ. Παραρτημα Γ), ο οποίος τροποποιούνταν ελαφρώς για να καλύπτει το είδος του φορέα στον οποίο απευθύνονταν.

Στους περιορισμούς της έρευνας εμπίπτουν και οι φορείς που δεν απευθύνθηκα. Για παράδειγμα, δεν επιχείρησα να πάρω συνέντευξη από κάποιον/κάποια εκπρόσωπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης έτσι ώστε να καταγράψω τον τρόπο που αναπαρίστανται οι αντιστάσεις από τον αρμόδιο φορέα για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής οργάνωσης και λειτουργίας των δικαστηρίων, αλλά και για την χάραξη πολιτικών με στόχο την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών. Σε μια τέτοια συνέντευξη θα μπορούσε να είχε διερευνηθεί τόσο το Γραφείο Συλλογής και Επεξεργασίας Δικαστικών Στατιστικών Στοιχείων (JustStat) που συστάθηκε σύμφωνα με το άρθρο 6 του Π.Δ. 6/2021 (ΦΕΚ 7

Α') υπό τον/την Υπουργό, αλλά δεν έχει εκδοθεί ακόμα η απαραίτητη εξουσιοδοτική διάταξη, όσο και ο μέχρι σήμερα τρόπος συλλογής των δικαστικών στατιστικών δεδομένων αναφορικά με την έμφυλη βία.

Ακόμη, από την παρούσα έρευνα απουσιάζει η διάσταση της έμφυλης βίας που βιώνουν οι μετανάστριες και οι προσφύγισες που ζουν στην Ελλάδα. Στους φορείς από τους οποίους συλλέγει στοιχεία το Παρατηρητήριο περιλαμβάνεται και το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Τα στοιχεία αφορούν δεδομένα σχετικά με τον ετήσιο αριθμό των γυναικών που έλαβαν είτε άσυλο είτε άδεια διαμονής στην Ελλάδα ως θύματα ενδοοικογενειακής ή έμφυλης βίας. Από τις έως τώρα επικοινωνίες του Παρατηρητηρίου με την Υπηρεσία Ασύλου έχει προκύψει ότι οι ευαλωτότητες του προσφυγικού πληθυσμού δεν καταγράφονται συστηματικά στη βάση δεδομένων που τηρεί η υπηρεσία, ενώ η ευαλωτότητα που φέρει ένα θύμα έμφυλης βίας δεν αποτελεί μια ξεχωριστή κατηγορία, αλλά καταγράφεται είτε στην κοινή κατηγορία που απαρτίζεται από θύματα βασανιστήριων, βιασμών ή άλλων μορφών βίας ή εκμετάλλευσης είτε στην κατηγορία του θύματος εμπορίας ανθρώπων. Παράλληλα, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης του/της αιτούντος/αιτούσας άσυλο στην Υπηρεσία Ασύλου ενδέχεται να αποκαλυφθεί μια νέα ευαλωτότητα, γεγονός που δεν καταγράφεται στη βάση δεδομένων. Εντούτοις, η απονομή ή όχι ασύλου της/του αιτούσας/αιτούντος θα καταγραφεί στη βάση, ωστόσο οι καταγεγραμμένες ευαλωτότητες ενδέχεται να μην αποτελούν τον κύριο λόγο απονομής προσφυγικού καθεστώτος ή επικουρικής προστασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εξαγωγή μιας διαστρεβλωμένης εικόνας αναφορικά με τις ευαλωτότητες βάσει των οποίων έχει αποδοθεί το άσυλο. Η μη τήρηση ορθών στατιστικών στοιχείων για τον προσφυγικό πληθυσμό που αιτείται άσυλο στην Ελλάδα αναδεικνύει αφενός την υποβάθμιση αυτού του πληθυσμού και των αναγκών του, αλλά τον εξοβελισμό του πέρα από τα όρια του ορατού. Το αίτημα για καταγραφή και οργάνωση του πληθυσμού αποτελεί μια βιοπολιτική στρατηγική, ενώ, δίχως αυτή την καταγραφή η πλαισίωση και η υποστήριξη αυτής της ομάδας ανθρώπων καθίσταται εξαιρετικά προβληματική.

Περί θεσιακότητας

«Οι ερευνητές θα πρέπει να καταβάλουν τη μέγιστη δυνατή προσπάθεια, για να περιγράψουν τις αναγκαίες προϋποθέσεις της κοσμοαντίληψής τους, [...] ταυτόχρονα [...] η έρευνα είναι πάντα επιτελεστική, με την έννοια ότι συγκροτεί

τον κόσμο με έναν ιδιαίτερο τρόπο και προκρίνει συνεπώς ορισμένες δυνατότητες σε βάρος άλλων».
Απόσπασμα λόγου της Haraway όπως παρατίθεται από τις Phillips και Jørgensen (2009: 349)

Ο Anderson (2006: 378) προτείνει τα πέντε στοιχεία της αναλυτικής αυτοεθνογραφίας ως εξής (σε ελεύθερη μετάφραση): «1) η ερευνήτρια είναι πλήρες μέλος της υπό εξέταση ομάδας, 2) διαπνέεται από αναλυτική αναστοχαστικότητα, 3) αφηγηματική ορατότητα του εαυτού της ερευνήτριας, 4) διάλογος με τις πληροφορήτριες και 5) δέσμευση στη θεωρητική ανάλυση». Επομένως, ως εργαζόμενη η ίδια στο πεδίο της συγκέντρωσης στατιστικών στοιχείων για την έμφυλη βία αποτελώ πλήρες μέλος της υπό εξέταση ομάδας, παρότι δεν έχω κρατήσει κάποιο αρχείο με τις σκέψεις και τα συναισθήματά μου τα χρόνια που εργάζομαι στο συγκεκριμένο πεδίο –όπως προτείνεται από τους/τις αυτοεθνογράφους– η παρούσα μελέτη ανακίνησε κάποια βιώματά μου, μέρος των οποίων ενσωματώθηκε στην ανάλυση. Η αναλυτική αναστοχαστικότητα αναφέρεται στην «αμφίδρομη επιρροή ανάμεσα στις εθνογράφους και τις πληροφορήτριές τους και το περιβάλλον» (ό.π.: 382). Η επεξεργασία του εν λόγω υλικού με βοήθησε να διευρύνω την εννοιολόγηση των αντιστάσεων και να μπορέσω να κατανοήσω καλύτερα τα «εμπόδια» που αντιμετώπιζα στην κοινή προσπάθεια συλλογής διοικητικών δεδομένων για την έμφυλη βία στην Ελλάδα για πρώτη φορά στο εύρος που επιχειρείται. Παράλληλα, λειτούργησε ενδυναμωτικά, καθώς θεωρώ ότι κατάφερα να αποκτήσω μια μεγαλύτερη εποπτεία του πεδίου και να αναγνωρίσω τρόπους κάμψης των αντιστάσεων που προκύπτουν. Ενώ, αναφορικά με την αφηγηματική μου ορατότητα ως ερευνήτριας και του διαλόγου με τις πληροφορήτριες της έρευνας, θεωρώ ότι η θετική ανταπόκριση όλων των συμμετεχουσών στην έρευνα, αλλά και η ειλικρίνεια με την οποία εκφράστηκαν στις συνεντεύξεις, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αποκάλυψη από μέρος μου των προθέσεων της έρευνάς μου, αλλά και των δικών μου σκέψεων και προβληματισμών πάνω στο υπό διερεύνηση θέμα. Σύμφωνα με την Cook (2014: 271), η αυτοεθνογραφία επιτρέπει στην κοινωνιολόγο να αποδομεί και να αναδομεί τόσο τις δικές της εμπειρίες όσο και των άλλων, με άλλα λόγια «να γυρίζει το μάτι της κοινωνιολογικής φαντασίας», επιτρέποντας στην ερευνήτρια να μιλά προσωπικά και να συνδέει τη βιωμένη εμπειρία της με το κοινωνικό συγκείμενο.

Η θεσιακότητά μου μου επιτρέπει να είμαι και εντός και εκτός του πλαισίου που διερευνώ, να επιθυμώ την κατοχύρωσή μου εντός του για να απομακρυνθώ από την εργασιακή επισφάλεια· αλλά το γεγονός ότι παράλληλα είμαι και εκτός αφενός

μου επιτρέπει να μην ταυτίζομαι απόλυτα με αυτό και αφετέρου μου επιβάλλει την αυτοεπιτήρηση. Μια συνθήκη που με διαχωρίζει από τις περισσότερες συνομιλήτριές μου αφορά στο καθεστώς της εργασίας μου. Ενώ η πλειοψηφία των πληροφορητριών μου εργάζεται στους υπό διερεύνηση φορείς με ένα καθεστώς μόνιμου ή αορίστου χρόνου χαρακτήρα, εγώ εργάζομαι με σύμβαση ορισμένου χρόνου. Μάλιστα το πρόγραμμα στο οποίο εντάσσεται η θέση εργασίας μου είναι χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ –όπως και η πλειοψηφία των θέσεων εργασίας που είχα τα τελευταία 8 χρόνια. Έτσι, βιώνω την αντιφατική συνθήκη του να επιθυμώ να ασκήσω κριτική στις πολιτικές του ελληνικού κράτους και της ΕΕ που αναπαράγουν τις κοινωνικές ανισότητες και τη βία και παράλληλα να αναγνωρίζω ότι οι ίδιες αυτές πολιτικές μου επιτρέπουν να βιοπορίζομαι και να τους ασκώ κριτική. Έτσι, βρίσκομαι πιο κοντά στην έννοια του θεσμικού ακτιβισμού που περιγράφει η Στρατηγάκη (2021: 16) και συνεχίζω να τρέφω την, ενδεχομένως, αυταπάτη ότι συνασπιζόμενη με άλλες μπορώ να επηρεάσω σε ένα, έστω μικρό βαθμό, τις ασκούμενες πολιτικές. Αναγνωρίζοντας, βέβαια, παράλληλα ότι και ο ίδιος ο σχεδιασμός και η εφαρμογή αυτών των πολιτικών ήταν προϊόν του θεσμικού ακτιβισμού άλλων γυναικών, σε ένα τοπίο διάσπαρτων αντιστάσεων. Μέρος αυτών των αντιστάσεων επιχειρώ να σκιαγραφήσω σε αυτή την εργασία.

Η συλλογή στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα

Η συλλογή στατιστικών δεδομένων με τη διάσταση του φύλου είναι αναπόσπαστο κομμάτι της διάχυσης των πολιτικών ισότητας σε όλους τους τομείς (gender mainstreaming) και καθ' όλη την ανάπτυξη του κύκλου της δημόσιας πολιτικής (policy cycle). Σύμφωνα με την Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνου η έλλειψη επαρκών στατιστικών δεδομένων με τη διάσταση του φύλου για τα περιστατικά βίας εμποδίζει και καθυστερεί την εφαρμογή πολιτικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου (παράγραφος 121, κεφάλαιο 2). Η θεσμική υποχρέωση για τη συλλογή και διάχυση στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα καθιερώθηκε με την κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας –γνωστή και ως Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης– (άρθρο 11 του Ν. 4531/2018).

Μεγάλες επιδημιολογικές έρευνες για την έμφυλη ή την ενδοοικογενειακή βία δεν έχουν διενεργηθεί στην Ελλάδα. Ενώ, όσες έχουν λάβει χώρα δεν έχουν επαναληφθεί ούτως ώστε να μπορέσει να υπάρξει σύγκριση των δεδομένων με το πέρασμα των ετών. Έτσι, η Ελλάδα έχει συμμετάσχει στην έρευνα του FRA για τη βία κατά των γυναικών, η οποία έχει δεχθεί κριτική αναφορικά με τις μεθόδους που ακολουθήθηκαν, ενώ ήδη διεξάγεται σε πιλοτικό στάδιο η έρευνα της Eurostat για την έμφυλη βία, η οποία ουσιαστικά αποτελεί το δεύτερο κύμα της έρευνας του FRA. Η κριτική της έρευνας του FRA επικεντρώθηκε κυρίως στο ότι ακολουθώντας τη μεθοδολογία της CTS2 (conflict tactics scale)²⁸ καταγράφονται μόνο πράξεις και όχι βλάβες, στο ότι καθίσταται αδύνατη η εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με την επαναληψιμότητα της βίας,²⁹ στο ότι το δείγμα της έρευνας κρίθηκε μικρό για να επιτρέψει τη σύγκριση της επικινδυνότητας της βίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη,³⁰ στο ότι το ποσοστό απόκρισης αναδείχθηκε μικρό (42%), ενώ ποίκιλε ανάμεσα στα κράτη-μέλη,³¹ καθώς και στο ότι η προσέγγιση των ερωτώμενων διέφερε από χώρα

²⁸ Καταγράφηκαν 10 είδη σωματικής βίας, 4 είδη σεξουαλικής βίας, ενώ η συχνότητα υπολογίστηκε με βάση την κλίμακα Likert (Martin-Fernández et al, 2020: 2).

²⁹ Αυτή η κριτική εστιάζει στο ότι ως μονάδα μέτρησης επιλέχθηκε ο αριθμός των θυμάτων, ενώ τα γεγονότα και οι δράστες ομαδοποιούνται σε κατηγορίες.

³⁰ Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 42.000 ερωτώμενες, αντιπροσωπεύοντας το 0,01% του πληθυσμού της ΕΕ.

³¹ Για παράδειγμα στο Λουξεμβούργο καταγράφηκε το χαμηλότερο ποσοστό απόκρισης, 18,5% και στην Ουγγαρία το υψηλότερο, 84%. (Humbert et al, 2021: 7).

σε χώρα,³² ενώ το γεγονός ότι η ερευνήτρια κατέγραφε τις απαντήσεις της ερωτώμενης δεν εξασφάλισε την πλήρη εμπιστευτικότητα.

Τα διοικητικά δεδομένα άρχισαν να συλλέγονται συστηματικά από το ελληνικό κράτος μετά την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, ενώ αρμόδιο όργανο για τη συλλογή τους ορίστηκε το Παρατηρητήριο Ισότητας των Φύλων της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, το οποίο έχει προχωρήσει στην έκδοση δύο σχετικών ενημερωτικών σημειωμάτων (Παρατηρητήριο, 2019· 2020), ενώ η ίδια η Γενική Γραμματεία προχώρησε το 2020 στην έκδοση της πρώτης ετήσιας έκθεσης για τη βία κατά των γυναικών (ΓΓΟΠΦ, 2020) και στην έκδοση της δεύτερης το 2021 (ΓΓΔΟΠΦ, 2021), σημαντικό κομμάτι των οποίων αποτελούν τα στατιστικά δεδομένα του δικτύου δομών της Γενικής Γραμματείας, καθώς και εκείνα της αστυνομίας και της δικαιοσύνης που εξετάζονται στην παρούσα έρευνα.

Γίνεται αντιληπτό, επομένως, ότι η Ελλάδα, όπως και πλήθος άλλων ευρωπαϊκών κρατών, δεν συνέλεγε συστηματικά στατιστικά δεδομένα για την έμφυλη και την ενδοοικογενειακή βία. Για να ανταποκριθεί, όμως, στις διεθνείς της υποχρεώσεις, όπως προκύπτουν κυρίως από την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, ο κρατικός μηχανισμός μπήκε σε μια διαδικασία συγκέντρωσης των απαιτούμενων στατιστικών.³³ Η συντονισμένη συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα ξεκίνησε το 2018 στα πλαίσια της εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Το Παρατηρητήριο Ισότητας των Φύλων, ως ο αρμόδιος φορέας συλλογής των στοιχείων, ανέπτυξε συνεργασίες με τους φορείς έτσι ώστε να καταγράψει τον τρόπο που η κάθε υπηρεσία συνέλεγε τα απαραίτητα δεδομένα και να συμφωνηθούν οι ορθές νομοθετικές διατάξεις βάσει των οποίων θα έπρεπε να ζητούνται τα στοιχεία.

³² Στις Σκανδιναβικές χώρες (Φινλανδία, Σουηδία και Δανία) η αρχική προσέγγιση των ερωτώμενων έλαβε χώρα μέσω τηλεφώνου, γεγονός που έχει καταδειχθεί ότι συσχετίζεται με υψηλότερα επίπεδα αποκάλυψης της βίας, αποδυναμώνοντας την ισχύ των ευρημάτων της έρευνας του FRA σχετικά με τα υψηλότερα επίπεδα συχνότητας έμφυλης βίας στις Σκανδιναβικές χώρες (ό.π.· Walby & Towers, 2017: 21).

³³ Περίπου τρία χρόνια μετά την κύρωση της Σύμβασης, τα κράτη-μέλη υποβάλλουν στον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης έκθεση, βασισμένη σε ερωτηματολόγιο που έχει συντάξει η ομάδα εμπειρογνομόνων GREVIO, αναφορικά με την εφαρμογή της Σύμβασης, έτσι ώστε να αξιολογηθεί ο βαθμός και ο τρόπος εφαρμογής της (αναλυτικότερα ο Μηχανισμός Παρακολούθησης της εφαρμογής της Σύμβασης περιγράφεται στο Κεφάλαιο IX –κεφάλαια 66-72). Η GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) αποτελεί την ομάδα εμπειρογνομόνων για τη δράση κατά της βίας εναντίον γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας και η οποία παρακολουθεί την εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης από τα κράτη-μέλη που την έχουν επικυρώσει (ο ρόλος και η σύσταση της GREVIO περιγράφονται στο άρθρο 66 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης).

Φαίνεται ότι καταλυτικό ρόλο στην εκκίνηση της διαδικασίας συλλογής των διοικητικών δεδομένων στην Ελλάδα έπαιξε το EIGE. Ήδη από το 2017, το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων είχε προχωρήσει στην κατάρτιση 13 δεικτών συντροφικής βίας, εννέα εκ των οποίων προκύπτουν από τα διοικητικά δεδομένα της αστυνομίας και τέσσερις από της δικαιοσύνης. Οι δείκτες αυτοί είχαν επιλεγεί κατόπιν σχετικής έρευνας στα κράτη μέλη της ΕΕ με στόχο την επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατής συγκρισιμότητας ανάμεσα στα δεδομένα. Οι διαφορετικοί νομικοί ορισμοί που έχουν επικρατήσει σε κάθε κράτος, αλλά και οι διαφορετικοί τρόποι καταγραφής και συλλογής διοικητικών δεδομένων κάθε κράτους αποτελούν τις μεγαλύτερες προκλήσεις σε αυτή τη διαδικασία (EIGE, 2019). Στα πλαίσια της έρευνάς μου διεξήγαγα συνεντεύξεις τόσο με ανώτατο στέλεχος της ομάδας που είχε αναλάβει τη διεξαγωγή της έρευνας για λογαριασμό του EIGE (Άννα) όσο και με την ερευνήτρια που συνέλεξε τα στοιχεία για την Ελλάδα και την Κύπρο (Λουκία).

Η ανάλυση εστιάζει κυρίως σε δύο διαφορετικές φάσεις της συλλογής διοικητικών δεδομένων για την έμφυλη βία στην Ελλάδα. Αρχικά, στην προσπάθεια του EIGE να αναγνωρίσει τους αρμόδιους φορείς των κρατών-μελών και να καταγράψει τη δυνατότητα συλλογής των απαραίτητων δεδομένων για τη συντροφική βία. Δεύτερον, στην προσπάθεια του Παρατηρητηρίου να ανταποκριθεί τόσο στη συμπλήρωση των παραπάνω δεικτών του EIGE όσο και στο ερωτηματολόγιο της GREVIO³⁴ για την εξέταση της πορείας εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης στην Ελλάδα. Ακόμη, για να φωτίσουμε τις αντιστάσεις και τις αγκυλώσεις που συναντώνται σε κάθε φορέα, αντλούμε στοιχεία για τον τρόπο λειτουργίας της ΕΛΣΤΑΤ, ενώ οι εμπειρίες της Δήμητρας και της Πηνελόπης από τις αντιστάσεις των φορέων να συνεργαστούν με στόχο την επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν στο πεδίο θα συμβάλλουν στην κατανόηση των ευρύτερων αντιστάσεων που παρατηρούνται.

Καταρχάς, μέσα από τον λόγο των συμμετεχουσών, θα αναφερθούμε στον τρόπο που φαίνεται να αλλάζουν παγιωμένες καταστάσεις γενικότερα στο επίπεδο της Ελλάδας, ενώ κάποιες συμμετέχουσες κάνουν αναφορές και στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Στους παράγοντες, δηλαδή, που ενισχύουν ή αποδυναμώνουν τις αντιστάσεις

³⁴ Σε αυτό το ερωτηματολόγιο ζητείται και η αποστολή μιας πληθώρας στατιστικών στοιχείων αναφορικά με την έμφυλη βία, τόσο διοικητικών όσο και ερευνητικών δεδομένων, τα οποία κρίνονται απαραίτητα για την εκτίμηση της έκτασης του φαινομένου, αλλά και για την χάραξη σχετικών πολιτικών. Λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού η ημερομηνία κατάθεσης της έκθεσης της Ελλάδας για την εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης ορίστηκε για τις 31 Μαρτίου 2022. Η έκθεση βρίσκεται αναρτημένη εδώ: <https://rm.coe.int/inf-2022-4-state-report-greece/1680a60a4e>.

απέναντι σε μια φεμινιστική παρέμβαση,³⁵ όπως αυτές καταγράφονται στο πεδίο της συλλογής δεδομένων για την έμφυλη βία στην Ελλάδα. Ακόμη, θα σταθούμε στον τρόπο που ερμηνεύουν τα ίδια τα υποκείμενα ότι συντελέστηκε η αλλαγή στην Ελλάδα αναφορικά με αυτή την συλλογή σε συνδυασμό, βέβαια, με την γενικότερη ασκούμενη πολιτική για το θέμα.

Η επικέντρωση της μελέτης βρίσκεται στις αντιστάσεις στην συλλογή του υλικού, ενώ οι ελλείψεις που παρουσιάζουν τα συλλεχθέντα στατιστικά εξηγούνται εν μέρει από τις αντιστάσεις που θα παρουσιαστούν παρακάτω.³⁶ Τόσο η δέσμευση των στελεχών των εμπλεκόμενων φορέων στην αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας για παροχή αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων, όσο και ο ρόλος της διοικητικής και πολιτικής ηγεσίας των υπό εξέταση φορέων αποτελούν πεδίο διερεύνησης της παρούσας εργασίας.

Βασική προϋπόθεση της συλλογής των απαιτούμενων στατιστικών δεδομένων αποτελεί η ορθή καταγραφή των επιμέρους στοιχείων των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας τις οποίες καλούνται να διαχειριστούν οι εμπλεκόμενοι φορείς. Έτσι, για παράδειγμα η απουσία ενός ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος από μέρους της δικαιοσύνης για την καταγραφή και συγκέντρωση των δεδομένων των υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας στις οποίες ασκείται ποινική δίωξη και σε εκείνες στις οποίες επιδίδονται καταδικαστικές αποφάσεις, δυσχεραίνει το έργο της συλλογής των απαραίτητων στατιστικών στοιχείων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η καταγραφή των μεταβλητών να είναι ελλιπής στα συλλεγόμενα στατιστικά (για παράδειγμα, στα στοιχεία της δικαιοσύνης δεν καταγράφεται ούτε το φύλο του θύματος ούτε η σχέση θύματος-δράστη), αλλά και οι υπάλληλοι των Εισαγγελιών και των Πρωτοδικείων να επωμίζονται επιπλέον φόρτο εργασίας ούτως ώστε να αντλήσουν τα απαραίτητα στοιχεία από τις ίδιες τις δικογραφίες, οδηγώντας κάποιους και κάποιες από αυτούς και αυτές να μην ανταποκρίνονται στα εν λόγω αιτήματα λόγω φόρτου εργασίας. Αντίθετα, η λειτουργία μιας κοινής βάσης δεδομένων για όλα τα αδικήματα τα οποία καλείται να διαχειριστεί η αστυνομία, επιτρέπει την ενσωμάτωση αλλαγών με έναν τρόπο άμεσο και καθολικό στην εφαρμογή του.

³⁵ Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο των αντιστάσεων στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας, οι Benschop και Verloo (2006: 20) αναγνωρίζουν τις πολιτικές ισότητας ως «μια φεμινιστική παρέμβαση στην έμφυλη τάξη της κοινωνίας».

³⁶ Η εστίαση αποκλειστικά στις ελλείψεις των στατιστικών δεδομένων θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελέσει αντικείμενο μιας άλλης διπλωματικής εργασίας.

Παράγοντες ενίσχυσης ή αποδυνάμωσης των αντιστάσεων

Εγώ έχω την αίσθηση ότι ως χώρα δεν μας αρέσει καθόλου η λέξη «δεδομένα» και «αξιολόγηση». Αυτό είναι ένα από τα βασικά προβλήματα και ένα δεύτερο που έχουμε είναι ότι όταν αποφασίζεται τι θα συλλέγεται, αποφασίζεται περίπου στην τύχη. Η ας πούμε οι άνθρωποι που παίρνουν αυτές τις αποφάσεις δεν έχουν υπόψη τους τι θα τις κάνουν μετά.
Πηνελόπη

Με το παραπάνω απόσπασμα λόγου η Πηνελόπη επιχειρεί να εξηγήσει την έλλειψη στατιστικών δεδομένων και τις αντιστάσεις που προκύπτουν σε κάθε προσπάθεια συλλογής τους στην Ελλάδα με έναν γενικό τρόπο που μας επιτρέπει να εντοπίσουμε καταρχάς κάποιους καθοριστικούς παράγοντες σε αυτή τη διαδικασία. Το πρώτο πρόβλημα που παρατηρεί η Πηνελόπη είναι ότι η Ελλάδα, ως χώρα, θα λέγαμε ότι «αντιστέκεται» σε διαδικασίες που έχουν να κάνουν με δεδομένα και αξιολόγηση. Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα και πλούσια νοημάτων παρατήρηση που ξεφεύγει, όμως, από τους σκοπούς της παρούσας έρευνας. Ωστόσο ένα τμήμα της ανάλυσης αφιερώνεται στις προσπάθειες κάποιων εκ των συνομιλητριών μου να εντοπίσουν τα βαθύτερα αίτια αυτής της αντίστασης. Ενώ, η σύνδεση των δεδομένων με την αξιολόγηση είναι καίριας σημασίας, καθώς ένας σημαντικός ρόλος των στοιχείων είναι η αξιολόγηση της εφαρμοστέας πολιτικής.

Το δεύτερο πρόβλημα που εντοπίζει η Πηνελόπη αναδεικνύεται κεντρικό, καθώς από την έρευνα προκύπτει ότι όταν το αίτημα της συλλογής στατιστικών στοιχείων για την έμφυλη βία δεν πλαισιώνεται επαρκώς από κάποια πολιτική, ή «αποφασίζεται περίπου στην τύχη», συναντά μεγαλύτερες αντιστάσεις. Η ανταπόκριση των φορέων απέναντι σε μια πολιτική ισότητας των φύλων φαίνεται, σύμφωνα με την ανάλυση που θα ακολουθήσει, να συνδέεται ευθέως με την νομική πλαισίωση του εκάστοτε ζητήματος, αλλά και την πολιτική βούληση. Η κινητοποίηση των στελεχών που βρίσκονται σε υψηλότερα κλιμάκια στη διοικητική ιεραρχία φαίνεται να εξαρτάται είτε από κάποια εντολή που έρχεται από υψηλότερα, πολιτικά, κλιμάκια είτε από κάποια νομική δέσμευση που η μη ικανοποίησή της ενδεχομένως να επισύρει πρόστιμο. Ενώ, σε ένα γενικότερο επίπεδο, σημαντική αναδεικνύεται και η κοινωνική πίεση προς την πολιτεία να αναλάβει ενεργό ρόλο για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας.

Οι αντιστάσεις που θα αναλυθούν στη συνέχεια απηχούν τις αντιστάσεις που εντοπίζονται στο παθητικό άκρο του φάσματος της τυπολογίας που αναπτύχθηκε

στην παρουσίαση της βιβλιογραφίας επί του θέματος. Κυρίως εντοπίζονται στην άρνηση του προβλήματος, την αποποίηση των ευθυνών, την αδράνεια και τον κατευνασμό.

Ο ρόλος του νομικού πλαισίου

Ακολουθώντας τη θεωρία που εξετάστηκε στο προηγούμενο μέρος της παρούσας έρευνας, η διερεύνηση της σημασίας της νομικής πλαισίωσης της συλλογής των στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία στην Ελλάδα αποτέλεσε, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας, ένα από τα κεντρικά ερευνητικά μου ερωτήματα. Ο ρόλος του νομικού πλαισίου αναδείχθηκε μάλιστα σε έναν από τους σημαντικότερους μοχλούς αποδυνάμωσης των αντιστάσεων απέναντι στο αίτημα της συλλογής των εν λόγω στατιστικών. Αναλυτικότερα, το αίτημα για τη νομική πλαισίωση του αιτήματος της συλλογής των δεδομένων αναδεικνύεται στο παρακάτω απόσπασμα λόγου της Άννας, όπου παρουσιάζοντας τη στάση των στελεχών σε διαφορετικά κράτη-μέλη, αναφέρει:

Η πρώτη ερώτηση που μας έκαναν πάντα ήταν «ποιο είναι το mandate του EIGE; Γιατί το EIGE μάς τα ζητάει αυτά; Υπάρχει νομοθεσία;» αυτό δεν είναι μόνο για την Ελλάδα, αυτό έχει σχέση με πάρα πολλές χώρες.

Αντίστοιχα, η σημασία του νομοθετικού πλαισίου αναδεικνύεται και στον λόγο της Σεμέλης στο σημείο που αναφέρεται στον ρόλο του Παρατηρητηρίου και τις ενέργειες στις οποίες προχώρησε το Τμήμα για να συλλέξει τα απαιτούμενα στατιστικά δεδομένα:

Φυσικά βγήκανε και οι νόμοι, έχει σημασία το νομοθετικό πλαίσιο. Είχαμε κάτι στα χέρια μας κι εμείς όταν πηγαίναμε στις υπηρεσίες και τους ζητούσαμε στατιστικά.

Ο ρόλος του νομικού πλαισίου αναδεικνύεται, όπως είναι λογικό, και στις γενικότερες πολιτικές για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. Στο παρακάτω απόσπασμα λόγου της Δήμητρας η κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και ο ελεγκτικός ρόλος της GREVIO νοσηματοδοτούνται θετικά, ως τα εγγύα της διατήρησης του δικτύου δομών για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας της ΓΓΔΟΠΦ, αλλά και ως οι κινητήριοι μοχλοί άσκησης πίεσης και δέσμευσης όλων των φορέων στο πεδίο:

Είναι σημαντικό που έγινε η επικύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης γιατί έχουμε ένα πλαίσιο *επιτέλους*³⁷ πίεσης και δέσμευσης, ειδικά δεν θα είχε γίνει τίποτα. [...] Δεν μπορεί να κλείσουν οι δομές για πολλούς λόγους, έχουμε και μια GREVIO πάνω από το κεφάλι μας *ευτυχώς*,³⁸ δεν το συζητώ. [...] Πιστεύω ότι δεν θα κλείσουν οι δομές, δεν μπορούν να κλείσουν είτε για πολιτικούς λόγους είτε για θεσμικούς λόγους.

Η συνέχιση της λειτουργίας των δομών του δικτύου αποτελεί εύλογη ανησυχία τόσο των στελεχών που εργάζονται σε αυτό όσο και της ευρύτερης κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιείται γύρω από την έμφυλη βία, κυρίως λόγω της χρηματοδότησής τους από ευρωπαϊκούς πόρους. Με τη χρήση του επιρρήματος «επιτέλους» η Δήμητρα δηλώνει την ανακούφιση αυτής της αγωνίας. Ενώ, παράλληλα, εκφράζει και την πεποίθηση ότι η κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και οι διαδικασίες αξιολόγησης της εφαρμογής της από την αρμόδια ομάδα εμπειρογνομόνων δεσμεύουν τόσο το ελληνικό κράτος όσο και την εκάστοτε πολιτική ηγεσία.

Ενώ, η κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης φαίνεται να οδήγησε και στην ίδρυση του εξειδικευμένου Τμήματος Αντιμετώπισης της Ενδοοικογενειακής Βίας στην αστυνομία, σύμφωνα και με την συνέντευξη ανώτατου στελέχους του Τμήματος, η Κατερίνα δήλωσε:

Οι δικές μας υπηρεσίες, το Τμήμα και τα επιτελικά γραφεία, θεωρώ ότι συμπίπτουν χρονικά και με την υπογραφή της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, δηλαδή μέσα από την υπογραφή της Σύμβασης προέκυπταν οι υποχρεώσεις και καθήκοντα για την Ελληνική Αστυνομία, τα οποία ενδεχομένως διεκπεραιώνονταν καλύτερα με το να υπάρχει μια ειδική υπηρεσία. Υπήρξε κάποια πρόταση ενδεχομένως, δεν ξέρω από που μπορεί να προήλθε αυτή η πρόταση, πάντως η ηγεσία του σώματος, πολιτική και φυσική αποφάσισε ότι πρέπει να ιδρυθούν αυτές οι υπηρεσίες.

Ο ρόλος του νομικού πλαισίου σε ευρωπαϊκό επίπεδο φαίνεται να ενισχύεται περαιτέρω με την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για υιοθέτηση οδηγίας για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (COM/2022/105 final). Η εν λόγω πρόταση αναγνωρίστηκε από την Άννα ως ένας τρόπος άσκησης μεγαλύτερης πίεσης προς τα κράτη μέλη, αλλά και αναγνώρισης με ένα ακόμη επίσημο τρόπο της σημαντικότητας της συλλογής σχετικών στατιστικών στοιχείων:

³⁷ Με πλάγια γράμματα επισημαίνω τις λέξεις ή φράσεις στις οποίες θέλω να δώσω έμφαση.

³⁸ Με υπογράμμιση επισημαίνω τις λέξεις ή φράσεις που τονίστηκαν πιο έντονα στον λόγο των πληροφορητριών της έρευνας.

Συγχρόνως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ασχολείται πολύ περισσότερο με το θέμα της βίας και την 8η Μαρτίου έκανε αυτή την πρόταση για Ευρωπαϊκή οδηγία για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και την ενδοοικογενειακή βία και άμα το δεις, έχει ένα πολύ συγκεκριμένο άρθρο για data collection, οπότε αυτό ενδυναμώνει πάρα πολύ το EIGE για το πώς μπορεί να προσεγγίσει από εδώ και πέρα τα κράτη-μέλη σε σχέση με τη συλλογή στατιστικών στοιχείων.

Η σημασία της δέσμευσης, κρατών και φορέων, αναδεικνύεται και στον λόγο της Άννας, καθώς όπως δήλωσε:

Δεν μας αρκεί η Σύμβαση γιατί δεν έχει δόντια στην Ευρώπη, δεν δεσμεύει επαρκώς, γι αυτό προσπαθούν να κάνουν τώρα κάτι περαιτέρω.

Ο ρόλος της ιεραρχίας

Έχοντας εντοπίσει κατά την επισκόπηση της βιβλιογραφίας την μη υποστηρικτική ιεραρχία (Ahrens, 2018) ως μια μορφή αντίστασης στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας, ένα μέρος των ερωτημάτων που απηύθυνα στις συμμετέχουσες της έρευνας εστίασε προς αυτή την κατεύθυνση. Αναφορικά με τη στάση των στελεχών που βρίσκονταν υψηλότερα στη διοικητική ιεραρχία, η Άννα αναφέρει:

Το data collection ως διαδικασία παίρνει πολύ χρόνο και αυτοί οι άνθρωποι είχαν full time δουλειές, οπότε το να τους πούμε εμείς «αλλάξτε τον τρόπο με τον οποίο συλλέγετε» πρώτα από όλα μπορεί να μην είχαν οι ίδιοι το authority να πάρουν τέτοιου είδους αποφάσεις, αυτό έπρεπε να είναι μια απόφαση που θα παίρνονταν από υψηλότερα στελέχη στη διοίκηση, οπότε οι ίδιοι μπορεί να μας λέγανε ότι δεν μπορούνε να το κάνουνε, ακόμα και αν πιστεύανε ότι ήταν σημαντικό και όταν το επικοινωνούσαν με εκείνους που ήταν ανώτεροι στη διοίκηση να τους λέγανε «όχι, άμα θες να το κάνεις, βρες τον τρόπο μόνος σου» ουσιαστικά, δεν είναι ότι θα βάζανε κάποιον άλλο να αλλάξει το σύστημα.

Παρατηρείται, επομένως, μια απροθυμία των στελεχών που βρίσκονται υψηλότερα στην ιεραρχία να προχωρήσουν σε αλλαγές του τρόπου καταγραφής των δεδομένων για την έμφυλη βία. Παρότι μπορεί κάποια από τα στελέχη που βρίσκονται χαμηλότερα στην ιεραρχία να αντιλαμβάνονται τη σημασία της συλλογής στατιστικών δεδομένων για τη βία κατά των γυναικών και να επιθυμούν να προχωρήσουν στην τροποποίηση των εργαλείων τους, φαίνεται ότι αυτό δεν είναι αρκετό για να επέλθει μια ουσιαστική αλλαγή. Η άρνηση των προϊσταμένων τους να εμπλακούν σε αυτή τη διαδικασία λειτουργεί ως ένα είδος *θεσμικής αντίστασης* απέναντι στην προτεινόμενη αλλαγή. Οι σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα διαφορετικά

ιεραρχικά κλιμάκια παρουσιάζεται και στην συνέντευξη της Χαράς, η οποία στο παρακάτω απόσπασμα λόγου αναφέρεται στην έλλειψη ενδιαφέροντος από τους προϊσταμένους της στο θέμα της συλλογής των δεδομένων για την έμφυλη βία από την ΕΛΣΤΑΤ. Συγκεκριμένα, η Χαρά αναφέρεται στο γεγονός ότι η ΕΛΣΤΑΤ δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στα αιτούμενα στοιχεία για τους 13 δείκτες συντροφικής βίας του EIGE, αλλά και των υπολοίπων δεικτών του ερωτηματολογίου της GREVIO αναφορικά με την εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

Όμως για αυτά που συζητάμε τώρα δεν έχει τύχει να μας πουν ξέρετε απαντάτε στους 5 από τους 20 δείκτες, κάντε κάτι, ούτε αυτό, που μακάρι να γινόταν για να μου τραβήξουν και εμένα το αυτί για να ενημερωθούν γιατί δεν γινότανε, αλλά όταν δεν φτάνει τόσο ψηλά, δεν μπορείς να κάνεις πολλά πράγματα, γιατί δεν είναι προτεραιότητα.

Στο παραπάνω απόσπασμα η άσκηση εξουσίας από τους ανωτέρους («να μου τραβήξουν κι εμένα το αυτί») νοηματοδοτείται θετικά, ως μια αναγνώριση εκ μέρους των ανωτέρων της σημαντικότητας του θέματος και κινητοποίησης ενεργειών για τη διαχείρισή του. Η μη προτεραιοποίηση της συλλογής στατιστικών δεδομένων για τη συντροφική βία κατά των γυναικών αναδεικνύεται και στον λόγο της Λουκίας, η οποία περιγράφει ότι μέσα από τις επικοινωνίες της με τους φορείς της δικαιοσύνης και τις στατιστικές αρχές στην Ελλάδα και την Κύπρο για την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης αναφορικά με τα εν λόγω στοιχεία, αντιλαμβανόταν ότι η έμφυλη βία συνιστά για τους/τις συνομιλητές/ριές της ένα δευτερεύον θέμα:

Οι φορείς ανταποκρίνονται, αλλά όχι με ιδιαίτερη [ζέση], το βλέπουν ως έξτρα αγγαρεία για ένα θέμα που τους φαίνεται δευτερεύον, αυτή ήταν η αίσθηση που είχα τότε. [...] Το καταλαβαίνεις με άρρητο τρόπο, δεν μπορώ να σου πω ότι είναι πάντα απολύτως σαφές, δεν ξέρω μπορεί να είναι και η δική μου εντύπωση, αλλά καταλαβαίνεις ότι είναι ένα θέμα που τους φαίνεται λίγο δευτερεύον, δηλαδή, θα σου στείλουν, θα ανταποκριθούν, αλλά καταλαβαίνεις ότι, τότε με την ΕΛΣΤΑΤ ας πούμε, με τον διευθυντή το είχα αισθανθεί λίγο αυτό, ότι ενοχλούσα, ότι είναι ένα θέμα ήσσονος σημασίας.

Παρότι η Λουκία αμφισβητεί την κρίση της στο παραπάνω παράθεμα του λόγου της («δεν ξέρω μπορεί να είναι και η δική μου εντύπωση») –μια εξαιρετικά έμφυλη πρακτική–, διατυπώνει σαφώς την άποψη ότι το αίτημα της συλλογής στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία «ενοχλεί» γίνεται αντιληπτό ως «αγγαρεία» για ένα θέμα «δευτερεύον» και «ήσσονος σημασίας». Συγκεκριμένα, αναφορικά με την ΕΛΣΤΑΤ, καθίσταται σαφές ότι η προτεραιοποίηση των δεδομένων που συλλέγονται εξαρτάται πλήρως με τη νομική πλαισίωσή τους, από το κατά πόσον πρόκειται για στατιστικά που υποχρεούται να συλλέγει η Ανεξάρτητη Αρχή λόγω κάποιου

Κανονισμού, η μη συλλογή των οποίων θα επισύρει και την επιβολή κάποιου προστίμου. Το παραπάνω τεκμηριώνεται στο εξής απόσπασμα λόγου της Χαράς:

Εγώ το έχω ζήσει πάρα πολύ μέσα στη δικιά μου υπηρεσία, όταν υπάρχει Κανονισμός είναι νόμος, πρέπει να το κάνουμε, τελείωσε, δεν το συζητάμε, ούτε χρειάζεται να επιχειρηματολογήσεις πάρα πολύ, οτιδήποτε όμως άλλο πέφτει σε δεύτερη μοίρα, το λέω ξανά ίσως επειδή δεν είναι αρκετοί οι πόροι και σε εμάς, αλλά ίσως έτσι έχουμε μάθει και να δουλεύουμε πια. [...] Αν το πάρεις σχηματικά είναι ο φόβος του προστίμου, αν εμείς δεν στείλουμε στατιστικά εγκαίρως, ενώ είναι σε κανονισμό, έχεις πρόστιμο, όπως έχεις πρόστιμο για τα σκουπίδια, για τις χωματερές, δηλαδή κανείς δεν θέλει να βρεθεί σε αυτή τη θέση, εννοώ η ηγεσία, να πάρει μια επιστολή από τον γενικό διευθυντή της Eurostat που να του λέει δεν έχετε στείλει αυτά και αυτά και αυτά κλπ, να τον εγκαλέσει.

Η έγκληση από κάποιον ανώτερο ιεραρχικά και «ο φόβος του προστίμου» αναδεικνύονται ξανά ως οι ικανότεροι λόγοι κινητοποίησης ενός διοικητικού μηχανισμού. Στη συζήτησή μας η Λουκία αναφέρθηκε στην ημερίδα που διοργάνωσε το EIGE στην Αθήνα την άνοιξη του 2017, το περιεχόμενο της οποίας περιλάμβανε την παρουσίαση των 13 δεικτών για τη συντροφική βία, αλλά και συστάσεις προς τις αρμόδιες αρχές της Ελλάδας και της Κύπρου για την βελτίωση της καταγραφής των απαιτούμενων στατιστικών δεδομένων. Ωστόσο, όπως σημείωσε:

Όταν οι συστάσεις δεν έχουν και καμία κύρωση αν δεν τις εκπληρώσεις, πέφτουν στο κενό.

Αναγνωρίζεται, δηλαδή, και στον δικό της λόγο ότι ο φόβος κάποιων ενδεχόμενων κυρώσεων θα συνέβαλε στην αξιοποίηση των συστάσεων και την αποφυγή του «να πέσουν στο κενό».

Η εικόνα που παρουσιάζεται στον λόγο της Κατερίνας ενισχύει την άποψη ότι όταν τα ανώτερα υπηρεσιακά στελέχη προτεραιοποιήσουν μια πολιτική, αυτή είναι περισσότερο πιθανό να έχει μια άμεση εφαρμογή στον φορέα, ειδικότερα στην αστυνομία που η αυστηρή ιεραρχία είναι χαρακτηριστικό στοιχείο:

Εμείς ως ειδικοί παρέχουμε τα δεδομένα στην ηγεσία, τις απόψεις μας, επιχειρηματολογούμε και αποφασίζεται. Είναι πολύ συγκεκριμένες οι διαδικασίες. [...] Έγιναν όλα έτσι όπως έπρεπε, έχουμε ένα πολύ καλό εσωτερικό σύστημα.

Ωστόσο, αυτό που παρουσίασε ενδιαφέρον στον λόγο της Κατερίνας ήταν η επανάληψη της πρόθεσης των ανώτερων στελεχών να μην επιβαρύνουν με επιπλέον φόρτο εργασίας τα στελέχη της αστυνομίας:

Γενικά δεν έχουμε επέμβει καθόλου στον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζεται η αστυνομία τα δεδομένα της, δεν θέλαμε σε καμία περίπτωση να δημιουργήσουμε πρόβλημα στις υπάρχουσες, στις υφιστάμενες δομές. [...]

Δεν βάλουμε σε παραπάνω κόπο τους συναδέλφους, σε κανέναν παραπάνω κόπο, αλλά αντίθετα αξιοποιήσαμε τις τεχνικές δυνατότητες, την τεχνολογία και φτιάξαμε μια καινούργια εφαρμογή η οποία έχει ανεξάντλητες δυνατότητες. [...] Δεν θέλαμε να δημιουργήσουμε πρόβλημα στους συναδέλφους, να τους βάλουμε να κάνουν κάτι παραπάνω, να συμπληρώνουν φόρμες, να περνάνε στοιχεία, να γίνουν καταχωρητές, όλα είναι αυτοματοποιημένα. Καμία παραπάνω δουλειά για τους συναδέλφους, δουλειά μόνο για να τη σχεδιάσουμε, από τη στιγμή που σχεδιάστηκε, προσφέρει πολλές δυνατότητες. [...].

[...] δεν θέλαμε να βάλουμε τους συναδέλφους να δουλεύουν παραπάνω.

Ενδεχομένως τα παραπάνω αποσπάσματα να μπορούσαν να αναγνωστούν ως η βούληση των ανώτερων υπηρεσιακών στελεχών να προωθήσουν μια πολιτική κάμπτοντας όσο το δυνατόν τις πιθανές αντιστάσεις τόσο της ηγεσίας όσο και των στελεχών («των συναδέλφων») που θα καλούνταν να την εφαρμόσουν. Καθώς η ίδια η Κατερίνα δεν εξέφρασε σε κανένα σημείο της συνέντευξης ότι αντιμετώπισε κάποια αντίσταση που έπρεπε να καμφθεί, η παραπάνω πρόταση ανάγνωσης των αποσπασμάτων παραμένει μια υπόθεση.

Ο ρόλος της πολιτικής βούλησης

Η Άννα συνόψισε τους παράγοντες που κατά την κρίση της συμβάλουν στην κινητοποίηση των κρατικών φορέων ως προς τη συλλογή στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία, εκφράζοντας παράλληλα την άποψη ότι αυτή τη στιγμή η κατάσταση είναι πιο ευνοϊκή συνολικά. Ακολουθεί το σχετικό παράθεμα:

Η πολιτική βούληση, η νομοθεσία, να υπάρχει κάτι που να τους υποχρεώνει και τρίτο είναι να υπάρχει μεγαλύτερο awareness στην κοινωνία. Και αυτό που βλέπουμε τώρα είναι ότι είναι πιο ώριμες οι συνθήκες και στα τρία επίπεδα.

Η σημασία της πολιτικής βούλησης αναδεικνύεται στον λόγο και άλλων συνομιλητριών μου. Στο παρακάτω απόσπασμα, η Χαρά αναγνωρίζει ότι για να προτεραιοποιηθεί η συλλογή οποιουδήποτε στατιστικού προϊόντος που δεν αποτελεί υποχρέωση που απορρέει από κάποιον Κανονισμό, μοναδική εναλλακτική συνιστά η πολιτική βούληση, να «έρθει από ψηλά»:

Η άλλη ελπίδα είναι να γίνει προτεραιότητα *αν έρθει από ψηλά*, δηλαδή αν ερχόταν για παράδειγμα από εσάς, αν ζήταγε η Υφυπουργός μια συνάντηση με τον πρόεδρο με τα ανάλογα κλιμάκια των υπηρεσιακών από κάτω, να τεθεί σε μια βάση και να υπάρξουν κάποιες δεσμεύσεις, που δεν σημαίνει μετά

απαραίτητα ότι θα γίνουν, αλλά έχεις περισσότερες ελπίδες και υπάρχουν κάποιες δεσμεύσεις πιο πάνω. Και μπορεί να φωνάξει ο πρόεδρος της ΕΛΣΤΑΤ κι εμένα κι εσένα και να πει «α τι έχει γίνει εδώ;» και πρέπει να το έχεις προχωρήσει, κάτι να έχεις κάνει. Αλλά είναι διαφορετικό, όχι τόσο για τους υπηρεσιακούς, αλλά μπορώ κι εγώ να πάω πιο εύκολα και να πω ότι έχουμε μιλήσει για αυτό, υπάρχουν δεσμεύσεις και πρέπει να προχωρήσουμε και ξέρετε δεν με βοηθάτε, ή δεν το έχετε βάλει προτεραιότητα. Όταν είσαι *μόνη σου* και το έχεις συζητήσει σε υπηρεσιακά επίπεδα με ομολόγους σου δεν πάει πιο πάνω όσα έγγραφα και να κάνεις, ό,τι και να κάνεις, ενώ το αντίθετο έχει συμβεί, με έχουν φωνάξει αν θυμάμαι καλά τους είχαν ζητήσει ή για το ξέπλυμα ή τη διαφθορά και κατά καιρούς μου λέγανε «τι γίνεται με αυτό το θέμα; Το προχωράτε;», επειδή είχε έρθει από πάνω, εάν το είχα κάνει εγώ και έλεγα «μας ζητάνε κλπ» μπορεί και να μην είχαν ασχοληθεί ποτέ. Δεν ξέρω αν πρέπει να μιλάω έτσι, αλλά έτσι είναι η πραγματικότητα.

Στην τελευταία πρόταση του παραθέματος παρατηρείται η αμφιβολία της Χαράς σχετικά με το «αν πρέπει» να μιλάει έτσι. Αναγνωρίζει, δηλαδή, ότι ενδεχομένως «δεν θα έπρεπε» η πολιτική παρέμβαση να συνιστά λόγο προτεραιοποίησης μιας συγκεκριμένης συλλογής στατιστικών δεδομένων, ωστόσο εφόσον «έτσι είναι η πραγματικότητα» επιλέγει να το αναφέρει. Παράλληλα, σημειώνει ότι οποιαδήποτε συμφωνία στο υψηλότερο επίπεδο δεν εξασφαλίζει την ικανοποίηση του αιτήματος, αυξάνει όμως τις πιθανότητες, επιτρέποντας στα υπηρεσιακά στελέχη να επαναφέρουν το ζήτημα στα στελέχη που βρίσκονται υψηλότερα στην ιεραρχία. Η σιωπή των ανώτερων στελεχών που σκιαγραφεί η Χαρά μέσα από την αναφορά στα αναπάντητα έγγραφα, συνιστά ένα είδος θεσμικής αντίστασης, και συγκεκριμένα εκείνο της αδράνειας.

Σε άλλο σημείο του λόγου της η Χαρά αναφέρθηκε στον τρόπο που η σημασία της πολιτικής βούλησης μπορεί να λειτουργήσει με τρόπο που να ενισχύει τις θεσμικές αντιστάσεις. Σε αυτό το παράθεμα αναφέρεται στην εντύπωση που είχε σχηματίσει από υπηρεσιακά στελέχη του Υπουργείου Δικαιοσύνης στην προσπάθεια να σχεδιαστεί ένα κοινό πληροφορικό σύστημα για τα δικαστικά δεδομένα συνολικά³⁹:

Κάθε φορά που άλλαζε η ηγεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης ήταν σαν να κάναμε ένα πισωγύρισμα, δηλαδή φτου κι απ' την αρχή να ξαναενημερωθεί η πολιτική ηγεσία, δεν λειτουργούν πολλές φορές, όχι αυτόνομα, ότι αντί να περιμένουν να λάβουν την εντολή και το οκ από την πολιτική ηγεσία ίσως έπρεπε απλά να ενημερώνουν ότι αυτό είναι επείγον και πρέπει να γίνει, εκεί γίνονταν το αντίστροφο δηλαδή θα έπρεπε ο,τιδήποτε κάνουν να έχουν ένα «οκ, ασχοληθείτε με αυτό είναι προτεραιότητα». Αντί οι υπηρεσιακοί απλά να ενημερώνουν τους πολιτικούς και να είναι κάποια θέματα σε ένα πρόγραμμα εργασιών, να υπάρχει μια συνέχεια, να περιμένουμε να δώσει το οκ ο

³⁹ Το εν λόγω ζήτημα αναφέρεται εκτενέστερα στην υποενοότητα της ανάλυσης που αφορά στη στάση της δικαιοσύνης.

Υπουργός εμένα μου φαίνεται λίγο, αν υπάρχουν δεσμεύσεις και από διεθνείς συμφωνίες τι να πει ο Υπουργός; «Όχι μη το κάνετε»; Ή «μη ασχοληθείτε με αυτό κάν' τε κάτι άλλο»; Μου φαίνονται λίγο... παρόλα αυτά αυτό μας πήγαινε πάντα πίσω. Όσο ήμουν εγώ είχαμε 2-3 αλλαγές, Υπουργός, γενικός γραμματέας, ανάλογα και πως ανατίθονταν οι αρμοδιότητες στους γενικούς γραμματείς

Και πάλι η πολιτική ηγεσία είναι εκείνη που θα αναδείξει σε προτεραιότητα την εκάστοτε πολιτική, ωστόσο σε αυτό το απόσπασμα αναδεικνύεται η μη αυτονομία που φαίνεται να αισθάνονταν τα υπηρεσιακά στελέχη. Ενώ, οι εναλλαγές των πολιτικών προσώπων φαίνεται να ανακόπτουν την πορεία εφαρμογής σχεδιασμένων πολιτικών.

Ο ρόλος της πολιτικής βούλησης αναδεικνύεται καθοριστικός στο ευρύτερο επίπεδο των πολιτικών ισότητας και στον λόγο της Σεμέλης. Επισημαίνοντας την άμεση σύνδεση των πολιτικών αποφάσεων με την ανάγκη χρηματοδότησης των δράσεων. Η επιρροή της ΕΕ αναδεικνύεται κι εδώ σημαντική, αξιολογούμενη θετικά, ως μια οντότητα που «λύνει τα χέρια» των πολιτικών:

Όλα είναι θέματα πολιτικής απόφασης, αλλά και η πολιτική απόφαση δεν έρχεται έτσι, γιατί η πολιτική απόφαση σημαίνει διάθεση χρημάτων και πόρων και πρέπει να υπάρχει κάτι χειροπιαστό που ο πολιτικός να το αντιλαμβάνεται ότι θα τον ωφελήσει. [...] Το θέμα είναι γιατί να πάρω εγώ το κονδύλι και να το δώσω σ' αυτό το πρόγραμμα και να μην το δώσω σε ένα άλλο πρόγραμμα. Κι εδώ πέρα έρχεται η ΕΕ, η οποία ευτυχώς μας λύνει τα χέρια, θεωρώ ότι εφόσον στο νέο ΕΣΠΑ έχουν βάλει την ισότητα των φύλων, αυτομάτως όλοι ξαφνικά ξυπνήσανε κάπως.

Ο ρόλος της κοινωνικής πίεσης και της επικαιρότητας

Κατά τη διερεύνηση της βιβλιογραφίας στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας αναφορικά με την ανάδειξη της βίας κατά των γυναικών ως ενός σοβαρού κοινωνικού προβλήματος που χρήζει αναγνώρισης και αντιμετώπισης, κατέστη σαφής ο ρόλος του φεμινιστικού κινήματος και της πολιτικοποίησης του ζητήματος. Η απομάκρυνση από την θεώρηση της ενδοοικογενειακής βίας ως ενός ιδιωτικού ζητήματος που αφορά αποκλειστικά τα μέλη μιας οικογένειας και η αναγνώριση του φαινομένου ως ενός ζητήματος έμφυλης καταπίεσης και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών αποτέλεσε το αίτημα του κινήματος και λειτούργησε ως μοχλός πίεσης για την αλλαγή τόσο των νοοτροπιών και των αντιλήψεων όσο και της νομικής αντιμετώπισης στο θέμα.

Αντίστοιχα, και τηρουμένων των αναλογιών, στον λόγο των συνομιλητριών μου αναδείχθηκε ο ρόλος της κοινωνικής πίεσης όπως εκφράστηκε κατά τα πρώτα στάδια της εξέλιξης της πανδημίας covid-19 στην Ελλάδα. Η αποκάλυψη του βιασμού της ολυμπιονίκη Σοφίας Μπεκατώρου από την ίδια αποτέλεσε το έναυσμα για να δοθεί χώρος στο δημόσιο λόγο σε περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης και κακοποίησης, αλλά και να λάβουν χώρα καμπάνιες για την ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινωνίας. Η ορατότητα που έλαβε το ζήτημα της έμφυλης βίας ήταν πρωτόγνωρη για τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας και συντέλεσε, σύμφωνα με τις πληροφορίες μου, στην ανάδειξή του από δευτερεύον σε πρωτεύον ζήτημα. Γεγονός που σύμφωνα με τις ίδιες κινητοποιεί τις αλλαγές τόσο σε επίπεδο πολιτικών αποφάσεων όσο και υλοποίησης πολιτικών.

Χαρακτηριστικά η Άννα δήλωσε:

Τώρα, όμως, τα πράγματα έχουν αλλάξει αρκετά, πρώτα απ' όλα με την πανδημία όλοι ακούσανε πάρα πολύ περισσότερο για την ενδοοικογενειακή βία, για γυναίκες να είναι θύματα, αυτό δεν έγινε μόνο στην Ελλάδα, έγινε παντού στην Ευρώπη. Και υπάρχει πλέον μια πολύ μεγαλύτερη κατανόηση ότι αυτό είναι ένα πρωτεύον θέμα. [...] Με την πανδημία ήρθε το μεγαλύτερο awareness στον κόσμο ότι η βία κατά των γυναικών είναι ένα σοβαρό πρόβλημα.

Η Δήμητρα επιχειρεί να αναλύσει τις κοινωνικές αιτίες που επέτρεψαν αυτή την πρωτοφανή ορατότητα στο φαινόμενο της έμφυλης βίας. Στον λόγο της ο φεμινιστικός και ΛΟΑΤΚΙ ακτιβισμός κατέχουν κεντρική θέση ως τα υλικά που πυροδότησαν αυτή την έκρηξη λόγων γύρω από την έμφυλη βία στην Ελλάδα, με τις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της αντιμετώπισης του φαινομένου, αλλά και τις σταθερές πολιτικές όπως αυτές αποκρυσταλλώνονται στην 11χρονη λειτουργία του δικτύου δομών της ΓΓΔΟΠΦ να ακολουθούν.

Το metoo ήταν ένας συγκερασμός πολλών παραγόντων. Είχες νέο ακτιβισμό, νέες γυναίκες που οργανώνονται σε γυναικείες ομάδες, νέες φεμινιστικές ομάδες, έχεις μια ενεργή ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα σε ακτιβιστικό επίπεδο, έχεις εξειδικευμένες ΜΚΟ που ασχολούνται με τα θέματα, έχεις ένα δίκτυο 11 χρόνων που λειτουργεί, έχεις σταθερές πολιτικές. Κάποια στιγμή εννοείται ότι θα βρισκόταν εκείνη η χρονική συγκυρία που θα έσκαγε και στην Ελλάδα το metoo, όπως έγινε και σε κάθε χώρα. Και θα 'ρθουν αυτά τα θέματα στο δημόσιο διάλογο. Οπότε έχει βοηθήσει πάρα πολύ πιστεύω και οι γυναικείες ομάδες σε μικρές ηλικίες. Για εμένα είναι λίγο *θαυματοργό* αυτό που έχει γίνει. Ότι νέα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, είναι όλο και πιο ευαισθητοποιημένα σε αυτά τα θέματα.

Η ευαισθητοποίηση των νεότερων γενιών γύρω από τα έμφυλα ζητήματα αναπαρίσταται στο λόγο της Δήμητρας ως έχουσα μια «θαυματοργική» λειτουργία,

ως το υλικό που τροφοδοτεί την αλλαγή. Ενώ, παράλληλα, η σημασία της ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης αναφέρεται από την Λουκία και ως ένας παράγοντας κάμψης και των αντιστάσεων που αντιμετωπίζει η έρευνα για την έμφυλη βία:

Οι αντιστάσεις είναι αυτές που γνωρίζουμε σε κάθε έρευνα που γίνεται για το συγκεκριμένο αντικείμενο, νομίζω ότι το θέμα της βίας έχει ανέβει πολύ λόγω επικαιρότητας, έχει αυξηθεί και η ευαισθητοποίηση του κοινού στα θέματα αυτά.

Οι θεσμικοί φορείς αντιμετώπισης της έμφυλης βίας

Η στάση της δικαιοσύνης

Δεν ξέρω τι θα γίνει με το Υπουργείο Δικαιοσύνης και τα στατιστικά του, εκείνο είναι ένα μελανό σημείο πάντα. Εκεί είναι *κράτος εν κράτει*, ασ' το αυτό.
Δήμητρα

Η στάση της δικαιοσύνης αναφορικά με τη συλλογή στατιστικών στοιχείων για την ενδοοικογενειακή βία χαρακτηρίζεται από τις συνομιλήτριές μου κατά κύριο λόγο ως απρόσιτη. Χαρακτηριστική είναι και η έκφραση απογοήτευσης που χρησιμοποίησε η Δήμητρα στο παραπάνω παράθεμα. Οι δαιδαλώδεις και μη ξεκάθαρες διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν για την παροχή στατιστικών στοιχείων φαίνεται είτε να αποθαρρύνουν τις πληροφορήτριές μου από την προσπάθεια άντλησης στοιχείων είτε, στην καλύτερη περίπτωση, να δυσχεραίνουν το έργο τους. Το γεγονός ότι η δικαστική εξουσία είναι μια ανεξάρτητη εξουσία στο πολίτευμα της Ελλάδας φαίνεται να περιπλέκει τις διαδικασίες σε σχέση με τον ρόλο του Υπουργείου Δικαιοσύνης και σε σχέση με το ποια αρχή είναι αρμόδια να δώσει την «εντολή» για τη συλλογή στατιστικών στοιχείων. Σε σχέση με την τυπολογία των αντιστάσεων και ανάλογα με την θέση της κάθε συνομιλήτριάς μου, η στάση της δικαιοσύνης, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, φαίνεται να κινείται από την αποποίηση ευθυνών, στην αδράνεια, αλλά και τον κατευνασμό.

Η εμπειρία της Άννας αναφορικά με την καταγραφή και τη συλλογή στατιστικών δεδομένων σε όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ αναδεικνύει ότι οι δυσκολίες συγκέντρωσης αξιόπιστων στοιχείων από τη δικαιοσύνη είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται γενικότερα στον ευρωπαϊκό χώρο:

Σε στατιστικές αρχές απευθυνθήκαμε σε χώρες που είχαν πιο προηγμένα στατιστικά, αλλά όταν τα στοιχεία αυτά δεν είχαν φτάσει να τα επεξεργάζονται σε τόσο μεγάλο βαθμό απευθυνόμασταν σε αστυνομία και δικαιοσύνη. Η δικαιοσύνη ήταν το πιο δύσκολο από όλα, η αστυνομία είχε κάποια στοιχεία πάντα, μπορεί να μην κατέγραφαν τη σχέση θύματος-δράστη πάντα, αλλά κάποια *minimum* στοιχεία πάντα υπήρχαν. Στη δικαιοσύνη δεν υπήρχε η αντίστοιχη κουλτούρα του να συγκεντρώνουν στοιχεία τόσο πολύ, έτσι είχαν μόνο τα αρχεία τους τα οποία ήταν ανεπεξέργαστα εντελώς. Δηλαδή *πολύ πιο δύσκολα έβρισκες στοιχεία για τους δείκτες που να σχετίζονταν με τη δικαιοσύνη κι αυτό είναι γενικά πανευρωπαϊκό.* [...] Στα στοιχεία που συλλέγει η Ελλάδα από τη δικαιοσύνη δεν είναι εξαίρεση. Η δικαιοσύνη δυστυχώς σε πάρα πολλές χώρες λειτουργεί με αυτό τον τρόπο ότι έχουμε καταδίκες μόνο. Ενώ η αστυνομία θα έχει κάτι και για το θύμα.

Φαίνεται ότι η μεγάλη δυσκολία εντοπισμού αξιόπιστων στοιχείων από τη δικαιοσύνη είναι αποτέλεσμα μιας γενικότερης έλλειψης κουλτούρας συγκέντρωσης αρχείων που χαρακτηρίζει τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης πανευρωπαϊκά.

Η Λουκία στην προσπάθειά της να καταγράψει τα δεδομένα που τηρεί η δικαιοσύνη στην Ελλάδα σε σχέση με την συντροφική βία επικοινωνήσε με το Υπουργείο Δικαιοσύνης και προς έκπληξή της ενημερώθηκε ότι δεν συλλέγονται τέτοια στοιχεία. Η αποποίηση οποιασδήποτε αρμοδιότητας συλλογής σχετικών στατιστικών από το αρμόδιο Υπουργείο οδήγησε τη Λουκία σε ένα αδιέξοδο:

Και στους δείκτες που αφορούν στα δικαστικά δεδομένα, όπως καταλαβαίνεις, γνωρίζεις καλύτερα, *δεν είχα βρει καθόλου άκρη*, είχα πάρει στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, μου έλεγαν ότι δεν μαζεύουν τέτοια στατιστικά, έλεγα «μα δε γίνεται, δεν κρατάτε στοιχεία;». Τέλος πάντων, εκεί δεν βρήκα ποτέ άκρη, γιατί, το ξέρεις καλύτερα, του Υπουργείου Δικαιοσύνης τα στατιστικά άρχισαν να συγκεντρώνονται πολύ αργότερα και μέσα από χειρόγραφα, κάνατε δουλειά άλλου τύπου.

Τα χειρόγραφα που αναφέρει η Λουκία αποτελούν οι δικογραφίες στις οποίες ανατρέχουν οι υπάλληλοι των Εισαγγελιών ούτως ώστε να ανταποκριθούν στα αιτήματα παροχής στατιστικών δεδομένων, εξ αιτίας της έλλειψης ενός ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος. Ακολουθεί απόσπασμα της συνέντευξης με τη Μαρία, εργαζόμενη με θέση ευθύνης σε μια περιφερειακή Εισαγγελία Πρωτοδικών:

Γενικώς, αν τηρούνται ακριβή στοιχεία μηχανογραφημένα τηρούνται μόνο από 5-6 Εισαγγελίες όλης της χώρας, οι οποίες εφαρμόζουν το σύστημα του «Σόλωνα», αυτές είναι Αθήνα, Πειραιάς, Θεσσαλονίκη, Πάτρα και η Χαλκίδα νομίζω. Εμείς δεν έχουμε τον «Σόλωνα», έχουμε ένα βασικό πρόγραμμα που δουλεύει σε κάποια τμήματα της υπηρεσίας όπως είναι και οι μηνύσεις. Είναι ένα πρόγραμμα στο οποίο καταχωρείται το σύνολο των ποινικών υποθέσεων με τα αδικήματά τους με όλα, υπάρχει τρόπος να εντοπίσεις πόσες υποθέσεις έχεις ενδοοικογενειακής βίας, αυτό κάνουμε όταν ζητούνται τα στοιχεία. Βρίσκουμε τις υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας που έχουμε, ας πούμε 30, και *ανατρέχουμε στην κάθε μια δικογραφία ξεχωριστά* για να εντοπίσουμε το φύλο, το άρθρο το συγκεκριμένο, δηλαδή την ακριβή δίωξη, παράβαση.

Σε άλλο σημείο της συνέντευξης, η Μαρία αναφέρεται περισσότερο συγκεκριμένα στο πρόγραμμα το οποίο χρησιμοποιεί η Εισαγγελία στην οποία εργάζεται:

Τα προγράμματα που έχουμε είναι παλιά του 2002, 2003, δεν είναι καινούργια προγράμματα, πριν την ενδοοικογενειακή βία. Πιθανολογώ ότι επειδή υπάρχει η πρόθεση να ενταχθούν όλες οι υπηρεσίες στον «Σόλωνα» το έχουν αφήσει κάπως έτσι, αλλά προς το παρόν δεν έχει γίνει κάτι ανάλογο.

Ο τρόπος συλλογής των στατιστικών δεδομένων είναι γνωστός σε όσες από τις συνομιλήτριές μου έχουν προσπαθήσει να συγκεντρώσουν σχετικά στοιχεία.

Αστειευόμενη τον τρόπο συλλογής τους, η Σεμέλη αναφέρθηκε σε αυτά ως «χειροποίητα στατιστικά». Ενώ, η Χαρά που συνέλεγε για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα στατιστικά στοιχεία από τη δικαιοσύνη, ανέφερε τα εξής:

Δεν άλλαξαν με την πάροδο των ετών με κάποιο τρόπο δικό τους μας δίνανε τα στοιχεία, με κάποιο τρόπο πολύ χειρωνακτικό, δεν χρησιμοποιούσαν κάποιο ολοκληρωμένο πληροφοριακό σύστημα, γι αυτό και πολλά δεν στέλνανε και επικαλούνταν φόρτο εργασίας.

Επιστρέφοντας στον λόγο της Μαρίας που εργάζεται σε μια Εισαγγελία που, όπως δηλώνει η ίδια, ανταποκρίνεται συστηματικά στην παροχή στατιστικών στοιχείων τόσο για την ενδοοικογενειακή βία όσο και γενικότερα, τα προβλήματα που αναδεικνύονται ως τα κυριότερα που αντιμετωπίζουν είναι εκείνα της υποστελέχωσης των υπηρεσιών και της έλλειψης μηχανοργάνωσης:

Αν είχαμε άτομα και αν είχαμε κάποια βοήθεια στη μηχανοργάνωση θα ήταν πολύ πιο εύκολο για εμάς να δώσουμε κάποια στοιχεία, πάρα ταύτα και με το μειωμένο προσωπικό και την έλλειψη μηχανοργάνωσης, τα στοιχεία πάλι τα δίνουμε και μέσα στις προβλεπόμενες ημερομηνίες, είναι πιο δύσκολο για εμάς, τα στοιχεία όμως δίνονται όπως πρέπει.

Τα προβλήματα υλικοτεχνικής φύσης και στελέχωσης που αναφέρει η Μαρία δεν είναι αμελητέα, ειδικότερα αν, πέρα από την παλαιότητα του πληροφοριακού συστήματος που χρησιμοποιείται, ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι το προσωπικό στην Εισαγγελία που εργάζεται ανέρχεται σε λιγότερο από το 50% του προβλεπόμενου από το οργανόγραμμα κατανομής θέσεων του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Η γενικότερη στάση της Εισαγγελίας στην οποία εργάζεται δήλωσε ότι αναγνωρίζει το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας ως σημαντικό, καθώς «είναι ψηλά στην Εισαγγελία», αναγνωρίζοντας τον έμφυλο χαρακτήρα του:

Δίνεται βαρύτητα, και κυρίως για τις γυναίκες γιατί εδώ που τα λέμε τα περισσότερα στοιχεία ποινικών υποθέσεων είναι σε βάρος γυναικών.

Η Πηνελόπη, πέρα από την επαφή της με τη δικαιοσύνη μέσα από τις υποθέσεις των γυναικών θυμάτων βίας που εξυπηρετεί ποικιλοτρόπως η ΜΚΟ στην οποία εργάζεται τις ώρες εκτός της κύριας εργασίας της, εκφράζει την άποψή της για τη στάση που τηρεί η δικαιοσύνη κατά τη συμμετοχή της στην υλοποίηση ενός προγράμματος ανταλλαγής καλών πρακτικών με την Ισλανδία που υλοποιεί αυτή την περίοδο η ΜΚΟ την οποία εκπροσωπούσε στη συνέντευξη. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος εκπρόσωποι των φορέων επιβολής του νόμου θα καθίσουν στο ίδιο τραπέζι με στελέχη της ΜΚΟ που υλοποιεί το πρόγραμμα, στελέχη της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων

και εκπροσώπους της αστυνομίας της Ισλανδίας με στόχο να αποφασίσουν από κοινού κάποια σημεία παρέμβασης για την διευκόλυνση των θυμάτων έμφυλης βίας κατά την επαφή τους με τους φορείς, καθώς και τους τρόπους παρέμβασης. Σχολιάζοντας τη στάση της δικαιοσύνης σε αυτό το πρόγραμμα η Πηνελόπη δήλωσε:

Δεν ξέρω ακόμα που θα καταλήξει, η δικαιοσύνη γενικώς θέλει να είναι απρόσιτη, να μην έχει πρόσβαση σε αυτήν, οπότε όταν την καλείς και της λες «έλα να κάτσουμε σε ένα τραπέζι όλοι μαζί και να αποφασίσουμε να κάνουμε κάτι κοινό», δεν έρχονται καν. Κι εκεί τώρα δεν ξέρεις ποιον να κατηγορήσεις ακριβώς, γιατί το Υπουργείο Δικαιοσύνης σου λέει «εγώ έρχομαι, κάθομαι στο τραπέζι μαζί σου, αλλά δεν μπορώ να υποχρεώσω δικαστή και εισαγγελέα να έρθει», οι ενώσεις τους δεν λένε τίποτα ουσιαστικά, λένε «θα το δούμε, έχουμε πολύ φόρτο, μπλα μπλα».

Μέσα από το συγκεκριμένο παράδειγμα, ο φόρτος εργασίας που επικαλείται ο φορέας της δικαιοσύνης και η απρόσιτη στάση που τηρεί ουσιαστικά κατευνάζει τα μέρη που επιθυμούν να κινητοποιήσουν κάποιες αλλαγές στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και υποδηλώνει μια στάση αδράνειας απέναντι στο ζήτημα.

Σε άλλο σημείο του λόγου της, η Πηνελόπη εντοπίζει ως βασικό πρόβλημα την μη αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας ως έγκλημα από τη δικαιοσύνη:

Δεν θέλουνε, δεν το θεωρούνε έγκλημα. Αυτό είναι το βασικό πρόβλημα. Αν δεν είναι έγκλημα και είναι δικαίωμά του, όχι να τη σπάει τελείως στο ξύλο, αλλά τέλος πάντων, τα ψιλά κατά τη γνώμη τους, τα οποία είναι πάρα πολύ σοβαρά τις περισσότερες των φορών.

Η εντύπωση που είχαν σχηματίσει η Χαρά και η Λουκία αναφορικά με τη διαχείριση της έμφυλης βίας ως ενός θέματος δευτερεύουσας σημασίας, φαίνεται να αναδεικνύεται και εδώ στον λόγο της Πηνελόπης. Ο «κοινός στερεοτυπικός νους», στον οποίο αναφέρθηκε σε άλλο σημείο της συνέντευξης, αναπαρίσταται στο παραπάνω απόσπασμα να χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό τις αντιλήψεις και τις αποφάσεις των εκπροσώπων της ποινικής δικαιοσύνης. Φαίνεται ότι το αίτημα για πολιτικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας και απομάκρυνση από τις πατριαρχικές προσεγγίσεις που την αναγνωρίζουν ως *ιδιωτικό ζήτημα* και *δικαίωμα* του άνδρα στα πλαίσια της ετεροφυλόφιλης πυρηνικής οικογενείας, είναι ακόμη επίκαιρο στο συγκείμενο της Ελλάδας. Ενώ, συζητώντας με την Πηνελόπη για τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να συλλεχθεί η πληροφορία αναφορικά με τους περιοριστικούς όρους που έχουν επιβληθεί και το τμήμα εκείνων που έχουν παραβιαστεί, καταλήξαμε στο ότι η παρακολούθηση των περιοριστικών όρων αποτελεί ευθύνη της γυναίκας που έχει ζητήσει την επιβολή τους. Χαρακτηριστικά η Πηνελόπη δήλωσε:

Όλα είναι της γυναίκας ευθύνη, να συντονίσει τους φορείς είναι δική της ευθύνη, να τους ενεργοποιήσει είναι δική της, να πάρει περιοριστικούς όρους και να βρει λεφτά είναι δική της, να αναφέρει τις παραβιάσεις που σημαίνει μηνύσεις, δεν είναι απλώς τους λέω κάπου, σημαίνει κι άλλα λεφτά, είναι δική της δουλειά, το να μην τον τιμωρήσουν επειδή τους παραβίασε δεν είναι κανενός δουλειά.

Η δυσκολία συλλογής αξιοποιήσιμων στατιστικών στοιχείων για την έμφυλη και την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα πηγάζει και από την έλλειψη ενός ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος στη δικαιοσύνη. Η απρόσιτη στάση της ελληνικής δικαιοσύνης και τα προβλήματα που αυτή δημιουργεί περιγράφεται στο παρακάτω απόσπασμα από τη συνέντευξη της Χαράς, η οποία συμμετείχε σε ομάδες που συγκαλούσε το Υπουργείο Δικαιοσύνης, και οι οποίες ήδη αναφέρθηκαν παραπάνω, που στόχο είχαν τη δημιουργία αυτού του ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος για το σύνολο του δικαστικού συστήματος:

Σε σχέση με τη δικαιοσύνη, εμείς κυρίως συνεργαστήκαμε μοιραία με το Υπουργείο, δεν μπορούσαμε να έχουμε άμεση επαφή με δικαστικούς, επειδή είναι μια *ανεξάρτητη εξουσία*, δεν εντέλονται οι δικαστές από τον Υπουργό ή από κάποια Γενική Διεύθυνση του Υπουργείου Δικαιοσύνης, οπότε εκεί έχεις να κάνεις με τον *κατακερματισμό* και ήταν πολύ δύσκολο να πάρεις πράγματα, δηλαδή ακόμα και η συζήτηση δεν ήταν εύκολο να γίνει. Γιατί μπορεί να συζητάγαμε κάποια θέματα με το Υπουργείο και είχαμε και κάποιες ομάδες εργασίας, αλλά μέχρι αυτό να εφαρμοστεί ουσιαστικά από τους δικαστές και όλες τις βαθμίδες, εισαγγελείς, γιατί κι αυτοί λειτουργούν *ανεξάρτητα*, άλλη είναι η εισαγγελία, άλλα είναι τα πρωτοδικεία, άλλα είναι τα εφετεία, *εκεί κάπου χανόμασταν* νομίζω. Αυτό θα είναι ένα πρόβλημα σε ό,τι στατιστικές θέλουμε να πάρουμε από τη δικαιοσύνη και δεν μπορώ να καταλάβω πως θα μπορούσε αυτό να λυθεί και να υπάρξουν κάποιες ιδέες για να προχωρήσουμε σε αυτό το πράγμα.

Και πάλι σε αυτό το σημείο αναδεικνύεται η δυσκολία προσέγγισης των δικαστών και των εισαγγελέων ακόμα και από την πλευρά του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Η μη εμπλοκή των δικαστικών λειτουργών σε αυτές τις διαδικασίες –τις οποίες θα κληθούν να εφαρμόσουν κατά βάση οι ίδιες και οι ίδιοι– φαίνεται να παρεμποδίζει το όλο εγχείρημα.

Έτσι, έχοντας ως δεδομένη την ανυπαρξία ενός ενιαίου πληροφοριακού συστήματος από τη δικαιοσύνη, η διαδικασία που έχει ακολουθήσει το Παρατηρητήριο Ισότητας των Φύλων της ΓΓΔΟΠΦ για τη συλλογή στατιστικών στοιχείων από τη δικαιοσύνη είχε υποδειχθεί από την πρώην Γενική Γραμματεία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Η διαδικασία αυτή συνίσταται στην αποστολή έγγραφου αιτήματος παροχής συγκεκριμένων δεικτών με βάση τα άρθρα του νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας

(Ν.3500/2006) προς την Εισαγγελία του Αρείου Πάγου, η οποία με τη σειρά της προωθεί το αίτημα στις 63 Εισαγγελίες Πρωτοδικών της χώρας και εκείνες αποστέλλουν τα αιτούμενα στοιχεία στο Παρατηρητήριο. Εντούτοις, κατά την αποστολή του αιτήματος για την παροχή των στοιχείων για το 2021, ο Άρειος Πάγος αρνήθηκε να προχωρήσει στην κοινοποίησή του στις κατά τόπους Εισαγγελίες Πρωτοδικών. Η Σεμέλη αναφέρθηκε σε αυτή την άρνηση συνεργασίας στο παρακάτω απόσπασμα του λόγου της:

Άλλαξε η ηγεσία του Αρείου Πάγου και άλλαξε και η διαδικασία, μας έβαλαν στοπ. Τους εξηγήσαμε ότι 3 χρόνια έτσι γίνεται η διαδικασία και μας απάντησαν ότι ήταν λάθος. Και ποιο ήταν το μέγα σφάλμα; Ότι θελήσαμε να γίνουμε πιο λεπτομερείς στα στατιστικά, να κάνουμε μια διασταύρωση με τα Πρωτοδικεία, γιατί οι Εισαγγελίες σε κάποιους δείκτες δεν μας έστελναν αποτελέσματα. Κι εφόσον είχε γίνει και μια συνάντηση στα πλαίσια της απάντησης στην GREVIO με εκπροσώπους του Υπουργείου Δικαιοσύνης, και μας είχαν παραπέμψει στα Πρωτοδικεία για αυτά τα στοιχεία, παρότι οι ίδιοι δεν ήθελαν εμπλοκή. Το Δικαιοσύνης μας είχε ξεκαθαρίσει σε όλους τους τόνους ότι δεν ήθελε εμπλοκή και μπροστά στην πολιτική ηγεσία κι όταν πήγαμε εκεί κι όταν ήρθαν εδώ. Για τα στατιστικά της δικαιοσύνης το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν είναι αρμόδιο!

Καταρχάς, από το παραπάνω παράθεμα αναδεικνύεται για ακόμη μια φορά η δυσκολία προσαρμογής της δικαιοσύνης συνολικά ως φορέα σε νέα δεδομένα αναφορικά με τη συλλογή στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία. Σε μια προσπάθεια βελτίωσης των συλλεγόμενων στοιχείων, το Παρατηρητήριο επιχείρησε να απευθυνθεί και στα Πρωτοδικεία για τη συλλογή των δεδομένων που αφορούν στις καταδικαστικές αποφάσεις, καθώς ένα μεγάλο μέρος των Εισαγγελιών δεν μας κοινοποιούσε τα εν λόγω στοιχεία. Παρότι εκπρόσωποι του Υπουργείου Δικαιοσύνης είχαν συμφωνήσει ότι αυτός θα ήταν ο ενδεδειγμένος τρόπος για να συλλέξουμε την πληροφορία, παράλληλα κατέστησαν σαφές ότι αποποιούνται οποιασδήποτε αρμοδιότητας εμπλοκής στη διαδικασία της συλλογής. Από όπου προκύπτει και το παράδοξο της τελευταίας πρότασης της Σεμέλης, «για τα στατιστικά της δικαιοσύνης το Υπουργείο Δικαιοσύνης είναι αναρμόδιο».⁴⁰ Ενώ, από την εμπειρία μου κατά την εκτέλεση χρεών γραμματέα στην πρώτη συνάντηση της Ομάδας Διοίκησης Έργου για την εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, όπου ρόλο συντονιστικού φορέα η Γενική Γραμματεία, έχω συγκρατήσει πολύ έντονα την τοποθέτηση της εκπροσώπου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, σύμφωνα με την

⁴⁰ Κατά την συγγραφή της παρούσας εργασίας η αρμόδια Γενική Διεύθυνση του Υπουργείου Δικαιοσύνης δέχθηκε να διαβιβάσει εκείνη το αίτημα του Παρατηρητηρίου για συλλογή των στοιχείων στον Άρειο Πάγο, αφού είχε λάβει όλες τις απαραίτητες διαβεβαιώσεις πως η συγκέντρωση των στοιχείων θα γίνει από το Παρατηρητήριο.

οποία το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν είναι αρμόδιο να εφαρμόσει τη Σύμβαση. Η εμφατική δήλωση της αναρμοδιότητας της δικαιοσύνης είτε σε σχέση με την εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης εν συνόλω είτε σε σχέση με τη συλλογή στατιστικών δεδομένων ειδικότερα αποτελεί το ισχυρότερο είδος αντίστασης που παρατηρείται στα πλαίσια της παρούσας έρευνας.

Η στάση της αστυνομίας

Η στάση της αστυνομίας απέναντι σε αιτήματα παροχής στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία, όπως αποτυπώνεται μέσα από τον λόγο των πληροφορητριών της έρευνας, αναδεικνύεται διαφορετική από εκείνη της δικαιοσύνης. Καταρχάς, όπως θα φανεί, η προσέγγιση της ΕΛ.ΑΣ. απέναντι στην ενδοοικογενειακή βία άλλαξε κατόπιν της κύρωσης της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης από την Ελλάδα. Το κύριο χαρακτηριστικό της στάσης της αστυνομίας πριν την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης συνίσταντο στην «αυστηρά υπηρεσιακή στάση», δηλαδή σε ένα απρόσωπο τρόπο ανταπόκρισης στα σχετικά αιτήματα παροχής δεδομένων, αλλά σε κάθε περίπτωση τα στελέχη αναπαρίστανται να ανταποκρίνονταν. Στη συνέχεια φαίνεται ότι με την ίδρυση και τη λειτουργία των Τμημάτων Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας της ΕΛ.ΑΣ. η στάση της αστυνομίας απέναντι τόσο στον ρόλο της στο πεδίο όσο και στην παροχή στατιστικών δεδομένων περιγράφεται ως πιο ανοιχτή, τηρώντας πάντα αυστηρές αλλά ξεκάθαρες τυπικές γραφειοκρατικές διαδικασίες.⁴¹

Η διαφορετική στάση της αστυνομίας σε σχέση με εκείνη της δικαιοσύνης περιγράφεται από την Χαρά, εργαζόμενη στην ΕΛΣΤΑΤ, ως εξής:

Ως προς την αστυνομία μπορώ να πω ότι ήταν περισσότερο θετικοί ως προς τη συνεργασία, [...] από τη φύση της η αστυνομία έχει μια άλλου τύπου συγκρότηση και εσωτερική πειθαρχία. Οπότε καταλάβαινα ότι είχαν ανατεθεί αντικείμενα σε συγκεκριμένα όργανα ως προς αυτά που κάναμε εμείς και

⁴¹ Ενδεικτική θεωρώ ότι είναι και η στάση που τήρησε η ΕΛ.ΑΣ. αναφορικά με το αίτημά μου για διεξαγωγή συνέντευξης με την προϊσταμένη του Τμήματος Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας. Παρότι δεν ήταν αρνητική, μου ζητήθηκε να αποστείλω τον τίτλο, το πλαίσιο και τον σκοπό της έρευνάς μου, βεβαίωση της επιβλέπουσας, καθώς και του πανεπιστημίου, έγγραφο που να επεξηγώ τον λόγο επιθυμίας συνεργασίας με την ΕΛ.ΑΣ., τα επιμέρους διαδικαστικά ζητήματα της έρευνας, συμπεράσματα από προηγούμενη συνεργασία με την ΕΛ.ΑΣ., καθώς και πλήρη στοιχεία ταυτότητας. Σε δεύτερο χρόνο, μου ζητήθηκε να αποστείλω και τον οδηγό συνέντευξης. Ενώ όταν τελικά μου δόθηκε η τελική έγκριση για τη διεξαγωγή της συνέντευξης, έναν μήνα από την ημέρα κατάθεσης του αρχικού μου αιτήματος, μου ζητήθηκε ως βασική προϋπόθεση η αποστολή των αποτελεσμάτων της έρευνάς μου για την περαιτέρω αξιοποίησή τους από την ΕΛ.ΑΣ.

ακόμα και όταν αλλάζαν τα πρόσωπα υπήρχε συνέχεια. Μπορεί στην αρχή να θέλαν ένα χρόνο να ενημερωθούνε, αλλά υπήρχε μια συνέχεια, δεν υπήρχε gap με την έννοια ότι «α τώρα έφυγε και δεν ξέρουμε ποιος θα το αναλάβει και δεν ξέρουμε τι να σας πούμε». Μπορούσε να δοθεί μια εντολή, όπως τα λένε αυτοί, και να είναι άμεσα εφαρμοστέα πανελλαδικά, φτάνει να υπήρχε η εντολή, πρέπει να γίνει αυτό, όπως και νομίζω ότι έγινε τώρα τελευταία που γίνανε κάποιες αλλαγές και το είδαμε να εφαρμόζεται αυτό στην πράξη. Αυτή ήταν η αίσθησή μου και από πριν, όχι μόνο για την έμφυλη βία και τις συγκεκριμένες στατιστικές που συζητάμε για την ισότητα, γενικότερα σε όλα τα στατιστικά που κάναμε.

Στο παραπάνω απόσπασμα του λόγου της Χαράς παρατηρείται αρχικά η διαφορετική οργάνωση της αστυνομίας («συγκρότηση και εσωτερική πειθαρχία») που επιτρέπει αφενός τη συνέχεια ανεξαρτήτως των αλλαγών στα πρόσωπα και αφετέρου τις ευκολότερες αλλαγές των παγιωμένων διαδικασιών, καθώς μια «εντολή» είναι άμεσα εφαρμοστέα. Αυτή η διαφορετική οργάνωση της αστυνομίας φάνηκε σε πολλά σημεία της συνέντευξης με την προϊσταμένη του Τμήματος Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας της αστυνομίας, την Κατερίνα. Στο παρακάτω απόσπασμα η Κατερίνα περιγράφει τον τρόπο που άλλαξε η συλλογή των δεδομένων της αστυνομίας αναφορικά με την ενδοοικογενειακή βία:

Αυτό που κάναμε ήταν να δημιουργήσουμε μια νέα εφαρμογή η οποία θα αντλεί τα στοιχεία από την υπάρχουσα και απλά θα τα ταξινομεί και θα τα ομαδοποιεί με διαφορετικό τρόπο για να εξυπηρετήσει τις δικές μας ανάγκες. [...] Μπορούμε να συνδυάσουμε όποια μεταβλητή θέλουμε, να μετρήσουμε ό,τι θέλουμε, υποτροπή, να δούμε κάθε υπόθεση τι ιστορικό έχει. Έχουμε δημιουργήσει ένα πολυεργαλείο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί με πολλούς τρόπους. Δηλαδή, στατιστικά έχει απίστευτα πολλές δυνατότητες. Σκεφτείτε ότι μέχρι και τους δείκτες που μας ζητάτε εσείς έχουμε βάλει κουμπάκια να μας τους βγάζει αυτόματα. Οπότε είναι πολύ διαφορετικά, αλλά ήταν πολύ δύσκολο να το φτιάξουμε, να καθορίσουμε τις προδιαγραφές, να κατανοήσουμε και ποιες δυνατότητες υπάρχουν ώστε κι εμάς να πάει το μυαλό μας παραπέρα ώστε να ζητήσουμε πιο πολλά.

Αξίζει να επισημανθεί ότι μέχρι την τροποποίηση του τρόπου καταγραφής των δεδομένων που περιγράφει η Κατερίνα στο παραπάνω απόσπασμα, δεν υπήρχε η δυνατότητα από την αστυνομία να εξετάσει αν μια γυναίκα που προσέρχονταν στο αστυνομικό τμήμα για να καταγγείλει ενδοοικογενειακή βία, είχε υπάρξει θύμα βίας και στο παρελθόν. Αντίθετα, σήμερα φαίνεται ότι η αστυνομία έχει στα χέρια της τις απαραίτητες πληροφορίες ούτως ώστε να προστατέψει μια γυναίκα που απευθύνεται στις αρχές του κράτους. Παράλληλα, η ανταπόκριση της αστυνομίας στην παροχή

στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία φαίνεται να είναι πλέον ζήτημα πατήματος ενός κουμπιού!⁴²

Αντίστοιχη εμπειρία με της Χαράς φαίνεται να είναι και εκείνη της Σεμέλης, η οποία στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφει τις αλλαγές στις οποίες προχώρησε η αστυνομία αναφορικά με την αντιμετώπιση των υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας, αλλά και την καταγραφή των σχετικών στοιχείων:

Η εμπειρία μου από την αστυνομία είναι πάρα πολύ καλή, κατάλαβα ότι η αστυνομία άπαξ και βγει ο νόμος κι έχεις ένα νόμο, η αστυνομία ακούει. Και τους βρήκα πολύ ειλικρινείς τους αστυνομικούς, δηλαδή είπαν «αυτόν τον δείκτη μπορώ, αυτόν τον δείκτη μπορώ μισό να στον δώσω, αυτόν δεν μπορώ», ήταν πολύ ειλικρινείς. Επίσης, αφού κατάλαβαν τι έπρεπε να γίνει, προχώρησαν μόνοι τους στις αλλαγές των μεταβλητών, τροποποίησαν το πληροφοριακό τους σύστημα, έστειλαν Σηματική Αναφορά σε όλα τα τμήματα, φτιάξανε τμήματα ενδοοικογενειακής βίας. Φυσικά, εδώ έχουν λόγο και οι πολιτικές αποφάσεις και το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει βάλει την ισότητα των φύλων στο νέο ΕΣΠΑ, το metoo, όταν καταλαβαίνει η πολιτική ηγεσία ότι είναι προς όφελός της να εντάξει την καταπολέμηση της έμφυλης βίας στην ατζέντα της, ακολουθούν και οι διοικήσεις.

Στο παραπάνω πλούσιο παράθεμα μέρους του λόγου της Σεμέλης αναδεικνύεται ένας συγκερασμός παραγόντων που θεωρεί ότι κινητοποίησαν τις αλλαγές στις οποίες προχώρησε η ΕΛ.ΑΣ. Αφενός αναδεικνύεται εκ νέου η σημασία της ύπαρξης ενός νομοθετικού πλαισίου για την κινητοποίηση των διοικητικών διαδικασιών και αφετέρου η σημασία της πολιτικής βούλησης, της ευρωπαϊκής επιρροής –είτε μέσω της νομοθεσίας είτε μέσω της χρηματοδότησης–, αλλά και η σημασία της ανάδειξης του θέματος της έμφυλης βίας στην ελληνική κοινωνία μέσα από τις δημοσιοποιήσεις περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης από τα θύματα.

Η Κατερίνα στη συνέντευξή της εξήγησε ότι η τροποποίηση της βάσης δεδομένων της αστυνομίας είναι μια πάγια τακτική που ακολουθεί κάθε νομοθετική ρύθμιση και περιέγραψε τι και πώς άλλαξε αναφορικά με την ενδοοικογενειακή βία:

Γενικά η αστυνομία όταν νομοθετείται κάτι παρατηρεί τι αλλαγές πρέπει να γίνουν και στα συστήματά της είτε αυτά είναι μηχανογραφικά συστήματα για στατιστικά είτε και οτιδήποτε άλλο. [...] Οπότε η αρμόδια υπηρεσία τότε, η επιτελική, αποφάσισε μαζί με την αρμόδια υπηρεσία, τη Διεύθυνση Πληροφορικής μας, που κάνει τις αλλαγές στα μηχανογραφικά μας συστήματα να γίνει αυτή η αλλαγή, εγκρίθηκε από την ηγεσία του σώματος

⁴² Αξίζει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία στα οποία αναφέρεται η Κατερίνα στο παραπάνω απόσπασμα είναι μεν πρωτόγνωρα για τα δεδομένα της Ελληνικής Αστυνομίας, ωστόσο, παραμένουν σχετικά περιορισμένα. Στα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται οι εξής μεταβλητές: υπηκοότητα, φύλο και ηλικία δράστη, υπηκοότητα, φύλο και ηλικία θύματος, σχέση θύματος-δράστη, καθώς και τρόπος τέλεσης της ενδοοικογενειακής βίας (είδος βίας). Παράλληλα, η συσχέτιση των παραπάνω μεταβλητών δεν είναι πάντα εφικτή.

και πραγματοποιήθηκε. Ουσιαστικά προστέθηκαν τα δύο πεδία του τρόπου τέλεσης και της σχέσης στο υπόδειγμα της Σηματικής Αναφοράς.

Παρατηρείται, επομένως, ότι η αλλαγή του τρόπου συλλογής και διαχείρισης των διοικητικών δεδομένων της αστυνομίας αναφορικά με την ενδοοικογενειακή βία συναρτάται με τον γενικότερο τρόπο οργάνωσης του σώματος. Η αυστηρή ιεραρχική δομή της αστυνομίας σε συνδυασμό με την υποχρέωση από μέρους της να παρακολουθεί τις νομοθετικές αλλαγές αναδεικνύονται στο παραπάνω απόσπασμα λόγου ως οι καθοριστικότεροι παράγοντες.

Παράλληλα, στη συνέντευξη της Λουκίας αναδείχθηκε και η «προθυμία» των γυναικών στελεχών του Τμήματος Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας της ΕΛ.ΑΣ. ως ένας παράγοντας που θεωρεί ότι επηρέασε την εφαρμογή αλλαγών στο σύστημα καταγραφής των δεδομένων:

Νομίζω ότι και αυτό άλλαξε μετά, όταν συστήθηκαν τα τμήματα αντιμετώπισης ενδοοικογενειακής βίας, έχω συναντήσει κάποιες από τις εργαζόμενες σε αυτά, οι οποίες είναι πολύ πρόθυμες και καταλαβαίνουν και νομίζω ότι μετά άλλαξε και έγιναν πιο πρόθυμες οι αλλαγές, αλλά μέχρι τότε ήταν πολύ αυστηρά υπηρεσιακά, σωστή υπηρεσιακή συμπεριφορά. [...] Αλλά ακόμα και τότε που το θέμα της έμφυλης βίας δεν είχε έρθει στη μόδα είχαν ανταποκριθεί υπηρεσιακά με άψογο τρόπο, δεν μπορώ να πω.

Η ίδρυση, επομένως, ενός εξειδικευμένου Τμήματος για την αντιμετώπιση του φαινομένου και η στελέχωσή του από «πρόθυμα» στελέχη φαίνεται να αποτελούν επιπλέον παράγοντες για την βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, παρότι η στάση της αστυνομίας χαρακτηρίστηκε από τη Λουκία ως «σωστά υπηρεσιακή» διαχρονικά. Στο ίδιο μήκος κύματος με τις υπόλοιπες συνομιλήτριές μου, η Πηνελόπη χαρακτηρίζει ως «απροσδόκητη» τη βελτίωση των στατιστικών της αστυνομίας αναφορικά με την ενδοοικογενειακή βία:

Η αλήθεια είναι ότι την τελευταία 2ετία, 3ετία αυτό που έχει βελτιωθεί πολύ είναι τα δεδομένα της αστυνομίας, το οποίο ήταν πολύ απροσδόκητο. Αν όμως αυτό δεν πάει και παρακάτω, δηλαδή να ξέρεις τι εξέλιξη έχουν αυτές οι υποθέσεις και μένεις με αυτό τον αριθμό. [...] Και βέβαια, επειδή ο χρόνος είναι πάρα πολύ μεγάλος μέχρι να φτάσει η υπόθεση στη δικαιοσύνη είναι πολύ δύσκολο να μαζέψεις δεδομένα που θα βγάλουν νόημα, για την πορεία εννοώ των υποθέσεων.

Η Πηνελόπη στην τελευταία πρόταση του παραπάνω αποσπάσματος θέτει ένα καίριο ζήτημα σχετικά με το περιεχόμενο των συλλεγόμενων στατιστικών.⁴³ Η έλλειψη ενός

⁴³ Αυτή η δυσκολία αξιοποίησης των διαθέσιμων δεδομένων από τον φορέα άσκησης της ποινικής δικαιοσύνης και εξαγωγής χρήσιμων συμπερασμάτων απαραίτητων για τη χάραξη πολιτικών που αναφέρει η Πηνελόπη είναι μια κατάσταση που βιώνω και η ίδια στα πλαίσια της σύνταξης

ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος εκ μέρους της δικαιοσύνης αρχικά και η συνεπακόλουθη αδυναμία διασύνδεσης των δεδομένων της αστυνομίας με αυτά της δικαιοσύνης, δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με την εξέλιξη των υποθέσεων. Σε συνδυασμό με τους μεγάλους χρόνους εκδίκασης των υποθέσεων, αυτή τη στιγμή δεν είμαστε σε θέση να έχουμε την πληροφορία για τον αριθμό των ποινικών διώξεων που ασκούνται σε δράστες ενδοοικογενειακής βίας σε σχέση με τον αριθμό των καταγγελιών που φτάνουν στην αστυνομία, ούτε φυσικά και σε σχέση με τον αριθμό των καταδικαστικών αποφάσεων και των ποινών που επιβάλλονται. Η έλλειψη αυτής της πληροφορίας δεν επιτρέπει την εξαγωγή κάποιου βάσιμου συμπεράσματος σε σχέση με την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας από τους φορείς επιβολής του νόμου, ενώ δεν επιτρέπει και την τεκμηριωμένη αξιολόγηση της ανταπόκρισής τους.

Η στάση της αστυνομίας από τις συμμετέχουσες στην έρευνα χαρακτηρίζεται ως απροσδόκητα θετική, διατηρώντας ωστόσο μια επιφύλαξη αναφορικά με το αν θα τηρηθεί αυτή η στάση και στο μέλλον. Όπως για παράδειγμα στο παρακάτω απόσπασμα λόγου της Σεμέλης:

Μοιάζει σαν να προσπαθούν να κάνουν κάτι στην αστυνομία, αλλά αυτό θέλει χρόνο για να φανεί. Δεν πρέπει να είμαστε βιαστικοί στα συμπεράσματα, επειδή αντέδρασαν σωστά, γιατί υπήρχαν οι νόμοι, γιατί υπήρχε μια πολιτική βούληση, δεν ξέρω αν θα το κάνουν και αύριο και μεθαύριο, δεν είναι θέματα φωτοβολίδες, όσο ο δράστης νιώθει ότι δεν θα συλληφθεί θα συνεχίζει να κάνει αυτό που τον ευχαριστεί, άμα δεν τιμωρείται; Σίγουρα η πολιτική βούληση είναι πάρα πολύ σημαντική και να δίνεται το στίγμα και να φαίνεται ότι την ισότητα των φύλων την έχουνε ψηλά.

Η ατιμωρησία του δράστη αναδεικνύεται και στον λόγο της Σεμέλης ως πρωτεύουσα σημασίας ζήτημα. Αλλά αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ο διαχωρισμός ανάμεσα στην άσκηση πολιτικής και στο πολιτικό στίγμα, το οποίο φαίνεται να αναγνωρίζεται ως σημαντικό σε ένα συμβολικό επίπεδο.

Ένα από τα ερωτήματα που έθεσα στην συνέντευξη με την Κατερίνα αφορούσε τους παράγοντες που εκείνη θεωρεί ότι συνέβαλαν στο να αλλάξει η εικόνα που έχουν σχηματίσει οι υπόλοιπες συνομιλήτριές μου αναφορικά με τη στάση της αστυνομίας.

Πάντα σε ό,τι κάνουμε λαμβάνουμε υπόψη την ανατροφοδότηση, δηλαδή είδαμε τι ζητείται, τι χρειάζεται ο κόσμος, οι πολίτες, οι επιστήμονες, εσείς, και φτιάξαμε κάτι, και τις δικές μας ανάγκες φυσικά, παράλληλα λάβαμε

ενημερωτικών σημειωμάτων και των ετήσιων εκθέσεων της Γενική Γραμματείας για τη βία κατά των γυναικών.

υπόψη ότι δεν θέλαμε να βάλουμε τους συναδέλφους να δουλεύουν παραπάνω και φτιάξαμε ένα εργαλείο. Το γεγονός ότι έγινε καλός σχεδιασμός οδήγησε και στο να έχουμε ένα καλό αποτέλεσμα. Τώρα όσον αφορά τον χειρισμό των περιστατικών υπάρχουν ακόμα πολλά προβλήματα θεωρώ, αλλά έχουμε κάνει μια καλή αρχή κι εμείς αυτό λαμβάνουμε ως ανατροφοδότηση. *Έχουμε πολύ τη στήριξη της ηγεσίας κι αυτό αξίζει να το αναφέρω, δηλαδή δεν γίνεται κάτι αν η ηγεσία δεν έχει ως προτεραιότητά της, η ενδοοικογενειακή βία είναι προτεραιότητα για την ελληνική αστυνομία και από το Υπουργείο και από το Αρχηγείο.* Κι εμείς δουλεύουμε πολύ μεθοδικά, όπως σας είπα και πριν σε ό,τι γίνει και σε ό,τι κάνουμε επιχειρηματολογούμε και η ηγεσία αποφασίζει. Υπάρχει και ευαισθητοποίηση μεγαλύτερη σίγουρα. Πιστεύω ότι και το γεγονός ότι είμαστε πιο εξωστρεφείς και συμμετέχουμε σε πιο πολλά κι έχει αποκτήσει έτσι και ένα πρόσωπο η αστυνομία συγκεκριμένο, δηλαδή θα δει κάποιος εμένα, έναν άλλο συνάδελφο, θα νιώσει λίγο πιο άνετα, θα εμπιστευτεί περισσότερο, κι όταν γνωρίζει ότι υπάρχουν ειδικές υπηρεσίες συμπεραίνεις ότι ο οργανισμός ο συγκεκριμένος νοιάζεται για αυτό που μου συμβαίνει άρα θα εμπιστευτώ, θα πάω.

Παρότι αναγνώρισε την ύπαρξη πολλών προβλημάτων στην διαχείριση των υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας από την αστυνομία και την ανάγκη επίλυσής τους, η Κατερίνα δεν αναφέρθηκε σε κανένα σημείο της συνέντευξης στο είδος αυτών των προβλημάτων. Η ανατροφοδότηση από τους/τις πολίτες που απευθύνονται στην αστυνομία και η προτεραιοποίηση της αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας από την ηγεσία της αστυνομίας και η στήριξη που φαίνεται να παρέχει στο εξειδικευμένο τμήμα, αναγνωρίζονται ως πρωτεύουσας σημασίας στο παραπάνω απόσπασμα. Ενώ καίριας σημασίας φαίνεται να είναι και η εξωστρέφεια που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια το αρμόδιο τμήμα.

Ο ρόλος των έμφυλων σχέσεων εξουσίας

Από τα παραπάνω μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι περισσότερες από τις πληροφορήτριές μου άσκησαν κριτική στον τρόπο που τόσο οι φορείς στους οποίους εργάζονται όσο και οι επίσημοι φορείς επιβολής του νόμου διαχειρίζονται το ζήτημα της τεκμηρίωσης της έμφυλης βίας. Ανέδειξαν αντιστάσεις που έχουν οι ίδιες αντιμετωπίσει και προσπάθησαν να τις ερμηνεύσουν.

Αντίθετα, οι πληροφορήτριές μου από τους φορείς επιβολής του νόμου, από την αστυνομία και τη δικαιοσύνη, τήρησαν μια στάση υπεράσπισης των φορέων τους οποίους ένιωθαν ότι εκπροσωπούσαν. Παρότι το δείγμα της έρευνας είναι μικρό και μη γενικεύσιμο, θεωρούμε ενδεικτική τη στάση των εκπροσώπων των δύο φορέων. Η Μαρία, συγκεκριμένα, προσπάθησε να τονίσει ότι η συγκεκριμένη Εισαγγελία στην

οποία εργάζεται έχει ψηλά το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας, κι ενώ ανέδειξε τα προβλήματα της υποστελέχωσης και της ουσιαστικής απουσίας ενός πληροφοριακού συστήματος που δυσχεραίνουν το έργο των υπαλλήλων, δεν άσκησε κάποια κριτική στον τρόπο επιτέλεσης του έργου της δικαιοσύνης. Η συλλογή στατιστικών δεδομένων από τους υπαλλήλους στις Εισαγγελίες φάνηκε να γίνεται σε ένα διαδικαστικό πλαίσιο, εξάλλου η συγκέντρωση των στοιχείων που αφορούν στην ενδοοικογενειακή βία γίνεται από τη Γενική Γραμματεία, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζεται η αξία καταγραφής και συγκέντρωσης έγκυρων και αξιοποιήσιμων στατιστικών δεδομένων για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Αντίστοιχα και η Κατερίνα, παρότι της έθεσα πολλά και διαφορετικά ερωτήματα σχετικά με πιθανά προβλήματα ή εμπόδια που ενδεχομένως να αντιμετώπισε, τήρησε μια «αυστηρά υπηρεσιακή στάση» και αρνήθηκε έντονα την ύπαρξη οποιασδήποτε αντίστασης κατά την εφαρμογή της νέας πολιτικής της αστυνομίας για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας:

Ερώτηση: Δεν συναντήσατε εμπόδια, δηλαδή κάποιος να μην θέλει να γίνει αυτό;

Απάντηση: *Όχι, όχι, όχι, όχι, όχι, όχι*, σε εμάς γίνονται όλα, πως να σας το πω; Εμείς ως ειδικοί παρέχουμε τα δεδομένα στην ηγεσία, τις απόψεις μας, επιχειρηματολογούμε και αποφασίζεται. Είναι πολύ συγκεκριμένες οι διαδικασίες. [...]

Ερ: Αλλά σε αυτή τη διαδικασία δεν συναντήσατε κάποιου είδους εμπόδιο;

Απ: *Όχι*, εμπόδιο άνθρωπο *όχι, όχι*.

Ερ: Άνθρωπο εννοώ, ναι, είτε συνάδελφο...

Απ: *Όχι, όχι, όχι*.

Ακόμα και όταν την ρώτησα αν δέχτηκε κάποια αντίδραση ως γυναίκα σε θέση ευθύνης, κάτι που δεν σκόπευα να κάνω, αλλά το αποφάσισα προσπαθώντας να βρω κάποια ρωγμή από την οποία να αναδυθεί κάποιο είδος αντίστασης για το οποίο ήμουν πεπεισμένη ότι βίωσε:

Ερ: Δεν δεχτήκατε κάποια αντίδραση εσείς ως γυναίκα που προΐστασθε του Τμήματος Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας;

Απ: *Όχι*, και μπορώ να πω ότι έχω τον σεβασμό που επιθυμώ από τους άντρες συναδέλφους μου και κυρίως τη στήριξη από την ηγεσία του σώματος, δηλαδή επειδή πολλές φορές ακούγεται ότι στην αστυνομία οι γυναίκες είναι λίγες, αριθμητικά είναι λίγες, αλλά δεν μπορεί κάποιος να πει ότι δεν αναλαμβάνουν, εγώ δηλαδή θεωρώ τον εαυτό μου ως ένα παράδειγμα ότι

δίνονται ευκαιρίες και σε γυναίκες, αλλά και σε νέους ανθρώπους σε πόστα ευθύνης, δίνονται ευκαιρίες, εγώ είμαι ευγνώμων και είναι πολύ τιμητικό για εμένα που μου έχει ανατεθεί αυτή η θέση και με έχει εμπιστευθεί η ηγεσία του σώματος να χειρίζομαι, να έχω αυτές τις αρμοδιότητες, δηλαδή, τι να πω, είμαι πολύ ευγνώμων. Όχι, δεν θα μπορούσα, δηλαδή, αν, επειδή λέτε για αντίδραση, αυτό σημαίνει ότι δεν θα ήμουν εδώ αν υπήρχε αντίδραση, θα είχε επιλεγεί κάποιος άλλος.

Ερ: Μπορεί να μην ήταν από την ηγεσία η αντίδραση, μπορεί να ήταν από κάποιο άλλο επίπεδο.

Απ: Όχι, νομίζω ότι και οι συνάδελφοι είναι πολύ, δεν ξέρω, εγώ προσωπικά δεν έχω δεχτεί ποτέ το παραμικρό και σε οποιοδήποτε υπηρεσιακό έτσι πόστο μου έχει ανατεθεί δεν είχα ποτέ πρόβλημα.

Ενδεχομένως η επιστροφή στον λόγο της Κατερίνας στην αποδοχή της ηγεσίας ως ένδειξη μη ύπαρξης οποιασδήποτε αντίστασης στην εφαρμογή ενός νέου τρόπου αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας να ενισχύει την σημαντικότητα του παράγοντα της υποστηρικτικής ιεραρχίας.

Αντίθετα από όσα υποστήριζαν οι συνομιλήτριές μου από τους φορείς επιβολής του νόμου, η μη αναγνώριση της έμφυλης βίας ως ενός θέματος πρωτεύουσας σημασίας από τους εν λόγω φορείς κάποιων κρατών μελών της ΕΕ με τους οποίους ήρθε σε επαφή το ΕΙΓΕ κατά την διεξαγωγή της έρευνας για τους δείκτες συντροφικής βίας, αναδείχθηκε στον λόγο της Άννας:

Οπότε και τώρα μπορεί να υπάρχει αντίσταση στο θέμα, δεν είμαστε εκεί που βρισκόμασταν όταν το ΕΙΓΕ ξεκίνησε να δουλεύει πάνω σε αυτό το θέμα, που τα κράτη μέλη θεωρούσαν «τι είναι αυτό που μας λέει το ΕΙΓΕ, τι έχουνε οι γυναίκες ας πούμε», ακούσαμε διάφορα σεξιστικά τότε που σήμερα δεν θα τολμούσε κανείς να τα πει.

Στο παραπάνω απόσπασμα διαφαίνεται η εσωτερικευση πατριαρχικών στερεοτύπων στα στελέχη κάποιων φορέων με τους οποίους ήρθε σε επαφή το ΕΙΓΕ, γεγονός που τους οδηγούσε στο να μην αναγνωρίζουν την έμφυλη βία ως κοινωνικό πρόβλημα και επομένως να αντιστέκονται στην συλλογή σχετικών στατιστικών δεδομένων. Η Άννα θεωρεί ότι με την ορατότητα που έχει λάβει πλέον το ζήτημα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τέτοιου είδους σεξιστικά σχόλια δεν θα είναι εύκολο να διατυπωθούν.

Η έλλειψη συνεργασίας των φορέων ως ένα παιχνίδι εξουσίας

Οι αντιστάσεις που ανιχνεύθηκαν παραπάνω στο πεδίο της δικαιοσύνης και αφορούν στην απρόσιτη στάση που φαίνεται να τηρεί και στην αναρμοδιότητα που φαίνεται να

δηλώνει το Υπουργείο Δικαιοσύνης αναφορικά με την εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης γενικότερα, αλλά και της συλλογής στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία ειδικότερα, προστίθενται και γενικότερες παρατηρήσεις αναφορικά με την έλλειψη συνεργασίας ανάμεσα και στους υπόλοιπους εμπλεκόμενους φορείς. Στον λόγο των πληροφορητριών της έρευνας καταγράφηκαν και ορισμένες ερμηνείες για αυτή την έλλειψη συνεργασίας.

Στο παρακάτω απόσπασμα, η Πηνελόπη αναφερόμενη και πάλι στο πρόγραμμα ανταλλαγής καλών πρακτικών που υλοποιεί η ΜΚΟ στην οποία εργάζεται σχολιάζει τις δυσκολίες που ενέχει η συμμετοχή πολλών φορέων και προσπαθεί να εξηγήσει τους λόγους που θεωρεί ότι οι φορείς «αμύνονται»:

Σε γενικές γραμμές είναι τόσο σύνθετο το θέμα αυτό, εμπλέκονται τόσοι πολλοί φορείς, οι οποίοι δεν θέλουν να συνεργαστούν μεταξύ τους για τους δικούς του λόγους ο καθένας. Ντάξει κι εμείς τώρα αυτή την προσπάθεια όταν την ξεκινήσαμε, το ξέραμε ότι είναι πολύ risky. [...] Όμως δεν μπορείς να μην το δοκιμάσεις γιατί μια στο εκατομμύριο να πετύχει και να αλλάξει κάτι μικρό, μεγάλη επιτυχία για την Ελλάδα. [...] Νομίζω ότι η άμυνα των φορέων έχει να κάνει με το ότι δεν θέλω να ξέρεις ακριβώς πώς δουλεύω και τι κάνω εσωτερικά κι αυτό είναι ένα μεγάλο πρόβλημα στο να μη θέλουνε να συνεργαστείς πραγματικά, επί της ουσίας.

Η ελπίδα αλλαγής έστω και ενός μικρού τμήματος της δαιδαλώδους και πολύ συχνά εχθρικής διαδικασίας την οποία πρέπει να ακολουθήσει ένα θύμα έμφυλης βίας όταν αποφασίσει να κινηθεί νομικά, φαίνεται να κινητοποιεί τη δράση της οργάνωσης, παρότι η πιθανότητα επιτυχίας της παρέμβασης θεωρείται σχεδόν απίθανη («μια στο εκατομμύριο»). Η αλλαγή που επιδιώκεται με την υλοποίηση του παραπάνω προγράμματος στοχεύει στην κάμψη των αντιστάσεων των φορέων απέναντι στη συνεργασία μεταξύ τους, ως ένας τρόπος ενίσχυσης των προσπαθειών αντιμετώπισης της έμφυλης βίας. Η έλλειψη ουσιαστικής συνεργασίας ανάμεσα στους φορείς αναδεικνύεται στον λόγο της Πηνελόπης ως μια συνειδητή επιλογή των φορέων καθώς φαίνεται να μην επιθυμούν να κοινοποιήσουν τον τρόπο λειτουργίας τους.

Σε αντίστοιχα συμπεράσματα φαίνεται να καταλήγει και η Σεμέλη στην προσπάθειά της να εξηγήσει τις αντιστάσεις που αντιμετώπισε και η ίδια στη συλλογή στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία:

Ένα σενάριο είναι αυτό, να μην έχω πραγματικό αντικείμενο, να μην δουλεύω πραγματικά και να θέλω να το κρύψω. Άλλο σενάριο είναι το ίδιο, επειδή ακριβώς είναι μικρό το αντικείμενο κι έχω καταφέρει κι έχω πάρει ένα μικρό κομματάκι του αντικειμένου να μη θέλω να το μοιραστώ, είναι το ίδιο από την άλλη όψη. Να το κρατήσω για μένα, θεωρώντας ότι άμα δίνω την πληροφορία θα μου πάρουν το αντικείμενο κι ότι μετά θα είμαι άχρηστη εγώ. [...] Κι ένα τρίτο σενάριο είναι η άσκηση εξουσίας, γιατί η πληροφορία είναι δύναμη.

Έχω αυτή την πληροφορία, αλλά δεν θέλω να σου τη δώσω για να είμαι σημαντική μέσα στον φορέα και τη δίνω την πληροφορία που έχω αντλήσει με τη δική μου τη δουλειά στην ιεραρχία ή εκεί που θεωρώ ότι θα ωφεληθώ. Δεν την δίνω στη συνάδελφο για να είμαι εγώ η σημαντική συνάδελφος που έχει την πληροφορία, για να έχω εγώ την εξουσία.

Μέσα από τρία ξεχωριστά «σενάρια» η Σεμέλη ουσιαστικά ερμηνεύει την αντίσταση των φορέων στο μοίρασμα στοιχείων για την έμφυλη βία ως ένα παιχνίδι εξουσίας. Η «πληροφορία» γίνεται αντιληπτή στο παραπάνω απόσπασμα ως «δύναμη» και η κατοχή της ως «άσκηση εξουσίας». Έτσι, όσοι και όσες δεν κατέχουν αυτή τη δύναμη προσπαθούν να το αποκρύψουν από φόβο μην αποκαλυφθούν, ενώ όσοι και όσες την κατέχουν φοβούνται να τη μοιραστούν, για να μην χάσουν αυτή τη δύναμη, ή την χρησιμοποιούν με τρόπους προς δικό τους όφελος. Αναδεικνύεται, επομένως, στα παραπάνω αποσπάσματα του λόγου της Σεμέλης και της Πηνελόπης η επιβεβαίωση των θεωρητικών προσεγγίσεων που εξετάστηκαν στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας αναφορικά με την κεντρικότητα των σχέσεων εξουσίας στη μελέτη των αντιστάσεων (Agócs, 1997· Lombardo & Mergaert, 2013 · Prügl, 2010· Mergaert & Lombardo, 2014), καθώς και με την σημασία υπεράσπισης των προνομίων των κυρίαρχων ομάδων (Flood κ.α. 2020).

Ο ρόλος της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων

Ο ρόλος του Παρατηρητηρίου Ισότητας των Φύλων και η συμβολή του στη συγκέντρωση στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία αναδείχθηκε στον λόγο συνομιλητριών μου που έχουν συνεργαστεί με αυτό το Τμήμα της ΓΓΔΟΠΦ, έχουν συλλέξει υλικό από αυτό ή γνωρίζουν τη δράση του. Ωστόσο, το γεγονός ότι εγώ εργάζομαι στο εν λόγω Τμήμα θεωρώ ότι απέτρεψε τις συνομιλήτριές μου από το να ασκήσουν κάποια κριτική αναφορικά με τις υπαρκτές ελλείψεις στα συλλεγόμενα στατιστικά. Ίσως, όμως, όπως στην περίπτωση της Δήμητρας, να αναγνωρίστηκε η προσπάθεια ανταπόκρισης σε αυτό το αίτημα, παρά τις όποιες ελλείψεις.

Ως μέλος της αρχικής ομάδας που σχεδίασε το Παρατηρητήριο, η Δήμητρα δηλώνει την ικανοποίησή της για τα αποτελέσματα που έχουν επιτευχθεί, καθώς σε άλλο μέρος του λόγου της αναφέρει ότι «αυτό ήταν το όνειρο, να γίνει κάποια στιγμή, να πάρει σάρκα και μορφή». Η ίδια περιγράφει την κατάσταση που επικρατούσε στο

παρελθόν αναφορικά με την συγκέντρωση και τη δημοσιοποίηση στατιστικών δεδομένων για τη βία κατά των γυναικών ως εξής:

Δεν υπήρχε τίποτα προηγουμένως ήταν η μαύρη θάλασσα, δεν υπήρχε τίποτα, δηλαδή ευτυχώς, στελεχώθηκε το Παρατηρητήριο και είσαστε εσείς εκεί και μπορούμε να έχουμε κάποια βασικά στοιχεία, πριν δεν υπήρχαν ούτε αυτά. Είναι θαύματα αυτά που έχετε κάνει, είναι θαύμα το ότι η Ελλάδα έχει βγάλει 2 εθνικές εκθέσεις, κατάλαβες τι σου λέω; Με στοιχεία. Είναι θαύμα που η αστυνομία έχει αρχίσει βγάζει ετήσιες εκθέσεις σιγά σιγά, όλα αυτά είναι τα θετικά.

Ως εμπειρογνώμονας φύλου εδώ και τουλάχιστον 20 χρόνια η Δήμητρα αναστοχάζεται την εξέλιξη της συλλογής και δημοσιοποίησης στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία στην Ελλάδα και την αποτιμά ως εξαιρετικά θετική. Η τοποθέτησή της αυτή ήρθε και σαν απάντηση προς τη ματαίωση που ενίοτε βιώνω ως εργαζόμενη στο υπό διερεύνηση πεδίο. Η εξέλιξη αυτή, όπως φάνηκε και σε άλλα σημεία του λόγου της ως τώρα, αποτελεί συνέπεια πολλών παραγόντων και η αποτίμησή της σε ένα ευρύτερο πλαίσιο οφείλει να λειτουργεί ως κίνητρο και όχι ως λόγος επανάπαυσης.

Η δράση του Παρατηρητηρίου αναγνωρίστηκε και από τη Λουκία, η οποία ως ανεξάρτητη εμπειρογνώμονας είχε συλλέξει στο παρελθόν μέρος των απαιτούμενων στατιστικών δεδομένων για την έρευνα του EIGE:

Την επόμενη χρονιά μου τα είχατε στείλει εσείς όλα μαζεμένα, οπότε ήταν πολύ διευκολυντικό.

Ο ρόλος που έπαιζαν οι δείκτες του EIGE, σε συνδυασμό με την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, περιγράφεται από τη Σεμέλη, εργαζόμενη στο Παρατηρητήριο, αναφερόμενη στη «διαπραγμάτευση», όπως την χαρακτηρίζει, με τους φορείς για την παροχή των στατιστικών στοιχείων:

Όταν ψηφίστηκε η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και είδαμε και το ερωτηματολόγιο της GREVIO, κατάλαβα ότι αυτό που είχε κάνει το EIGE ήταν πολύ σημαντικό, αυτός ήταν ένας τρόπος να ξεκινήσει μια διαπραγμάτευση με τις υπηρεσίες, να έχω από τη μία έναν νόμο και κάποιους δείκτες, να μη φαίνεται ότι τα έβγαλα από το κεφάλι μου, ότι επικαλούμαι κάποιον, κάποιον αξιόπιστο. Αυτούς τους δείκτες εγώ χρησιμοποίησα, οχυρώθηκα πίσω από αυτούς, θεώρησα ότι για εκκίνηση καλά ήταν. Μετά πηγαίναμε στις υπηρεσίες και διαπραγματεύομασταν τους δείκτες του EIGE.

Είναι εξαιρετικά εύγλωττος ο τρόπος που η Σεμέλη περιγράφει τη λειτουργία των δεικτών της συντροφικής βίας που είχε καταρτίσει το EIGE, καθώς λειτούργησαν ως «οχυρό» στη «μάχη» για τη συλλογή των εν λόγω στατιστικών. Η προσπάθεια αλλαγής του τρόπου καταγραφής των περιστατικών έμφυλης βίας που διαχειρίζεται ο

κάθε φορέας γίνεται αντιληπτή ως ένας αγώνας «διαπραγμάτευσης», στον οποίο οι συμμετέχουσες πρέπει να είναι εξοπλισμένες με τα κατάλληλα πυρομαχικά – νομοθετικά κείμενα και συγκεκριμένους δείκτες στατιστικών δεδομένων.

Η Άννα, στο παρακάτω παράθεμα, αποτιμά συνολικά τη στάση των εκπροσώπων των υπό διερεύνηση φορέων της Ελλάδας ως θετική συγκριτικά με τις αντιστάσεις που αρθρώθηκαν από εκπροσώπους άλλων χωρών, αναγνωρίζοντας παράλληλα και το ρόλο του Παρατηρητηρίου στη διαδικασία της συγκέντρωσης όσο το δυνατόν περισσότερο συγκρίσιμων στοιχείων:

Η Ελλάδα δεν ήταν η χώρα που μας είπε «τι τα θέλει το EIGE και συλλέγει στοιχεία;». Μπορεί να μην είχε μεν τα στοιχεία που το EIGE χρειαζότανε, δεν υπήρχε καλό data collection, αλλά έκανε μεγάλη προσπάθεια με το Παρατηρητήριο να βελτιώσουν τα στοιχεία που συγκεντρώνονται στην Ελλάδα και να μπορέσουν να δώσουν τέτοια στοιχεία στο EIGE.

Να μη συμμετέχουν συμμετέχοντας

Παρότι, λοιπόν, μέρος των συμμετεχουσών αναγνώρισε τη θετική συνεισφορά ενός Τμήματος της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων, αλλά και της πρωτοβουλίας έκδοσης Ετήσιας Έκθεσης για τη Βία κατά των Γυναικών εκ μέρους της Γενικής Γραμματείας συνολικά, ένα άλλο μέρος αυτών επέλεξε να αναδείξει ορισμένες μορφές παθητικής αντίστασης που έχουν παρατηρηθεί στο εσωτερικό και αυτού του θεσμικού φορέα. Τα δύο σχετικά σημεία, τα παραθέματα της Δήμητρας και της Πηνελόπης που ακολουθούν, αφορούν στην αποποίηση ανάληψη ευθύνης.

Σε ερώτησή μου προς τη Δήμητρα αναφορικά με τους λόγους που αποφασίστηκε η διαχείριση της βάσης δεδομένων του δικτύου δομών να γίνεται από την ΕΕΤΑΑ και όχι από την ίδια τη Γενική Γραμματεία, μου απάντησε ότι:

Από την αρχή του έργου *δεν μπορούσε* η Γενική Γραμματεία να φιλοξενήσει τη βάση δεδομένων, *δεν την ήθελαν*, τους ήταν *ανοίκειο*.

Φάνηκε, δηλαδή, ότι η μη εξοικείωση των στελεχών με τη διαχείριση στατιστικών δεδομένων λειτούργησε αποτρεπτικά ως προς την ανάληψη του εν λόγω τμήματος της εφαρμοζόμενης πολιτικής για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας.

Ενώ, αναφορικά με το ευρύτερο πεδίο της αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών, και όχι αυστηρά στη συλλογή στατιστικών δεδομένων, η Πηνελόπη στάθηκε τον ρόλο της ΓΓ στο υπό υλοποίηση πρόγραμμα που προαναφέρθηκε:

Στη Γενική Γραμματεία φαίνεται σαν να μη θέλουνε, αλλά δεν θέλουν να το πούνε ξεκάθαρα το «όχι», γιατί η αλήθεια είναι ότι αν πουν ξεκάθαρα όχι θα είναι ντροπή. Οπότε υποθέτω ότι όλο αυτό τον χρόνο τον τρώνε για να βρουνε ένα εύσημο τρόπο για να μη συμμετέχουν συμμετέχοντας.

Το να μη συμμετάσχει η Γενική Γραμματεία σε ένα πρόγραμμα που στόχο έχει την διευκόλυνση των γυναικών θυμάτων έμφυλης βίας αναγνωρίζεται ως «ντροπή», έτσι η απροθυμία συμμετοχής μετασχηματίζεται σε μια παθητική αντίσταση, μέσω της αποποίησης ανάληψης ευθύνης, που αποκρυσταλλώνεται στο παραπάνω απόσπασμα εξαιρετικά εύγλωττα μέσω της φράσης «να μη συμμετέχουν συμμετέχοντας».

Η παραπάνω στάση γενικεύεται από τη Σεμέλη στο επίπεδο της χώρας:

Οι αλλαγές σε αυτή τη χώρα γίνονται πάρα πολύ αργά, πάρα πολύ αργά, γιατί έχουμε μια τέτοια κουλτούρα, όπου λέμε «ναι, να γίνει αυτό, αρκεί να το κάνει κάποιος άλλος, εγώ να μην είμαι, γίνεται να μην είμαι εγώ;».

Φαίνεται ότι η αλλαγή αργεί να επέλθει καθώς η Ελλάδα αναπαρίσταται να διαπνέεται από μια κουλτούρα «αντίστασης» απέναντι σε εφαρμοζόμενες πολιτικές. Συγκεκριμένα, η αποδοχή της αλλαγής περιορίζεται σε ένα φαινομενικό επίπεδο, ενώ η αποποίηση ανάληψης ευθύνης αναδεικνύεται για ακόμη μια φορά στο υπό εξέταση υλικό.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Στο επίκεντρο της παρούσας έρευνας βρίσκονται οι αντιστάσεις που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή πολιτικών ισότητας. Επιχειρώντας μια πρώτη μελέτη σχετικών αντιστάσεων στο συγκείμενο της Ελλάδας, εστίασαμε στο πεδίο της αντιμετώπισης της έμφυλης βίας και περισσότερο συγκεκριμένα στη συλλογή στατιστικών δεδομένων. Η συλλογή έγκυρων και αξιόπιστων δεδομένων για την έμφυλη βία αποτελεί απαραίτητο εργαλείο για την ανάδειξη της όσο το δυνατόν πληρέστερης εικόνας της έκτασης και των χαρακτηριστικών της έμφυλης βίας, καθώς και για την αξιολόγηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών, αλλά και τον σχεδιασμό νέων στοχευμένων πολιτικών. Μέσα από τον εντοπισμό των δρώντων και των μηχανισμών που χρησιμοποιούνται για την εναντίωση απέναντι σε μια εφαρμοζόμενη πολιτική, το πρόβλημα των αντιστάσεων γίνεται ορατό και επιτρέπει την ανάδειξη τρόπων αντιμετώπισής τους.

Ως εργαζόμενη στο υπό διερεύνηση πεδίο, αλλά και ως αποδέκτρια ενός πλήθους αντιστάσεων, λόγω του ρόλου μου ως εκείνης που αναζητά τα στοιχεία, συνειδητοποιώ, κατά τη σύνταξη αυτών των συμπερασματικών παρατηρήσεων, ότι η παρούσα εργασία λειτούργησε και ως ένας τρόπος διαχείρισης των ματαιώσεων που βιώνω στην εργασία μου. Μου δόθηκε, δηλαδή, η ευκαιρία να διερευνήσω και να καταλάβω ένα σημαντικό μέρος των λόγων που δεν επιτρέπουν τη συλλογή έγκυρων και αξιοποιήσιμων στατιστικών δεδομένων που με τη σειρά τους θα οδηγήσουν στη χάραξη αποτελεσματικών πολιτικών για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας στην Ελλάδα.

Μέσα από τη διαδρομή της παρούσας έρευνας, εκτιμώ ότι αυτό που αναδείχθηκε αναφορικά με τις αντιστάσεις αφορά στη σημασία της πλασίωσης της εκάστοτε πολιτικής. Όταν το αίτημα της συλλογής στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη βία τίθεται αποκομμένο από μια ευρύτερη πολιτική αντιμετώπισης του φαινομένου, είναι περισσότερο πιθανό να συναντήσει μεγαλύτερες αντιστάσεις. Ενώ, παράλληλα, όταν η ευρύτερη αυτή πολιτική δεν θέτει στο επίκεντρό της τις έμφυλες σχέσεις εξουσίας ως τη γενεσιουργό αιτία της έμφυλης βίας, αδυνατεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το φαινόμενο. Ακόμη, αναδείχθηκε ένα είδος θεσμικής αντίστασης, όπου όταν τα στελέχη που βρίσκονται σε ανώτερη θέση στην ιεραρχία δεν αναγνωρίζουν τη σημασία συλλογής των υπό διερεύνηση στατιστικών

δεδομένων, η διαδικασία δεν προτεραιοποιείται στο εσωτερικό του εκάστοτε μηχανισμού με αποτέλεσμα να μην δρομολογούνται οι απαραίτητες αλλαγές στην οργάνωση της εργασίας εντός του εκάστοτε θεσμού.

Από την ποιοτική έρευνα αναδείχθηκαν αντιστάσεις που έχουν παρατηρηθεί και σε άλλες έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε ευρωπαϊκά κράτη αναφορικά με την εφαρμογή πολιτικών ισότητας, ενώ αναδείχθηκαν και παράγοντες που ενισχύουν ή αποδυναμώνουν τις αντιστάσεις. Καταρχάς, μέσα από την εξέταση των στατιστικών στοιχείων που συλλέγουν οι δύο φορείς επιβολής του νόμου διαφάνηκαν ορισμένα στοιχεία που υποδηλώνουν μια διαφορετική προσέγγιση απέναντι στο φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας. Ενδεχομένως ένα μέρος αυτής της διαφοράς να ερμηνεύεται και από την διαφορετική στελέχωση και χρηματοδότηση των δύο φορέων.⁴⁴ Ένα από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας αφορά στην κατανομή της εργασίας εντός του χώρου εργασίας. Η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού, ως αποτέλεσμα και της υποχρηματοδότησης του δημοσίου τομέα, οδηγεί ορισμένα από τα στελέχη των οργανισμών που επιφορτίζονται με τη συγκέντρωση στατιστικών δεδομένων για την ικανοποίηση των υποχρεώσεων του ελληνικού κράτους απέναντι σε διεθνείς θεσμούς, στο να αναρωτιούνται «ποιος/α θα τα κάνει αυτά;» και να προβάλλουν αντίσταση σε αυτή τη διαδικασία. Η περαιτέρω διερεύνηση του ευρήματος που αφορά σε ζητήματα οργάνωσης και ανθρώπινου δυναμικού θα μπορούσε να προσεγγιστεί και μέσα από το πεδίο της κοινωνιολογίας της εργασίας (Hodson, 1995).

Η αστυνομία συστήνοντας εξειδικευμένο τμήμα αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας και προχωρώντας παράλληλα στην απαραίτητη τροποποίηση των εργαλείων για τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση των στατιστικών δεδομένων, με στόχο την καλύτερη αξιολόγηση των παρεμβάσεων της, φαίνεται να έχει αναγνωρίσει την ανάγκη αλλαγής του τρόπου διαχείρισης των περιστατικών έμφυλης βίας που καλείται να διαχειριστεί, αλλά και τη λειτουργία των δεδομένων σε αυτή τη διαδικασία.

Αντίθετα, αναφορικά με την άσκηση της ποινικής δικαιοσύνης, η απρόσιτη στάση που φάνηκε μέσα από τον λόγο των συμμετεχουσών στην έρευνα να κρατά,

⁴⁴ Όπως με πληροφόρησε η Κατερίνα κατά την συνέντευξη, όλα τα στελέχη του Τμήματος Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας της ΕΛ.ΑΣ. είναι νέα σε ηλικία και απόφοιτοι/ες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, συνήθως κοινωνικών επιστημών. Ενώ, η χρηματοδότηση καθίσταται σαφής τόσο από την ίδρυση και τη στελέχωση ενός Τμήματος επιτελικού χαρακτήρα σε 73 σημεία όσο και από τη δυνατότητα ανάπτυξης σύγχρονων υπολογιστικών εργαλείων.

μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι δεν έχει ακόμα δώσει φωνή στο αίτημα αλλαγής συνολικότερα του τρόπου αντιμετώπισης της έμφυλης βίας. Παρότι οι Εισαγγελίες ανταποκρίνονται στα αιτήματα συλλογής των αιτούμενων στατιστικών δεδομένων, η έλλειψη εργαλείων για την ορθότερη καταγραφή και αξιοποίησή τους και η απροθυμία αναγνώρισης της ανάγκης αλλαγής του συνολικού τρόπου προσέγγισης του φαινομένου που αναφέρθηκε να παρουσιάζει το Υπουργείο Δικαιοσύνης οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η έμφυλη βία διαφαίνεται να αποτελεί ακόμα ένα δευτερεύον ζήτημα.

Ακόμη, μέσα από τον λόγο των συμμετεχουσών στην έρευνα που δεν εργάζονται στους φορείς επιβολής του νόμου, η συνολική στάση της δικαιοσύνης παρουσιάστηκε ως άκαμπτη. Οι αντιστάσεις που αναδείχθηκαν αφορούν στην αποποίηση της ευθύνης συλλογής διοικητικών δεδομένων από τα δικαστήρια της χώρας, η αδράνεια αναφορικά με την εφαρμογή νέου τρόπου αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας κατόπιν της κύρωσης της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης –εξαιρέση αποτελεί η σχετική εγκύκλιος του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου το 2021–, αλλά και ο κατευνασμός που παρατηρήθηκε να εφαρμόζεται σε ορισμένες περιπτώσεις που καλείται να συμμετάσχει σε δράσεις που απαιτούν τη συνεργασία ανάμεσα σε διαφορετικούς φορείς.

Από την επεξεργασία του υλικού της έρευνας επιβεβαιώθηκε ο σημαντικός ρόλος ενός ισχυρού νομικού πλαισίου, καθώς η κύρωση της Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης από την Ελλάδα το 2018 (Ν. 4531/2018) αναδείχθηκε ως ο κινητήριος μοχλός αναφορικά με τη συλλογή στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία. Το νομικό πλαίσιο λειτουργεί τόσο ως ένα δεσμευτικό εργαλείο όσο και ως ένας οδηγός για τη συλλογή των απαραίτητων στοιχείων. Παράλληλα, το νομοθετικό πλαίσιο αναμένεται να ισχυροποιηθεί περισσότερο με την πρόταση που κατέθεσε την 8^η Μάρτη 2022 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υιοθέτηση οδηγίας για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (COM/2022/105 final). Η πρόταση περιλαμβάνει ξεχωριστό άρθρο (44) για τη συλλογή δεδομένων σε ετήσια βάση, ενισχύοντας τον ρόλο του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Ισότητας των Φύλων (EIGE), αλλά και για τη διενέργεια πληθυσμιακής έρευνας ανά πενταετία υπό την καθοδήγηση της Eurostat.

Παράλληλα, η κινητοποίηση των στελεχών μιας δημόσιας υπηρεσίας προς την κατεύθυνση της συλλογής στατιστικών στοιχείων για την έμφυλη βία φαίνεται σε ορισμένες περιπτώσεις να προσκρούει σε θεσμικές αντιστάσεις, καθώς εξαρτάται από

την στάση της διοικητικής και πολιτικής ιεραρχίας. Η προτεραιοποίηση της υπό εξέταση δράσης φάνηκε να επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από την πολιτική βούληση, αλλά και από τον βαθμό της υποχρεωτικότητας, δηλαδή από την ύπαρξη ενός δεσμευτικού πλαισίου σύμφωνα με το οποίο η μη ανταπόκριση του φορέα θα επισύρει κάποια κύρωση ή/και πρόστιμο. Εντούτοις καταγράφηκαν και ορισμένες ερμηνείες που αφορούσαν σε δομικά προβλήματα των εμπλεκόμενων φορέων. Η άρνηση των φορέων να μοιραστούν μεταξύ τους δεδομένα, αλλά και τρόπους διαχείρισης των περιστατικών έμφυλης βίας που εξυπηρετούν, έγινε αντιληπτή από ένα μέρος των συμμετεχουσών ως άμυνα για τη διατήρηση του status quo του φορέα.

Κομβική αναδείχθηκε και η σημασία της κοινωνικής πίεσης και της κοινωνικοπολιτικής επικαιρότητας, καθώς η ορατότητα που έλαβε το φαινόμενο της έμφυλης βίας από το πρώτο κύμα της πανδημίας covid-19 αναγνωρίστηκε από τις περισσότερες συμμετέχουσες στην έρευνα ως καταλυτικής σημασίας για την ευαισθητοποίηση ευρύτερων τμημάτων της ελληνικής κοινωνίας και ανάδειξης της αναγκαιότητας για την αντιμετώπισή του.

Προσπαθώντας να αποφύγουμε την επικέντρωση σε αφηρημένες διοικητικές δομές, εστίασαμε στην αλληλεπίδραση των δρώντων υποκειμένων έτσι ώστε να φωτίσουμε πλευρές του τρόπου με τον οποίο θεσμοποιείται μια συμπεριφορά που ενισχύει τα πατριαρχικά χαρακτηριστικά που έχει φανεί στις σχετικές ευρωπαϊκές έρευνες να διαμορφώνουν την επικρατούσα κουλτούρα των υπό εξέταση δομών. Καθώς οι υπό εξέταση αντιστάσεις ανακύπτουν εντός ενός συστήματος έμφυλων σχέσεων εξουσίας, η μη προτεραιοποίηση της αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας από τη δικαστική εξουσία στην Ελλάδα φαίνεται να ενισχύει τις θεωρήσεις που ερμηνεύουν την ατιμωρησία των ανδρών δραστών ως επιβεβαίωση της ανδρικής κυριαρχίας που επιτρέπει την αναπαραγωγή της έμφυλης ανισότητας (Kurz, 1989· Crenshaw, 1991· Dobash et al., 1992).

Οι αντιστάσεις στην καταγραφή των στοιχείων αναφορικά με τη βία κατά των γυναικών οδηγεί στη μη ορθή αποτύπωση του φαινομένου, επιτρέποντας αναπαραστάσεις που διαστρεβλώνουν την κοινωνική πραγματικότητα, αποσιωπούν τον έμφυλο χαρακτήρα της ενδοοικογενειακής βίας και τις διαστάσεις της, αποτρέποντας την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου. Η παρούσα εργασία, μέσα από τη μελέτη ενός τμήματος της εμπειρίας που καταγράφεται στο συγκεκριμένο της Ελλάδας αναφορικά με την υλοποίηση πολιτικών ισότητας, διαπίστωσε ότι η εφαρμογή πολιτικών ισότητας αποτελεί μια σισύφεια προσπάθεια (Benschop &

Verloo, 2006), αλλά και ότι οι αντιστάσεις που παρατηρούνται σε αυτή τη διαδικασία μπορούν να ιδωθούν και ως ένας δείκτης πραγματικού μετασχηματισμού (Flood κ.α. 2020: 395· EIGE, 2016: 47). Θα είχε, επίσης, ενδιαφέρον η περαιτέρω διερεύνηση των αντιστάσεων στο ελληνικό συγκείμενο σε λιγότερο εμβληματικούς τομείς για την πατριαρχία, όπως για παράδειγμα στη διάχυση του φύλου σε όλες τις πολιτικές [gender mainstreaming], μιας πολιτικής που έχει μελετηθεί ευρέως στο ευρωπαϊκό επίπεδο, και η οποία στην Ελλάδα πλαισιώνεται μεν από τον νόμο για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας (Ν. 4604/2019), αλλά δεν διαθέτει κάποια κοινωνική υποστήριξη.

Η διεθνής εμπειρία που καταγράφηκε στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, αλλά και οι αλλαγές που συντελούνται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα αναφορικά με την πλαισίωση των πολιτικών ισότητας μέσα από το πρίσμα της οικογένειας και της αντιμετώπισης του δημογραφικού προβλήματος, τονίζουν την «ανάγκη συνεχούς επαγρύπνησης για τα κεκτημένα τα οποία απειλούνται συχνά από δημόσιες παρεμβάσεις και αντίθετες πολιτικές προτεραιότητες» (Στρατηγάκη, 2018: 115). Ενώ, σύμφωνα με τις μελέτες που έχουν διενεργηθεί στο ευρωπαϊκό πεδίο, οι αντιστάσεις που αρθρώνονται απέναντι στην ισότητα των φύλων συνδέονται πολιτικά με την ενίσχυση του ακροδεξιού λόγου και η αντιμετώπισή τους απαιτεί την περαιτέρω ενίσχυση του φεμινιστικού λόγου και των δημοκρατικών θεσμών (Verloo, 2018). Ο μετασχηματισμός του θεσμικού φορέα για την ισότητα των φύλων που συντελείται στην Ελλάδα και αναμένεται να αποκρυσταλλωθεί τα επόμενα χρόνια, αποτελεί ένα εύφορο πεδίο μελλοντικής έρευνας υπό το πρίσμα των υπό εξέταση αντιστάσεων.

Η αναγνώριση της αξίας των έγκυρων στατιστικών δεδομένων της έμφυλης βίας αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μιας ευρύτερης πολιτικής αντιμετώπισης του φαινομένου. Επίσης, η συστηματική συλλογή και δημοσιοποίηση αυτών των στοιχείων οφείλει να είναι διαρκής και επαναλαμβανόμενη στο χρόνο, εντασσόμενη σε μια ευρύτερη πολιτική καταπολέμησης της έμφυλης βίας στην Ελλάδα. Εντούτοις, η ποσοτική μέτρηση της ανισότητας (ή της έμφυλης βίας εν προκειμένω) αποτελεί ένα εργαλείο που ενέχει περιορισμούς –ορισμένοι εκ των οποίων εξετάστηκαν στα πλαίσια της παρούσας εργασίας– και κινδύνους, όπως η επικέντρωση στα στοιχεία και η απομάκρυνση από τους διακηρυγμένους στόχους (βλ. Meier et al, 2005).

Η παρούσα σκιαγράφηση μέρους των αντιστάσεων που ενδέχεται να προκύψουν κατά την προσπάθεια εφαρμογής μιας πολιτικής ισότητας των φύλων

στοχεύει να λειτουργήσει ως ένα χρήσιμο εργαλείο για την αναγνώριση χαρακτηριστικών των αντιστάσεων που είναι πιθανό να αναδυθούν, αλλά και παραγόντων αποδυνάμωσής τους. Η συστηματικότερη μελέτη των αντιστάσεων στην εφαρμογή πολιτικών ισότητας στην Ελλάδα θα φέρει στην επιφάνεια καλυμμένα προβλήματα και θα ανοίξει έναν νέο δρόμο για την καταπολέμηση της έμφυλης ανισότητας. Θα ήθελα να ενθαρρύνω τη διεύρυνση του αντικειμένου και του πεδίου της παρούσας έρευνας –πέρα από τη συλλογή στατιστικών δεδομένων– με την ένταξη των συνολικών δράσεων που απαρτίζουν τις πολιτικές αντιμετώπισης της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας στην Ελλάδα, μέσα από τη χρήση των θεωρητικών και μεθοδολογικών εργαλείων που προτείνονται εδώ, καθώς έτσι θα αναδεικνύονταν με πληρέστερο τρόπο τόσο οι αντιστάσεις όσο και οι στρατηγικές αντιμετώπισής τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αβραμοπούλου, Ε. (2019). Επίμετρο. Όνειρο/ειρωνεία: Το δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα, πέρα από τα δικαιώματα». Στο S. DeGooyer, A. Hunt, L. Maxwell, S. Μοyn. *Το δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα, πέρα από τα δικαιώματα* (σ. 173-199). Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Αθανασίου, Α. (2006). Gender Trouble: Η φεμινιστική θεωρία και πολιτική μετά την αποδόμηση της ταυτότητας. *Σύγχρονα Θέματα*, 94, 62-71.
- Βαΐου, Ν., Πετράκη, Γ. & Στρατηγάκη, Μ. (2021). Εισαγωγή. Στο Ν. Βαΐου, Γ. Πετράκη & Μ. Στρατηγάκη (επιμ.). *Έμφυλη βία – Βία κατά των γυναικών* (σ. 11-21). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Bourdieu, P. (2015). *Η ανδρική κυριαρχία*. Αθήνα: Πατάκη.
- Brown, W. (2017). *Η καταστροφή του δήμου: Η λαθραία επανάσταση του νεοφιλελευθερισμού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Butler, J. (2009). *Αναταραχή Φύλου: Ο Φεμινισμός και η Ανατροπή της Ταυτότητας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- ΓΓΟΠΦ (2020). *Πρώτη Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών*. Διαθέσιμη εδώ: <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2020/12/1η-Έκθεση-για-τη-Βία-κατά-των-Γυναικών.pdf>.
- ΓΓΔΟΠΦ (2021). *Δεύτερη Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών*. Διαθέσιμη εδώ: <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2021/11/2h-ethsia-ekthesi.pdf>.
- Davis, A. (2014). *Γυναίκες, φυλή και τάξη*. Αθήνα: Αρχείο 71.
- Εθνικό Παρατηρητήριο για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών (2004). *Πρώτη Εθνική Έκθεση της Ελλάδας*. Εργαστήριο Σπουδών Φύλου, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμη εδώ: www.genderpanteion.gr.
- Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). *Έμφυλη βία: Πόσο συμβάλλει στην αποτελεσματική προστασία των θυμάτων έμφυλης βίας η λειτουργία ξενώνων φιλοξενίας*; Έκθεση ελέγχου: 4/2021. Διαθέσιμη εδώ: <https://www.elsyn.gr/sites/default/files/EKΘΕΣΗ%20ΕΛΕΓΧΟΥ%204%20ΕΜΦΥΛΗ%20ΒΙΑ.pdf>.

- Μαραμπουτάκη, Χ. (2021). Φύλο και σεξουαλικότητα: το έγκλημα του βιασμού στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα. Στο Ν. Βαΐου, Γ. Πετράκη & Μ. Στρατηγάκη (επιμ.). *Έμφυλη βία – Βία κατά των γυναικών* (σ. 25-36). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Mason, J. (2009). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Μπέργκερ Π. Α. & Τ. Λούκμαν (2003), *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας. Μια πραγματεία στην κοινωνιολογία της γνώσης*, Αθήνα: Νήσος.
- Μπραϊντόττι, Ρ. (2014). *Νομαδικά υποκείμενα: Ενσωματότητα και έμφυλη διαφορά στη σύγχρονη φεμινιστική θεωρία*. Αθήνα: Νήσος.
- Ουόκερ, Λ. (1989). *Η κακοποιημένη γυναίκα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (2018). Τι μάθαμε για την έμφυλη ανισότητα: από τη θεωρία στην πολιτική. Στο Ν. Βαΐου & Α. Ψαρρά (επιμ.). *Πρακτικά ημερίδας «Εννοιολογήσεις και πρακτικές του φεμινισμού. Μεταπολίτευση και “μετά”*» (σ. 39-49). Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.
- Παπαρρήγα-Κωσταβάρα, Κ. (2007). *Βιασμός. Το έγκλημα, η δίκη, ο νόμος και οι κοινωνικές αντιλήψεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παρατηρητήριο Ισότητας των Φύλων (2019). *23^ο Ενημερωτικό Σημείωμα για την έμφυλη βία στην Ελλάδα*. ΓΓΟΠΠΦ. Διαθέσιμο εδώ: <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2019/11/Παρατηρητήριο-ΓΓΟΠΠΦ-23ο-Ενημερωτικό-Σημείωμα-Έμφυλη-Βία.pdf>.
- Παρατηρητήριο Ισότητας των Φύλων (2020). *27^ο Ενημερωτικό Σημείωμα για την έμφυλη βία στην Ελλάδα*. ΓΓΟΠΠΦ. Διαθέσιμο εδώ: <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2021/01/27ο-Ενημερωτικό-Σημείωμα-Έμφυλη-Βία.pdf>.
- Phillips, L. & M. Jørgensen (2009). *Ανάλυση Λόγου. Θεωρία και Μέθοδος*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Στρατηγάκη, Μ. (2007). *Το Φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Στρατηγάκη, Μ. (2009). Μετανάστριες «χαμένες στη μετάφραση» των ευρωπαϊκών πολιτικών. Στο Ν. Βαΐου & Μ. Στρατηγάκη (επιμ.). *Το Φύλο της Μετανάστευσης* (σ. 195-224). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Στρατηγάκη, Μ. (2018) Πολιτικές ισότητας στη Μεταπολίτευση. Θετικά βήματα, συνεχιζόμενα κενά. Στο Ν. Βαΐου & Α. Ψαρρά (επιμ.). *Πρακτικά ημερίδας «Εννοιολογήσεις και πρακτικές του φεμινισμού. Μεταπολίτευση και “μετά”*»

- (σ. 115-125). Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.
- Στρατηγάκη, Μ. (2021). *Πολιτικές ισότητας των φύλων: ΟΗΕ, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Τσιώλης, Γ. (2016). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες. Στο Γ. Πυργιωτάκης & Χρ. Θεοφιλίδης (επιμ.). *Ερευνητική μεθοδολογία στις κοινωνικές επιστήμες και στην εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και ερευνητική πράξη* (σ. 473-498). Αθήνα: Πεδίο.
- Τσιώλης, Γ. (2018). Η θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.). *Ερευνητικές Διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές-Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης* (σ. 97-125). Πανεπιστήμιο Κρήτης: Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.
- Χαλκιά, Α. (2007). *Το άδειο λίκνο της δημοκρατίας: Σεξ, έκτρωση και εθνικισμός στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χαλκιά, Α. (2011). *Έμφυλες βιαιότητες. Εξουσία, λόγος, υποκειμενικότητες*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Χαλκιά, Α. (2012). Η κοινωνιολογία της σεξουαλικότητας, οι αρρενωπότητες και ο έμφυλος Δεκέμβρης. Στο Α. Αποστολλέλη & Α. Χαλκιά (επιμ.). *Σώμα, Φύλο, Σεξουαλικότητα. ΛΟΑΤΚ πολιτικές στην Ελλάδα* (σ. 215-249). Αθήνα: Πλέθρον.
- Ferguson, R. A. (2021). *Το μονοδιάστατο κουίρ*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Φουκό, Μ. (1991). *Η μικροφυσική της εξουσίας*. Αθήνα: ύψιλον.
- Φουκό, Μ. (2005). *Ιστορία της σεξουαλικότητας, том.1, Η δίψα της γνώσης*. Αθήνα: Κέδρος.
- Φουκό, Μ. (2019). *Οι μη κανονικοί. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας, 1974-1975*. Αθήνα: Εστία.

Ξενόγλωσση

- Agocs, C. (1997). Institutionalized Resistance to Organizational Change: Denial, Inaction and Repression. *Journal of Business Ethics*, 16, 917-931.

- Ahrens, P. (2018). Indirect Opposition: Diffuse Barriers to Gender+ Equality in the European Union. In M. Verloo (ed.). *Varieties of opposition to gender equality in Europe* (p. 77-97). New York: Routledge.
- Anderson, L. (2006). Analytic autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(4), 373-395.
- Bacchi, C. (1999). *Women, Policy and Politics: The Construction of Policy Problems*. London: Sage.
- Bacchi, C. (2005). The MAGEEQ Project: Identifying contesting meaning of “gender equality”. *The Greek Review of Social Research*, 117(B), 221-234.
- Bacchi, C. (2010). *Foucault, Policy and Rule: Challenging the Problem-Solving Paradigm*. Feminist Research Center in Aalborg, Paper 74. Doi: <https://doi.org/10.5278/freia.33190049>.
- Bacchi, C. & Goodwin, S. (2016). *Poststructural policy analysis: A Guide to Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Benschop, Y. & Verloo, M. (2006). Sisyphus’ Sisters: Can Gender Mainstreaming Escape the Genderedness of Organizations?. *Journal of Gender Studies*, 15(1), 19-33.
- Benschop, Y. & Verloo, M. (2011). Gender Change, Organizational Change and Gender Equality Strategies. In E. L. Jeans, D. Knights & P. Y. Martin (eds). *Handbook of Gender, Work and Organization* (p. 277-290). West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Bracke, S. (2014). The Unbearable Lightness of ‘Gender and Diversity’. *Journal of Diversity and Gender Studies*, 1(1), 41-50.
- Brown, W. (2004). “The Most We Can Hope For...”: Human Rights and the Politics of Fatalism. *South Atlantic Quarterly*, 103(2-3), 451-463.
- Butler, J. (1993). Critically Queer. *GLQ: A Journal in Gay and Lesbian Studies*, 1(1), 17-32.
- Collins, P. (1998). It's All In the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation. *Hypatia*, 13(3), 62-82.
- Connell, R. W. (2005). Change among the Gatekeepers: Men, Masculinities, and Gender Equality in the Global Arena. *Signs*, 30(3), 1801-1825.
- Cook, P. (2014). ‘To actually *be* sociological’: Autoethnography as an assessment and learning tool. *Journal of Sociology*, 50(3), 269-282.

- Corradi, C. & Stöckl, H. (2016). The lesson of history: The role of the nation-states and the EU in fighting violence against women in 10 European countries. *Current Sociology*, 1-18.
- Council of Europe (1998). *Conceptual framework, methodology and presentation of good practices: Final report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming* (EG-S-MS), Strasbourg. Διαθέσιμο εδώ: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680596135>.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- Currie, D. (1990). Battered Women and The State: From The Failure of Theory to a Theory of Failure. *The Journal of Human Justice*, 1(2), 77-96.
- Daly, M. (2005). Gender Mainstreaming in Theory and Practice. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 12(3), 433-450.
- DeKeseredy, W. S., M. D. Schwartz (1998). “Measuring the Extent of Woman Abuse in Intimate Heterosexual Relationships: A Critique of the Conflict Tactics Scales”. *VAWnet Applied Research Forum*, 1-6.
- Dobash, R., Dobash, E., Wilson, M. & Daly, M. (1992). The Myth of Sexual Symmetry in Marital Violence. *Social Problems*, 39(1), 71-91.
- Dragiewicz, M. (2008). Patriarchy reasserted: Fathers’ rights and anti-VAWA activism. *Feminist Criminology*, 3(2), 121-144.
- EIGE (2016a). *Institutional Transformation: Gender Mainstreaming Toolkit*. Διαθέσιμο εδώ: <https://eige.europa.eu/publications/institutional-transformation-gender-mainstreaming-toolkit>.
- EIGE (2016b). *Administrative data collection on violence against women. Good practices*. Διαθέσιμο εδώ: <https://eige.europa.eu/publications/administrative-data-collection-violence-against-women-good-practices>.
- EIGE (2019). *Understanding intimate partner violence in the EU: the role of data*.
- Fitz-Gibbon, K. & S. Walklate (2021). “Eliminating All Forms of Violence against All Women and Girls: Some Criminological Reflections on the Challenges of Measuring Success and Gauging Progress”. In Blaustein, Fitz-Gibbon, Pino & White (eds). *The Emerald Handbook of Crime, Justice and Sustainable Development* (p. 315–332). Bingley: Emerald Publishing Limited.

- Flood, M. (2012). Separated fathers and the ‘fathers’ rights’ movement. *Journal of Family Studies*, 18(2-3), 235-345.
- Flood, M., Dragiewicz, M. & Pease, B. (2020). Resistance and backlash to gender equality. *Australian Journal of Social Issues*, 56, 393-408.
- FRA (Fundamental Rights Agency) (2014). *Violence Against Women: An EU- Wide Survey. Main Results Report*. Vienna: FRA, Διαθέσιμο εδώ: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>.
- Girard, A. (2009). Backlash or Equality? The Influence of Men’s and Women’s Rights Discourses on Domestic Violence Legislation in Ontario. *Violence Against Women*, 15(1), 5-23.
- Heise, L. L. (1998). Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework. *Violence Against Women*, 4(3), 262-290.
- Hodson, R. (1995). Worker Resistance: An underdeveloped concept in sociology of work. *Economic and Industrial Democracy*, 16, 79-110.
- Humbert, A., Strid, S., Hearn, J. & Balkmar, D. (2021). Undoing the ‘Nordic Paradox’: Factors affecting rates of disclosed violence against women across the EU. *PLoS ONE*, 16(5). Διαθέσιμο εδώ: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249693>.
- Ikävalko, E. & Kantola, J. (2017). Feminist resistance and resistance to feminism in gender equality planning in Finland. *European Journal of Women’s Studies*, 24(3), 233-248.
- Ishkanian, A. (2014). Neoliberalism and violence: The Big Society and the changing politics of domestic violence in England. *Critical Social Policy*, 34(3), 333-353.
- Jones, O., Jones, S., Taylor, S. & Yarrow, E. (2021). ‘I wanted more women in, but...’: Oblique resistance to gender equality initiatives. *Work, Employment, Society*, 35(4), 640-656.
- Johnson, M. (2006). Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence Against Women*, 12(11), 1003-1018.
- Kimmel, M. (2002). ‘Gender Symmetry’ in Domestic Violence: A Substantive and Methodological Research Review. *Violence Against Women*. 8(11): 1332-1363.

- Korolczul, E. & Graff, A. (2018). Gender as 'Ebola from Brussels': The Anticolonial Frame and the Rise of Illeberal Populism. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 43(4), 797-821.
- Krizsán, A., Paantjens, M. & van Lamoen, I. (2005). Domestic violence: who's problem?. *The Greek Review of Social Research*, 117(B), 63-92.
- Krizsán, A. Popa, R. M. (2018). Contesting gender equality in domestic-violence policy debates. In M. Verloo (ed.). *Varieties of opposition to gender equality in Europe* (p. 98-116). New York: Routledge.
- Kurz, D. (1989). Social science perspectives on wife abuse: Current debates and future directions. *Gender & Society*, 3(4), 489-505.
- Lombardo, E. & Mergaert, L. (2013). Gender Mainstreaming and Resistance to Gender Training: A Framework for Studying Implementation. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 21(4), 296-311.
- Lombardo, E. & Bustelo, M. (2021). Sexual and sexist harassment in Spanish universities: policy implementation and resistances against gender equality measures, *Journal of Gender Studies*, 1-15.
- Martin-Fernández, M., E. Gracia & M. Lila (2020). "Ensuring the comparability of cross-national survey data on intimate partner violence against women: a cross-sectional, population-based study in the European Union". *BMJ Open* (10): 1-11.
- McKendy, J. (1992). Ideological Practices and the Management of Emotions: The Case of "Wife Abusers". *Critical Sociology*, 19(2), 61-80.
- Meier, P., Lombardo, E., Bustelo, M. & Pantelidou Maloutas, M. (2005). Gender mainstreaming and the benchmarking fallacy of women in political decision making. *The Greek Review of Social Research*, 117(B), 35-61.
- Mergaert, L. and Lombardo, E. (2014). Resistance to implementing gender mainstreaming in EU research policy. Στο E. Weiner & H. MacRae (επιμ.). *'The persistent invisibility of gender in EU policy' European Integration online Papers (EIoP)*. 1(18), 1-21. Διαθέσιμο εδώ: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2014-005a.htm>.
- Merry, S. (2003). Rights Talk and the Experience of Law: Implementing Women's Human Rights to Protection from Violence. *Human Rights Quarterly*, 25(2), 343-381.

- Myhill, A. (2015). “Measuring coercive control: What can we learn from national population surveys?”. *Violence Against Women*, 21, 355-375.
- Myhill, A. (2017). “Measuring domestic violence: context is everything”. *Journal of Gender-Based Violence*, 1(1), 33–44.
- Myhill, A. & L. Kelly (2021). Counting with understanding? What is at stake in debates on researching domestic violence. *Criminology & Criminal Justice*, 21(3), 280-296.
- Prügl, E. (2010). Feminism and the Postmodern State: Gender Mainstreaming in European Rural Development. *Signs*, 35(2), 447-475.
- Raffnsøe, S., Mennicken, A. & Miller, P. (2019). The Foucault Effect in Organization Studies. *Organization Studies*, 40(2), 155-182.
- Rosen, L., Dragiewicz, M. & Gibbs, J. (2009). Fathers’ rights groups: demographic correlates and impact on custody policy. *Violence Against Women*, 15(5), 513-531.
- Stark, E. (2007). *Coercive Control: The Entrapment of Women in Personal Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Stratigaki, M. (2004). The Cooptation of Gender Concepts in EU Policies: The case of “Reconciliation of Work and Family”. *Social Politics*, 11(1), 30-56.
- Stratigaki, M. (2005). Gender Mainstreaming vs Positive Action: An ongoing Conflict in EU Gender Equality Policy. *European Journal of Women’s Studies*, 12(2), 165-186.
- Sweet, P. L. (2015). Chronic Victims, Risky Women: Domestic Violence Advocacy and the Medicalization of Abuse. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 41(1), 81-106.
- UN WOMEN (2021). *Measuring the shadow pandemic: Violence against women during covid-19*. Διαθέσιμο εδώ: <https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/Measuring-shadow-pandemic.pdf>.
- Verloo, M. (2005). Mainstreaming gender equality in Europe. A critical frame analysis approach. *The Greek Review of Social Research*, 117(B), 11-34.
- Verloo, M. (2018). Introduction: Dynamics of Opposition to Gender+ Equality in Europe. In M. Verloo (ed.). *Varieties of opposition to gender equality in Europe* (p. 3-18). New York: Routledge.

- VicHealth (2018). *Encountering resistance: Strategies to respond to resistance to gender equality initiatives*. Melbourne: Victorian Health Promotion Foundation.
- Viswanathan, R. (2021). *Learning from Practice: Resistance and Backlash to Preventing Violence against Women and Girls*. New York: United Nations Trust Fund to End Violence against Women.
- Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Oxford: B. Blackwell.
- Walby, S. (2005). Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 12(3), 321-343.
- Walby, S., Towers, J. & Francis, B. (2016). Is Violent Crime Increasing or Decreasing? A New Methodology to Measure Repeat Attacks Making Visible the Significance of Gender and Domestic Relations. *British Journal of Criminology*, 56(6), 1203-1234.
- Walby, S. & Towers, J. (2017). “Measuring violence to end violence: mainstreaming gender”. *Journal of Gender-Based Violence*, 1(1), 11-31
- Walby, S. & Towers, J. (2018). Untangling the concept of coercive control: Theorizing domestic violent crime. *Criminology & Criminal Justice*, 18(1), 7-28.
- Wasileski, G. (2017). Prosecutors and Use of Restorative Justice in Courts: Greek Case. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(13), 1943-1966.
- WHO (World Health Organization) (2005). *Researching violence against women: a practical guide for researchers and activists*. Geneva: World Health Organization.
- WHO (World Health Organization) (2021). *Violence Against Women Prevalence Estimates, 2018*. Geneva: World Health Organization. Διαθέσιμο εδώ: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240022256>.
- Wolitzky-Taylor, K., Resnick, H., McCauley, J., Amstadter, A., Kilpatrick, D. & Ruggiero, K. (2011). Is reporting of rape on the rise? A comparison of women with reported versus unreported rape experiences in the National Women’s Study-Replication. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(4), 807-832.

Παράρτημα Α

Πίνακας 1: Συμμετέχουσες στην έρευνα

Ψευδώνυμο Ερωτώμενης	Φορέας	Θέση στο φορέα	Αντικείμενο που εμπίπτει στην έρευνα	Διάρκεια συνέντευξης
Κατερίνα	Αστυνομία	Ανώτατο στέλεχος του Τμήματος Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας	Συλλογή δεδομένων για το σύνολο των καταγγελιών ενδοοικογενειακής βίας σε Αστυνομικά Τμήματα στην Ελλάδα	1 ώρα και 20 λεπτά
Μαρία	Δικαιοσύνη	Ανώτατο στέλεχος περιφερειακής Εισαγγελίας Πρωτοδικών	Συλλογή δεδομένων για υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας που διαχειρίζεται η Εισαγγελία	40 λεπτά
Χαρά	ΕΛΣΤΑΤ	Στέλεχος του Τμήματος Στατιστικών Δικαιοσύνης και Αστυνομίας	Συλλογή στατιστικών δεδομένων από την αστυνομία και τη δικαιοσύνη	1 ώρα
Σεμέλη	ΓΓΔΟΠΠΦ	Στέλεχος Παρατηρητηρίου Ισότητας των Φύλων	Συλλογή στατιστικών δεδομένων για την έμφυλη και την ενδοοικογενειακή βία από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς	1 ώρα και 20 λεπτά
Δήμητρα	ΚΕΘΙ	Επιστημονική επόπτρια του δικτύου δομών της ΓΓΔΟΠΠΦ	Μέλος της ομάδας σχεδιασμού των δράσεων του Παρατηρητηρίου και του δικτύου δομών για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας στην Ελλάδα	1 ώρα και 25 λεπτά
Πηνελόπη	ΜΚΟ	Συνιδρύτρια και στέλεχος	Διεξαγωγή προγραμμάτων για την έμφυλη βία, παροχή υπηρεσιών σε γυναίκες θύματα βίας	1 ώρα και 10 λεπτά
Άννα	Εταιρεία Συμβούλων	Διευθύντρια ερευνών	Συνεργασία με το EIGE για την κατάρτιση των δεικτών συντροφικής βίας	35 λεπτά
Λουκία	Ανεξάρτητη ερευνήτρια	Ανεξάρτητη ερευνήτρια	Καταγραφή υφιστάμενης κατάστασης αναφορικά με τα διοικητικά δεδομένα για την έμφυλη βία σε Ελλάδα και Κύπρο	34 λεπτά

Παράρτημα Β

ΕΝΤΥΠΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Θέμα διπλωματικής έρευνας: Η μελέτη των προβλημάτων στη συλλογή στατιστικών στοιχείων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα

Ερευνήτρια: Ισμήνη Σιούλα-Γεωργουλέα

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρία Στρατηγάκη

Η έρευνα διεξάγεται από την κα. Ισμήνη Σιούλα-Γεωργουλέα υπό την επίβλεψη της καθηγήτριας κα. Μαρίας Στρατηγάκη στα πλαίσια του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Φύλο, Κοινωνία, Πολιτική» του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη των προβλημάτων που ανακύπτουν κατά την προσπάθεια συλλογής στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία με τη διάσταση του φύλου. Η έρευνα εστιάζει στη συλλογή στατιστικών δεδομένων, καθώς αποτελεί ένα καθοριστικό εργαλείο για τον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση πολιτικών ισότητας. Η ερευνήτρια θα προχωρήσει στη διεξαγωγή ατομικών συνεντεύξεων με πρόσωπα-κλειδιά στη συλλογή στατιστικών δεδομένων για την ενδοοικογενειακή βία με τη διάσταση του φύλου στην Ελλάδα, τις οποίες θα ηχογραφήσει με τη σύμφωνη γνώμη των συμμετεχουσών, και στη συνέχεια θα αναλύσει αποσπάσματα λόγου των συνεντευξιζόμενων για να ολοκληρώσει τη μεταπτυχιακή διπλωματική της εργασία.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ. Η συνέντευξη θα προγραμματιστεί σε ημέρα και ώρα που θα ορίσουν από κοινού η κάθε συμμετέχουσα με την ερευνήτρια. Η συνέντευξη υπολογίζεται να κρατήσει από μισή μέχρι μίαμιση ώρες. Προκειμένου να διευκολυνθούν οι συμμετέχουσες και να τηρηθούν τα απαιτούμενα υγειονομικά μέτρα για την προστασία όλων από την πανδημία, η συζήτηση θα πραγματοποιηθεί εξ αποστάσεως, μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης που διευκολύνει τις συμμετέχουσες. Η συνέντευξη θα μαγνητοφωνηθεί, ενώ το ηχητικό υλικό θα καταστραφεί μετά την ολοκλήρωση της έρευνας.

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ. Στο πλαίσιο της έρευνας θα συγκεντρωθούν τα παρακάτω δεδομένα που αφορούν στο πρόσωπό σας: ονοματεπώνυμο, ηλικία, υπηρεσία στην οποία εργάζεστε, καθεστώς εργασίας, επαγγελματική βαθμίδα και e-mail επικοινωνίας. Η ταυτότητα και τα προσωπικά σας δεδομένα θα είναι γνωστά μόνο στην ερευνήτρια, κα. Ισμήνη Σιούλα-Γεωργουλέα, η οποία δεσμεύεται για τη τήρηση της εμπιστευτικότητας όλων των πληροφοριών που θα της κοινοποιήσετε στο πλαίσιο της συνέντευξης. Οι πληροφορίες που θα μοιραστείτε θα ψευδοανωνυμοποιηθούν, χρησιμοποιώντας τυχαία μικρά ονόματα για κάθε συμμετέχουσα, με τέτοιο τρόπο ώστε να μην είναι δυνατόν να αποκαλυφθεί η ταυτότητά σας σε τρίτους, η ταυτότητά σας δεν θα αποκαλυφθεί σε πιθανές δημοσιεύσεις, παρουσιάσεις ή επιστημονικές αναφορές που θα προκύψουν από τη συγκεκριμένη έρευνα. Η αναφορά στον φορέα στον οποίο εργάζεστε δεν θα περιλαμβάνει τη διεύθυνση ή το τμήμα στο οποίο εντάσσεστε ούτε και τον ρόλο σας σε αυτό (πχ εργαζόμενη στη Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων). Το υλικό των συνεντεύξεων θα τηρηθεί μέχρι τα τέλη Μαΐου 2022, οπότε και θα έχει ολοκληρωθεί η επεξεργασία τους.

Η συμμετοχή σας σε αυτή την έρευνα είναι εθελοντική. Μπορείτε να αρνηθείτε να απαντήσετε σε οποιεσδήποτε ερωτήσεις δεν επιθυμείτε και να διατηρήσετε το δικαίωμα συμμετοχής σας στην έρευνα. Ακόμη και αφού δεχτείτε να συμμετέχετε στην έρευνα, μπορείτε να αλλάξετε γνώμη ανά πάσα στιγμή και να αποχωρήσετε από αυτήν χωρίς καμία αιτιολογία ή δικαιολογία και χωρίς καμία συνέπεια για εσάς. Σε αυτή την περίπτωση μπορείτε να ζητήσετε να διαγραφούν τα δεδομένα και οι πληροφορίες που η ερευνήτρια έχει συλλέξει για εσάς. Το αίτημα για διαγραφή των πληροφοριών και των προσωπικών δεδομένων που μας δώσατε μπορεί να ικανοποιηθεί μέχρι το τέλος Μαΐου του ημερολογιακού έτους που διανύουμε και μπορείτε να το απευθύνετε στην ερευνήτρια ή/και την επιβλέπουσα.

ΕΝΤΥΠΟ ΕΝΗΜΕΡΗΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ

Θέμα διπλωματικής έρευνας: Η μελέτη των προβλημάτων στη συλλογή στατιστικών στοιχείων για την ενδοοικογενειακή βία στην Ελλάδα

Ερευνήτρια: Ισμήνη Σιούλα-Γεωργουλέα

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρία Στρατηγάκη

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
1. Δηλώνω ότι έχω διαβάσει και έχω κατανοήσει το περιεχόμενο του Εντύπου Πληροφόρησης, κατανοώ τους σκοπούς της έρευνας και αποδέχομαι τη συμμετοχή μου σε αυτή	☐	☐
2. Είχα την ευκαιρία να θέσω ερωτήματα πριν λάβω την απόφαση να συμμετάσχω	☐	☐
3. Αντιλαμβάνομαι ότι η συμμετοχή μου είναι εθελοντική	☐	☐
4. Έχω λάβει ικανοποιητικές εξηγήσεις για τη διαχείριση των προσωπικών μου δεδομένων	☐	☐
5. Κατανοώ ότι μπορώ να αποχωρήσω οποιαδήποτε στιγμή χωρίς να δώσω εξηγήσεις και χωρίς καμία συνέπεια	☐	☐
6. Κατανοώ ότι αν αποχωρήσω από την έρευνα τα δεδομένα μου θα καταστραφούν.	☐	☐
7. Κατανοώ ότι μπορώ να ζητήσω να καταστραφούν οι πληροφορίες που έδωσα στο πλαίσιο της έρευνας μέχρι το τέλος Μαΐου 2022	☐	☐
8. Κατανοώ ότι το υλικό που θα συλλεχθεί θα χρησιμοποιηθεί μόνο για ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς [πχ δημοσιεύσεις ή εισηγήσεις σε επιστημονικά συνέδρια]	☐	☐
9. Γνωρίζω με ποιά μπορώ να επικοινωνήσω αν επιθυμώ περισσότερες πληροφορίες για την έρευνα	☐	☐

Όνοματεπώνυμο συμμετέχουσας:

Ημερομηνία:

Υπογραφή συμμετέχουσας:

Υπογραφή ερευνήτριας:

Όνοματεπώνυμο και στοιχεία επικοινωνίας της ερευνήτριας: Ισμήνη Σιούλα-Γεωργουλέα, φοιτήτρια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Φύλο, Κοινωνία, Πολιτική», Πάντειο Πανεπιστήμιο.
Τηλ: email:

Όνοματεπώνυμο και στοιχεία επικοινωνίας της επιβλέπουσας: Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Μαρία Στρατηγάκη, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Email:

Παράρτημα Γ

Οδηγός συνέντευξης

- 1) Με ποιο τρόπο εντάχθηκε η συλλογή των στατιστικών δεδομένων για τη βία κατά των γυναικών στις αρμοδιότητες του Τμήματος ή της υπηρεσίας σας;
- 2) Υπήρξε κάποιο δεσμευτικό κείμενο ή κάποια δεσμευτική απόφαση που να επέβαλε την αρμοδιότητα της συλλογής των εν λόγω στατιστικών;
- 3) Με ποιο τρόπο γίνεται η συλλογή των εν λόγω στατιστικών από το Τμήμα ή την υπηρεσία σας;
- 4) Τι προβλήματα ή εμπόδια αντιμετωπίσατε κατά την προσπάθεια συλλογής των εν λόγω στατιστικών;
- 5) Ποιες ήταν οι αντιδράσεις συναδέλφων σας; Αναφερόμαστε είτε σε θετικές είτε σε αρνητικές αντιδράσεις. Με ποιο τρόπο εκφράστηκαν; Θα ήθελα να μου περιγράψετε μου κάποια παραδείγματα.
- 6) Υπήρξε συνεργασία με τα άλλα τμήματα; Αν ναι, πως θα την περιγράφατε;
- 7) Θεωρείτε ότι το εν λόγω ζήτημα ήταν υψηλά στην ατζέντα των προτεραιοτήτων του φορέα στον οποίο εργάζεστε; Πως θεωρείτε ότι αντιμετωπίζεται το ζήτημα σε ανώτερα ιεραρχικά επίπεδα, είτε πολιτικά είτε διοικητικά;
- 8) Θεωρείτε ότι οι δείκτες, οι μεταβλητές και οι διαστάσεις τους είναι σωστά ή ότι επαρκούν αυτά τα δεδομένα για να αποτυπώσουν την πραγματικότητα; Ή θα έπρεπε να συλλέγονται και άλλα δεδομένα;